

ZATVORENIK

Godina XXX. - travanj/svibanj/lipanj

BROJ **283**

**Kako tzv. antifašisti ovjekovječuju fašističko nasilje
O hrvatskome grbu opet * Otok Brač u doba Nezavisne
Države Hrvatske * Mučeništvo Ivanke Lilovac
Četrnaestogodišnji utamničenik, kasniji
akademik Dubravko Jelčić**



politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andželko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: **Europa** 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

IZBORI I NJIHOVE POSLJEDICE

Izašao sam na tzv. parlamentarne izbore po tko zna koji put, zaokružio i - promašio. U biti nisam ja promašio, niti je moj kandidat manje vrijedan zato što nije prošao, nego je u zraku ostalo pitanje: dokle će tako? Prepostavljam da ćemo sada imati opet ona neprirodna "udruženja" gdje će nam manjinci određivati sudbinu i uvjetovati, pa se ponovno nazire negativna selekcija koju ćemo kao neka glupa masa morati trpjeti sve dok je izborni zakon ovakav.

Kad su me prijatelji, pa i oni uvijek neumorni i znatiželjni, priupitali što mislim da je trebalo činiti, kao da sam jedva dočekao pitanje, jer sam vrlo jasnog mišljenja i stava prema jednom događaju za koji smatram da je bio ključan za ove izbore, a ako se ostane politički pasivan, bojim se da će i mnogi sljedeći izbori biti u službi onih koji ih provode i pružaju im daljnje mogućnosti izbornih pobjeda.

Dakle, povijesni trenutak, koji je prošao u tišini i bez bunta, bez građanskog neposluha pa čak i bez glasnijeg negodovanja, dogodio se onda kad je tadašnji ministar uprave pljunuo na narod i bacio u koš blizu 400.000 potpisa koji su brižno prikupljeni za referendum o promjeni izbornog zakona. Bio je to trenutak kad narod radi svog ponosa i dostojanstva nije smio ostati miran, bio je to trenutak, prilika, kad su svi oni koji su sebe nazvali "suverenistima", "pokretom", "mostovcima" ili bilo kojim drugim imenom, trebali iznjedriti pojedinca koji bi poveo ozbiljan "pokret" protiv takvoga nenarodnog čina, bila je to najbolja prilika za definitivni izborni preokret. Tada je trebalo ići do kraja, taj trenutak je trebao iznjedriti lidera, hrabrog, neovisnog, trebalo je malo požrtvovnosti, a možda je zahtijevalo i malu žrtvu!

Taj trenutak trebao je nekoga tko ima karizmu i povjerenje naroda, čijih su četiristo tisuća imena bacili u kontejner. To nije smjelo ostati bez ozbiljnih posljedica, bez *preokreta!* To je bila prigoda za konačnu pobjedu nad terorom ovakvoga izbornog zakona, zbog kojeg ćemo morati i dalje trpjeti Pupovca, Miloševića, HNS-ovce i njima slične, da bez ikakva legitimeta odlučuju o nama sljedeće četiri godine. U njihove ruke odlazit će zamolbe za nova radna mjesta naših mladih, a onda opet stari kriterij "ne spominji da si dijete branitelja" ili, ne daj Bože, političkog zatvorenika.

Nažalost, takva predviđanja sam iskazao davno prije, kad sam znao reći da će doći vrijeme kad će svojstvo hrvatskoga političkog zatvorenika biti mana, a ne vrlina! No, društvo i sredina u kojoj živimo, težnja za vlašću i održanje na vlasti postali su vodeća društvena vrijednost, tako da oni koji se bore za vlast nemaju nikakva stida! Naročito zato što te poslije ništa ne obvezuje i nisi odgovoran za bilo kakve neuspjehe, a za laži i licemjerstvo si nagrađen na skali tzv. hladnih političara, kojima se narod divi kako se ne crvene ni kad lažu, niti se uzbuduju kad ih se vrijeda!

Bliži nam se i dan Domovinske zahvalnosti. Zamislimo kako će toj prigodi nazočiti predsjednik Republike i njegova bulumenta. Nema toga korona-aerosola koji može biti nepodnošljiviji, gadljiviji i štetniji od licemjerstva koje će preplaviti taj dan. Možemo naslutiti da će se aerosol mržnje prema svemu što je hrvatsko moći dodirnuti u zraku. Saziv je po imenima načelno poznat, a da bismo bili kompletni, nedostajat će samo Pupovac, a možda i Milošević (jedino ako ne odrede da obavi posao po zadatku).

Usporedno s time, ovih dana najavljaju nam datum tzv. ulaska u euro-zonu. Zna se i vrijeme (do kraja 2023.) pa čak i transakcijski tečaj u trenutku prelaska na euro valutu (7,53 kn za jedan euro). Možebitni referendum koji je najavljen kako bi se kuna održala kao vrijednosna valuta, unaprijed je onemogućen. Bit će to pad zadnjeg uporišta suverenosti Hrvatske, na koji smo bili ponosni da imamo barem hrvatski novac. Imamo li snage za očuvati hrvatski novac u hrvatskoj lisnici, ovisi samo o nama i snazi nekih novih lidera koji ne će maziti one koji otuđuju sve što je hrvatsko?

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

SVI SMO ODGOVORNI

Kad čovjek i sam sudjeluje na izborima za Hrvatski sabor, a uređuje časopis koji nije partijski bilten niti glasilo koje povezuje ljudi što o svemu – osim o hrvatskoj državnoj neovisnosti – misle jednako, može doći u napast da svoj povlašteni položaj zloupotrijebi u osobne i stranačke svrhe. S druge strane, budući da ovaj broj, osim korica, zaključujemo nekoliko dana prije izbora, a u čitateljske će ruke on doći koji dan nakon njih, moglo se je i *furtimaški* čekati pa pisati s naknadnom pameću i sa sigurnošću koju bi neki nazvali mudrošću, dok bi ju drugi mogli smatrati jedino kukavštinom.

Ne želim ni jedno ni drugo. A kad se osvrnem na skoro 220 brojeva ovog časopisa koje sam uredio tijekom posljednje 24 godine, mislim da mogu kazati i dokazati kako je na ovome mjestu, a zapravo i u većini drugih priloga, tijekom svih tih godina zastupana ista ideološko-politička pozicija, pozicija koju je najlakše i najbolje opisati pojmom hrvatski nacionalizam, dakle – čvrsto uvjerenje da je neovisna i demokratska hrvatska država nužna pretpostavka i najbolji okvir slobode svakog pojedinca i svake skupine.

Ta pozicija je, uostalom, temelj na kojem se vodila borba koja je okrunjena uspostavom hrvatske države i 1941. i 1991., i na tome ništa ne mijenja činjenica da su se i onda i danas pojavile druge snage koje su svim silama nastojale ostvariti dominaciju u hrvatskome političkom i društvenom životu. U Drugome svjetskom ratu razdoblje je bilo kratko, a prilike kaotične, pa su samo oštromniji shvaćali da raščišćavanje tek predstoji. U naše doba se, pak, može činiti da je misao hrvatskog nacionalizma uzmaknula, i da o tome ništa ne govori tako jasno kao činjenica da on u svome organiziranom obliku ostaje na margini, i da pokušava preživjeti time što na praktičnome, stranačko-političkom području pristaje na ponekad i bolne kompromise.

Razlozi tom stanju zahtjevali bi sustavnija istraživanja i pomnije raščlambe, ali bi među glavnijima svakako bila okolnost da smo vojno-političkom pobedom jugoslavenskoga komunističkog pokreta i Jugoslavenske armije 1945. doživjeli strahovit poloj nacionalne elite, političke, gospodarske i kulturne. Njezin nedostatak bio je jasno vidljiv i u domovini i u emigraciji, a došao je do izražaja i prigodom obnove demokratskog života koncem osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Taj se nedostatak teško osjeća i danas, kad u zapuštenoj i rashrvaćenoj Hrvatskoj na svakom koraku svjedočimo ideološkoj i svjetonazorskoj konfuziji, kad prosječan Hrvat poistovjećuje hrvatski nacionalizam s ideologijom nove europske desnice, kad se kao hrvatski nacionalni interes hoće prikriomčariti tudi problemi i tuda pitanja, kad se skrb za zaštitu tradicionalnih vrijednosti, koje zapravo i nema bez otvorenosti prema modernom, zaodijeva u anacionalni konzervativizam, kad protestantizirani estradni kvazikatolički propovjednici uz asistenciju kojekakvih hramskih trgovaca hoće postati mjerom i uzorom našega katolištva, i kad se naše hrvatstvo hoće svesti na tako shvaćeno katolištvo.

Sve to pokazuje da trideset godina od sloma komunizma i raspada Jugoslavije nije bilo dovoljno za stasanje nove elite, i da za to stanje moraju postojati odgovorni. Najodgovorniji svakako jesu oni koji su taj nacionalizam suzbijali i razvodnjavali od prvoga dana, i koji nisu stali ni onda kad je predsjednik Hrvatske demokratske zajednice i predsjednik hrvatske vlade, takozvani demokršćanin Ivo Sanader u Oxfordu samodopadno sluganski klikao kako je slomio kralješnicu hrvatskom nacionalizmu. Jedva manje su odgovorni oni koji su takvima davali pokriće – zadovoljavajući se mrvicama s njihova stola – ali smo odgovorni i svi mi drugi, jer smo dopuštali da se o nama odlučuje bez nas, i jer do dana današnjega nismo shvatili da je rodoljublje jedno, a politika ipak nešto drugo. Bez rodoljublja, naime, nema nacionalne politike, ali samo po sebi rodoljublje još nije nacionalna politika. Čini se da dolazi vrijeme kad to napokon moramo shvatiti.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DVIJE PRIČE O HRVATSKOJ 2

Zvonimir JONJIĆ

IDS-OVI TALIJANAŠI OPET
NA NEDJELJU! 4

Vlado JURCAN

MACELJSKA ŠUMA NAKON 28
GODINA PONOVO PROGOVORILA.... 5

Alfred OBRANIĆ

KISELJAK: POČAST ŽRTVAMA
JUGOSLAVENSKOGA KOMUNISTIČKOG
ZLOČINA NA CRVENOJ STIJENI 7

Ana POPOVIĆ

NAŠ NUTARNJI SVIJET (45.) 8

Maja RUNJE, prof.

PROGON HRVATSKOGA GRBA
(ZAR OPET?) (2.) 10

Tomislav JONJIĆ

BIJELO ILI USTAŠKO ILITI RASPRAVE
IZVAN PAMETI O NAVODNOM USTAŠTVU
HRVATSKOGA ŠAHIRANOGLA GRBA S
POČETNIM BIJELIM POLJEM 31

Dr. sc. Mario JAREB

OTOK BRAČ U DRUGOME
SVJETSKOM RATU 36

Dr. sc. Nikica BARIĆ

MUČENIŠTVO IVANKE LILOVAC 47

Ivan VUKIĆ

IN MEMORIAM AKADEMIKU
DUBRAVKU JELČIĆU 50

Mr. Ivan BEKAVAC

ANTUN DUBRAVKO JELČIĆ –
TUŽNA I TEŠKA PRIJELOMNICA U
ODRASTANJU ČETRNAESTOGO-
DIŠNJEGL DJEČAKA 54

Stipo PILIĆ

IN DIESER AUSGABE 59

IN THIS ISSUE 60

DVIJE PRIČE O HRVATSKOJ

Hrvatska muku muči s neonacistima, a dolazak desnice na vlast označio bi uništenje ionako krhke hrvatske demokracije. Ova rečenica predstavlja bit nedavnoga medijskog istupa Milorada Pupovca, dugovječnog političkog predstavnika Srba u Hrvatskoj i ujedno simbola ideološke fleksibilnosti Hrvatske demokratske zajednice. Narančno, njegova nacionalna pripadnost u ovom je slučaju sasvim nevažna, jer slične pa i gore izjave redovito slušamo od pripadnika tzv. hrvatske ljevice. Pritom je logika razmjerno jednostavna: zloupornom povijesne znanosti i uspostavljanjem povijesnih dogmi zauzima se moralno superioran položaj koji se potom koristi za očuvanje stečenih položaja, odnosno za nametanje kolektivne krivnje, demonizaciju političkih protivnika i skupljanje političkih poena.

To je, u kratkim crtama, politička strategija suvremenih hrvatskih „antifašista“, ljudi koji politički egzistiraju na tobožnjoj

Piše:

Zvonimir JONJIĆ

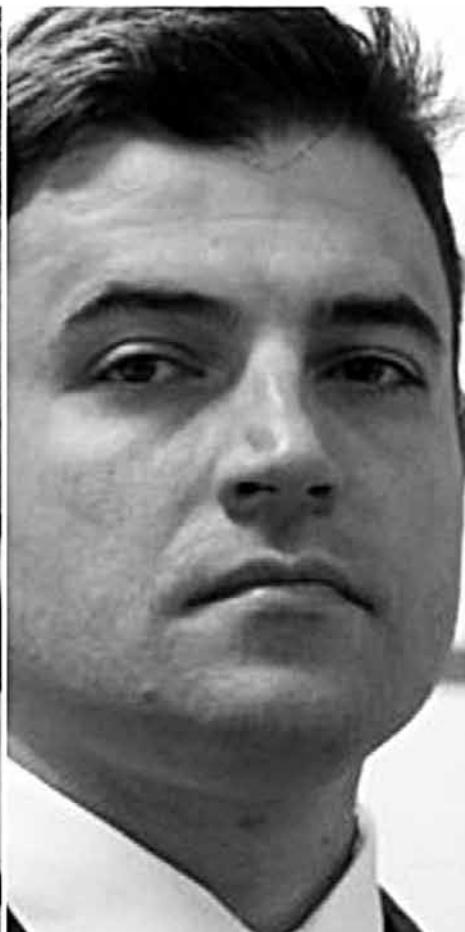
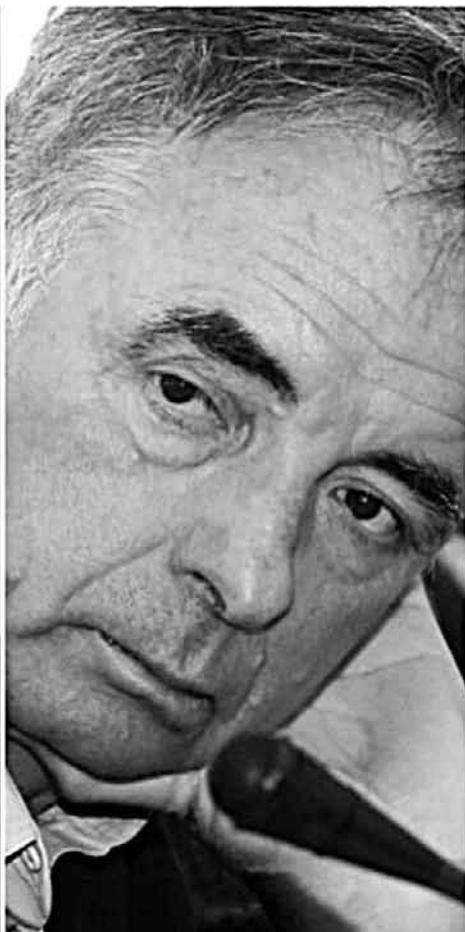
borbi protiv ideologije koja na hrvatskom prostoru, a i puno šire, ne postoji već skoro osam desetljeća. Smještajući začetke moderne hrvatske države na ZAVNOH, te neosnovano ponavljajući tezu da se Ustav Republike Hrvatske temelji na antifašizmu, ovi *borci protiv vjetrenjača* daju sve od sebe da Hrvate i dalje dijele na „narod“ s jedne strane, i na „narodne neprijatelje“ s druge.

Politički i intelektualni razvoj onoga što kolokvijalno nazivamo hrvatskom desnicom, odvija se na bitno drugačiji način. Na ovoj je strani političkog spektra savršeno jasno, izuzev margine koja svakim danom postaje sve tanja, da se današnja hrvatska država temelji isključivo na pobjedi u Domovinskom ratu, i na ideji slobodarskoga hrvatskog nacionalizma. Antifašizam hrvatskog ustava ovdje se ne

očituje u nazivu nekakvoga jugokomunističkoga političkog tijela, spomenutog u pravno neobvezujućoj ustavnoj preambuli, nego u slobodarskome i demokratskom duhu hrvatskog ustava, odnosno u najvišim vrjednotama ustavnog poretka koje nas obvezuju.

Dakle, suočeni smo s dva suprotna poimanja hrvatske države. Jedan se koncept hrani podjelama i proizvodi ih (crpeći svoju tobožnju moralnu superiornost iz jugoslavenskoga komunizma – u biti višedesetljetne diktature vođene iz Beograda, a obilježene teritorijalnim, demografskim, gospodarskim i kulturnim uništavanjem Hrvatske), dok drugi nadilazi povijesne prijepore i nudi nam nacionalno pomirenje, ili barem temelj na kojemu se može stvoriti osjećaj nacionalnog zajedništva.

Budući da na svakim izborima biramo jednu od dvije ponuđene nacionalne paradigme, nadamo se da će na predstojećim parlamentarnim izborima prevladati potonja. To bi, sasvim izvjesno, značilo



Partitokratski duopol koji vlada Hrvatskom



Promjena naziva najljepšega zagrebačkog trga 2017.

formiranje desne koalicijske vlade – između HDZ-a, platforme kojoj je na čelu Miroslav Škoro, a možda i Mosta – koja bi morala funkcionirati na bitno drugačijim načelima od trgovačke koalicije HDZ-HNS-Bandić-SDSS. Dalo bi se takvoj desnoj koaliciji štošta prigovoriti, međutim, alternativa joj je tzv. velika koalicija, ili pak koalicija SDP-a i radikalne ljevice, što automatski umanjuje značenje eventualnih prigovora.

Neovisno o rezultatima izbora i njihovim kratkoročnim učincima, koje ćemo doznati uskoro, izvjesno je da će sud povijesti izdržati onaj nacionalni koncept koji temelj suvremene hrvatske države pronalazi u 1990., a ne u 1945. godini. Putokaz u tom smjeru može biti činjenica da se predsjednik SDP-a (stranke koja je pravni, politički i mentalni sljednik komunističke partije) izjašnjava katolikom. Simbolično, Titova je bista nepovratno otišla s Pantovčaka, i njegovo ime iz zagrebačkoga Donjeg grada u isto vrijeme kada je u Zagrebu podignut spomenik prвome predsjedniku neovisne Hrvatske.

Napredak je, dakle, polagan, ali ipak primjetan...

TKO TO PRAVO IMA?

Ima li što ljepše, draže
Od riječi što ljubav pravu
I vjeru u dobro snaže?
I je li na svijetu svom
Išta veće i svetije
Nego što je rodni dom?
Riječ utješi, vjerom sladi.
Sretno doba djeci gradi
Za sav život ovozemni.
Pa zar riječi: „Za dom
Pa zar riječi: “Za dom spremni“
Nisu čista ljubav samo
Sa kojom nas majka rodi
Da u miru i slobodi
Po pravici živjet znamo,
Jer ni draže, ni svetije
Ništa na tom svijetu nije
Od rodnoga doma svoga!

I zar itko (osim Boga)
Pravo ima
Na svijetu tome
Zabraniti Hrvatima
Ljubav prema domu svome?
Čije spletke, čije zloće
Hrvatima branit hoće
Da zavjetom: „Za dom spremni“
Žive život ovozemni,
Da jedino domu svome
Na jeziku hrvatskome
Vjeru, ljubav ispovjede,
S njime zlo i dobro slijede,
Rade, plaču, s njim se smiju.
**KAD ZATREBA,
ZA DOM MRIJU!**

Malkica DUGEĆ

IDS-OVI TALIJANAŠI OPET NA NEDJELU!

Uposljednje vrijeme pokušavam sam sebe prisiliti na to da neke teme zaobilazim u širokom luku. Ako se čovjek sa svojom pameću nije ljuto zavadio, trebao bi kao kriterij svoga djelovanja na prvo mjesto staviti učinkovitost. I prestati lajati na karavane. Jer, pjenio se ja i lajao ja koliko me volja, te karavane, eto, prolaze. Pa sam tako uglavnom ostavio na miru i IDS, tu lijevim strankama poželjnu udavaču, a najčešću metu moga pera, iliti koplja, koje nisam još voljan baciti u trnje. No, ovaj put doista moram reagirati, jer što je previše, previše je. A i tiče se mene osobno.

Moje selo Rahovci, na Poreštini, u vrijeme talijanske fašističke vladavine, preimenovano je u RacoZZi. Pa je to donekle

Piše:

Vlado JURCAN

Ej! Pred selom u kojem nikad, ama baš nikad nije živio nijedan Talijan, a ne živi ni sada!

To vrijedi i za sva okolna sela, nagrđena talijanskim nazivima. Čak su i u obližnjem gradiću Baderni za vrijeme Italije živjele svega dvije talijanske obitelji novodošle iz sjeverne Italije, koje su domaći Hrvati nazivali „Krnjeli“. Danas u toj Baderni djeluje vrlo aktivna zajednica Talijana, čiji su članovi, dakako, potalijančeni Hrvati, iliti talijaniši.

Pa kako je sve to moguće, upitat će se svatko normalan? Pa eto, moguće je, jer

kad je došlo vrijeme da i oni kušaju „plovodove gnjeva“, mnogi su fašisti završili u „fojbama“, kraškim jamama.

Eto, tako je u prošlosti izgledala ta IDS-ovska pluri – multi – bla bla bla „konvivenca“. I bi tako od pamтивјека. Ljubili su se u Istri Talijani i Hrvati, ta dva bratska naroda još za vrijeme k. u. k. monarhije. Pa kad je tako istarski velikan biskup Juraj Dobrila u tadašnjem istarskom saboru progovorio svojim hrvatskim jezikom, talijanski zastupnici su ga „bratski“ obasuli grdnjama kao što je „merde kroate“, iliti – govna hrvatska!

Sve bi to vrli nam IDS-ovci iz samo njima poznatih razloga, da se nekako zabravi. Ti „Dućeovi“ direktni nastavljači talijanizacije Istre, a koji se ipak tako drsko, bezobrazno kite perjem „antifašizma“. Ti isti koji su pokušavali od istarskih Hrvata, stvoriti novu „naciju“ „Istrijana“, a da istodobno Talijani ostanu Talijani!

Eto, zato na ulazu u moje odvajkada čisto hrvatsko selo, stoji ona nakradna ploča: „Rakovci – Racovaz“.

Nemam li pravo kad ja IDS-ovce bez ustručavanja nazivam: Istarski Dućeovi Sljedbenici! Neka mi netko dokaže da nije tako!

Vjerujte, nije mi bila nakana ovom prigodom ulaziti u vode dnevne politike, ali eto, moram i to. IDS ulazi u tako zvanu „Restart“ – koaliciju. S ključnim zahtjevom: „Idemo s vama ako nam obećate da će Istra ostati županija, ili postati regija u bilo kakvim teritorijalnim preslagivanjima u Hrvatskoj.“

Eto, taj i takav IDS traži da se u njihov feud ne dira, da njihovi lokalni šerifi zadrže svoju moć, a za sve ostalo ih zapravo nije briga.

Eto, gospodo i drugovi, svi vi što ste se sakupili s koca i konopca u tome svojem „Restartu“, tek toliko da ovaj narod zna s kim vi to tikve sadite. Vi to, dakako, jako dobro znate. No, računajte na to da za tu vašu koaliciju ne će u Istri glasovati nitko tko doista hrvatski diše i osjeća, a gadi mu se podmukla antihrvatska politika, kakvu provodi IDS od samoga svog osnutka do danas.



Ulez u selo kojemu su fašisti ukrali ime, a tzv. antifašisti do danas štite tu krađu

ispravljeno u vrijeme Juge i Rahovci postadoše Rakovci. U skladu s tim i izvorno prezime Rahovac, pa zatim RacoZZi, postade Rakovac.

Rijetko navraćam u to moje selo, jer u njemu odavno nema više nikoga i ničega što bi me na djelinjstvo podsjetilo. Stoga sam bio nemalo i nemilo iznenaden, kad sam na ploči ispred sela ugledao natpis „Racovaz“. Dakle samo nekakav novo-komponirani talijanski naziv, koji su mu nadjenuli IDS-ovi talijanaši. Pa je valjda netko primjetio da to ipak nije u skladu s hrvatskim zakonima i sada tu стоји ploča sa natpisom „Rakovci – Racovaz“!

kažu da je politika umijeće mogućeg. A kada su na vlasti IDS-ovi talijanaši, i ono nemoguće postaje moguće. Pamet s time blage veze nema.

Rijetki su danas oni koji se sjećaju kako su talijanski fašisti u djelu provodili ono što danas IDS-ovci nazivaju „konvivenca“, iliti suživot, a što je zapravo „bratstvo i jedinstvo“ odjeveno u „tangice“. Pa su crnokošuljaši uz obilatu uporabu „argumentata“ kao što su „manganeli“ (pendreci) i ricinusova ulja, koje su ulijevali u tvrdoglavе hrvatske seljake, pokušavali u njihove glave uliti svijest da nisu Hrvati, nego Talijani. U tome nisu baš uspjeli, pa

MACELJSKA ŠUMA NAKON 28 GODINA PONOVO PROGOVORILA

Ove godine navršilo se sedamdeset pet godina od najveće tragedije u povijesti hrvatskoga naroda. Tijekom dugih trinaest stoljeća bilo je ratova i okupacija, ali ni u jednom od tih povijesnih događaja nisu Hrvati imali takve gubitke u broju stanovnika kao u poraću Drugoga svjetskog rata. Gledajući samo dvadeseto stoljeće, ginuli su hrvatski mlađi u Velikom ratu na Soči i u Galiciji, ginuli su pune četiri godine tijekom Drugoga svjetskog rata, ali sve pogibije zajedno nisu ni blizu broju stradalih na Križnom putu nakon što je završio rat, dakle – u miru.

Suočeni s tom nevjerljivom činjenicom, da je u svim ratovima novije povijesti izgubilo život manje Hrvata nego u tri proljetna odnosno ljetna mjeseca 1945. (svibanj, lipanj, srpanj), možemo i danas, 75 godina poslije, uzviknuti: STRAŠNO, toliko nevjerljivo da i neki neutralni promatrač počinje sumnjati, da se doista nakon rata u miru dogodio zločin takvih genocidnih razmjera. Oni pak koji nam ne vjeruju, odnosno negiraju poratne komunističke zločine imaju valjda povjerenje u druga Tita koji je drugu polovicu svibnja proveo u krajevima Slovenije i Hrvatske, gdje su pripadnici njegove OZN-e, njegova KNOJ-a, njegove Jugoslavenske armije provodili masovne likvidacije. Tih je dana gotovo svakodnevno držao govore na gradskim trgovima, pa tako i 27. svibnja 1945. u Ljubljani među inim rekavši „Likvidirali smo 200.000 bandita, a još toliko smo ih zarobili. Stigla ih je ruka naše pravde.“

Od spomenutih 200.000 zarobljenih i vjerojatno još toga dana živih, formirane su kolone Križnog puta čiji sudionici su umirali od gladi, žedi, iscrpljenosti ili bili pobijeni putem u tenkovskim ili pješačkim rovovima ili pobacani u Dravu, Savu ili kraške jame i rudarska okna. Jedna od takvih kolona završila je svoje smrtno putovanje u Maceljskim šumama, odabranu zbog rijetke naseljenosti i skrivenosti kao podobno mjesto za masovne likvidacije. Najbliže naselje i željeznička postaja Đurmanec postali su tako u ljetu 1945. mjesto gdje su završavale kolone Križnog puta pješačeći od Maribora ili Celja prema Zagrebu, ali u sabiralište Đurmanec

Piše:

Alfred OBRANIĆ

zarobljenici su dopremani vlakovima i kamionima.

U Hrvatskoj je registrirano preko 700 masovnih grobnica, i to većinom žrtava stradalih na Križnom putu, dakle nevinih ljudi ubijenih nakon završetka rata. Ovim osrvtom posebno će se baviti gubilištem Macelj iz nekoliko razloga. Naime, Macelj ne predstavlja samo masovnu grobnu kolonu ili kolona koje su išle putem Ptuj - Krapina, nego mjesto zločina za čije

ozračju pritisaka slovenskih i austrijskih tzv. antifa udrug servisiranih iz Hrvatske od slične klateži, kako bi se zabranilo okupljanje Hrvata na Bleiburgu. Spomenute skupine od ove godine ojačane su potporom austrijskih zelenih i komunizmu sklonih parlamentarnih stranaka. To nisu svi, njima asistira uškopljena austrijska crkva koja se mora nečim baviti kad nema vjernika. I na koncu moram spomenuti naše Ministarstvo vanjskih poslova čije stajalište bi se moglo nazvati – stajalištem ravnodušnog promatrača.

A na Macelju, kao i prethodnih godina, prve nedjelje u lipnju održana je spomen-misa u počast žrtvama svih hrvatskih



Ekshumacija maceljskih žrtava

Fotografija: Ministarstvo branitelja Republike Hrvatske

izvršenje je trebalo uspostaviti organizaciju masovnih likvidacija. To proizlazi iz podataka da na području Macelja postoji 130 potencijalnih masovnih grobnica, od kojih su do danas 24 istražene s 1.245 izvađenih žrtava.

Kao što rekoh, postoji nekoliko razloga da se baš ove godine posvetimo Macelju. Na primjer, da nije bilo epidemije, ovo-godišnja 75. obljetnica stradanja Hrvata u Drugome svjetskom ratu i poraću, bila bi usmjerena kao i svih prethodnih godina na Bleiburg kao stvarnu i simboličku prvu postaju hrvatskoga Križnog puta. Teško je predviđjeti što bi bilo s Bleiburgom u

križnih puteva. Nije bilo organiziranih dolazaka zbog epidemije, ali se svejedno okupilo tisuću sudionika koji su slušali riječ biskupa Gorskog uz assistenciju biskupa Košića i Mrzljaka. Podsjecam – bilo je to ispred crkve Muke Isusove, ispred grobnice maceljskih žrtava u kojoj su pokopani zemni ostaci 1163 žrtve ekshumirane 1992. godine. Ukop žrtava u grobniču na Macelju bio je najmasovniji ukop u hrvatskoj povijesti.

Rekao bih da imaju pravo koji uspoređuju Katynsku i Maceljsku šumu, jer radi se o približno istom broju žrtava, samo: Poljaca su zločin učinili sovjetski komunisti,

a Hrvatima domaći komunisti. U Katynu su žrtve poljski časnici u Macelju hrvatski časnici, vojnici i svećenici. Još bih spomenuo, da je u tijeku postupak donošenja Zakona o spomen-području Macelj.

Pobrojih nekoliko temeljnih podataka o grobištu Macelj prvenstveno zbog čitatelja koji nisu dolazili na Macelj i koji nisu upoznati sa značajem Macelja u stradanju nakon Drugoga svjetskog rata, a sve to kako bi bili za domovinu spremni, ako će država Austrija zabraniti okupljanje i odavanje počasti žrtvama Križnih puteva na Bleiburgu. Na stranicama ovoga lista već sam predlagao, da na tlu Hrvatske Macelj bude ono što je 75 godina bio Bleiburg. Znam da ima članova Počasnog bleiburskog voda koji nisu suglasni s mojim prijedlogom, no ja ustajem uvažavajući argumente. Od stotinu navodim samo jedan i to ključni: na Bleiburgu možemo očekivati zabrane i opstrukcije svake godine, osobito zato što smo u stranoj državi, dok smo na Macelju suvereni i postojanje nam povremeno mogu zagorčiti sve malobrojniji potomci onih koji su odgovorni za zločin na Macelju, a njih ćemo svladati kao što smo ih pobijedili u Domovinskom ratu.

Podsjećam vas da je Udruga Macelj 1945. rođena prije petnaest godina u Hrvatskom društvu političkih zatvorenika, a pokretač je bio naš, danas već pokojni Stjepan Brajdić. Kao bivši pripadnik Hrvatskih oružanih snaga, kao sudionik Križnog puta, osuđenik na smrt, dugogodišnji robijaš znao je sve o razmjerima i okrutnosti komunističkih zločina počinjenih nakon završetka rata. Osjećao je obvezu prema hrvatskom narodu, ali i osobno prema svojim mladim pobijenim prijateljima koji su kao i on 1945. navršili tek 18 godina. Trebalo je sve učiniti da ti tragični događaji ne budu prepusteni zaboravu. Radi toga je pokrenuo osnivanje posebne udruge koja bi pokrenula istraživanja i priredila dostojanstveni pokop svakoj nevinoj žrtvi. Doživio je dostojanstveni



Fotografija: Ministarstvo branitelja Republike Hrvatske

pokop svih do tada ekshumiranih žrtava u zajedničku grobnicu i blagoslov crkve Muke Isusove u počast istim tim žrtvama, ali nije doživio da se opet pokrene ekshumacije iz preostalih grobnica skrivenih u Maceljskim šumama.

Mi, još danas živi i aktivni, doživjeli smo ono što nije poštovani gospodin Brajdić. Ova godina je posebno važna za grobište Macelj, budući da je opet nakon dugih 28 godina pokrenuto otvaranje grobnica u Maceljskim šumama. S distance od gotovo tri desetljeća možemo sa sigurnošću tvrditi, da otkrivanje istine o komunističkim zločinima ovisi samo o političkoj volji vlasti, jer sve ostalo što bi na to moglo utjecati, ostalo je isto.

Zato se ovom prilikom zahvaljujem Ministarstvu hrvatskih branitelja koje prvenstveno traga za žrtvama iz Domovinskog rata, ali isto tako i žrtvama Drugoga svjetskog rata i porača, pa su tako 18. svibnja ove godine pokrenuli istraživanje i ekshumaciju grobišta na Macelju. Pri-

tom moram posebno zahvaliti voditeljici Službe za prikupljanje, obradu i istraživanje saznanja o žrtvama Drugoga svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja Ivoni Paltrinieri, koja vrhunski organizira i vodi brojnu ekipu koja sudjeluje u poslovima ekshumacije. U ime Udruge Macelj 1945. sudjelovao sam u prikupljanju podataka o potencijalnim grobnicama i kao takav surađujem s ekipom Ministarstva hrvatskih branitelja. Prije dvanaest godina prikupili smo podatke da se na rubu naselja Đurmanec poviše groblja nalazi grobniča, gdje su 1945. ubijeni zarobljenici koji nisu mogli pješačiti do 5-10 kilometara udaljenih mjesta za likvidacije kao na pr. Ilovec ili Lepa Bukva. Takve su odveli 300 m poviše pilane i groblja te ih tamo pobili. Prije deset godina na tom mjestu smo svrdlom izvadili 24 komada ljudskih kostiju i Državnom odvjetništvu podnijeli kaznenu prijavu protiv nepoznatih počinatelja i tada još živog Stjepana Hršaka, šefa OZN-e 1945. i voditelja likvidacija na Macelju. Kaznena prijava je odbačena.

Ekipa Ministarstva hrvatskih branitelja je drugi dan po dolasku na teren otvorila tu grobnicu, a prema dosadašnjim saznanjima čini se kako se radi o 82 žrtve. O detaljima ću vas izvijestiti po obavljenim antropološkim i kriminalističkim istraživanjima koje obavlja ekipa pod vodstvom forenzičke antropologinje Ane Mikulka. U sljedećem broju *Političkog zatvorenika* objavit ćemo sve o rezultatima istraživanja i ekshumacija tijekom ljetnih mjeseci na području Macelske šume.



Fotografija: Ministarstvo branitelja Republike Hrvatske

KISELJAK: POČAST ŽRTVAMA JUGOSLAVENSKOGA KOMUNISTIČKOG ZLOČINA NA CRVENOJ STIJENI

I u uvjetima epidemije korona-virusa Hrvati Kiseljaka odali su počast žrtvama jugoslavenskih komunističkih zločina koji su u svibnju 1945. godine pobijeni na lokalitetu Crvena stijena nadomak Kiseljaka. U organizaciji Hrvatskoga društva političkih zatvorenika te udruga proizašlih iz Domovinskog rata, na spomen obilježju na Crvenoj stijeni upaljene su svijeće, dok je molitvu za duše ubijenih

Piše:

Ana POPOVIĆ

i dolazak čelnika HDPZ-a iz Republike Hrvatske.

Viša je sila, dakle, onemogućila masovno obilježavanje 75. obljetnice jugoslavenskih komunističkih zločina na Crvenoj stijeni, ali ne i nastojanja udruga koje okupljuju preživjele žrtve i bivše proganjene. Premda su poznatom rezolucijom Europskog parlamenta izjednačeni zločini



predvodio kiseljački župnik fra Zoran Vuković. Obilježavanju 75. obljetnice zločina pridružilo se i izaslanstvo hrvatskih dužnosnika na različitim razinama vlasti.

U svibnju 1945. godine, jugoslavenska se je komunistička vlast na Crvenoj stijeni po kratkom postupku obračunala s nekoliko stotina neistomišljenika iz Kiseljaka, Kreševa, Fojnice, Busovače, Vareša i Breze, većinom pripadnika domobranstva. Po nalogu tadašnje UDB-e odvođeni su na saslušanja s kojih se ni jedan od nekoliko stotina odvedenih nije vratio. Bez prava na suđenje, prema saznanjima obitelji i stanovnika naselja nadomak Crvenoj stijeni, okrutno su likvidirani, a neki od njih danima su umirali u najtežim mukama. Osim vegetacije koja je svibnju prekrila tragove, jugoslavenske su vlasti zločin prikrivale prisilnom šutnjom, jer bi i samo spominjanje žrtava progonila i okrutno kažnjavala.

Hrvatskog društva političkih zatvorenika Kiseljak: „Mi smo u suradnji s obiteljima žrtava prikupili veliki dio imena pobijenih. Mislim da ćemo dogodine imati sva imena i pročitati ih ovdje pred spomen-obilježjem na Crvenoj stijeni“. Marković je dometnuo kako su ove godine zbog pandemije korona-virusa odustali od masovnog obilježavanje koje je uključivalo

i žrtve nacizma i komunizma kao totalitarnih režima, u BiH ovaj dokument skoro da nije ni spomenut javno. „U BiH za ovu Rezoluciju kao da nitko nije ni čuo, a kamo je prezentirao javnosti i ponašao se u skladu s njom dajući jednak značaj žrtvama komunizma i nacizma“, kaže Marković. Priznanje žrtava komunizma koje su stradale na Crvenoj stijeni u Kiseljaku jedina je satisfakcija koju mogu još očekivati obitelji pobijenih kojih je sve manje, ali i narod kojem su pripadali. Za kažnjavanje odgovornih za zločin na Crvenoj stijeni kasno je, jer je tadašnji načelnik UDB-e Rešad Dizdarević preminuo prije nekoliko godina, a nikad nije izведен pred lice pravde. Zato ne treba čuditi da ni jedan zločin nad Hrvatima u središnjoj Bosni ni u Domovinskom ratu nije procesuiran. Na ovim se je prostorima povijest, načlost, ponovila.



Kiseljački župnik fra Zoran Vuković

NAŠ NUTARNJI SVIJET (45.)

VOLJETI HRVATSKU

Većina Hrvata osjeća zadovoljstvo što su Hrvati, Hrvatska im je važna. Privrženost se obično naziva domoljubljem, no zapravo je riječ o širem, o životu tkiva u srži čovjeka, u dodiru s kulturnim i nacionalnim identitetom. Kulturni i nacionalni identitet jedan je od osnovnih čovjekovih identitetskih područja, obično se navodi kao jedan od četiri identitetska stupa, uz intimni, društveni i profesionalni identitet.

Sadržaji su nacionalnog identiteta slojeviti. Nastaju od djetinjnih doživljaja i susreta, iskustava i stavova koje su nam prenosili baki i djedovi, pjesmica koje nam je u djetinjstvu pjevala majka, naracija o narodnim junacima predanim idealima, lekcija zauzetog vjeroučitelja koji nas je u ledenoj župskoj učionici učio kako imati toplo srce. Ispunjavaju ga i slike prve kuće u kojoj smo živjeli, i kiše i snjegovi koji su padali po njezinu krovu, i bilje i mirisi oko nje, i ceste koje su vodile prema njoj. A kasnije, i velika nacionalna kultura, od natpisa na srednjovjekovnome grobu do modernog romana, i kipovi, freske i slike, i kazališne predstave. I, naravno, jezik – obiteljski, zavičajni, mladenački, profesionalni, književni, standardni – iako, treba reći, samo narodnosno je puno čvršće od jezika te može opstajati i kad je jezik oslabio ili se čak ugasio. Brojni su primjeri naroda u svijetu koji su se bez vlastita jezika održali stoljećima, a danas i pojedinaca među Hrvatima, primjerice mladića i djevojaka četvrtog ili petog naraštaja iseljenika koji se iz južnoameričkih zemalja vraćaju u Hrvatsku i hrvatski počinju učiti od početka.

Nacionalni identitet u sebi uključuje odliku o pripadanju narodu te i želju da narod ima svoju državu. Većina ljudi na svijetu nacionalnu državu vide kao najbolji okvir za zajednički kulturni i politički razvitak, za dobru budućnost. Znaju da su se kulture uvek dodirivale i da smo trajno preuzimali jedni od drugih, te i dalje žele ostati u dodiru sa svijetom. Ali žele imati svoj vlastiti dom, čuvati i razvijati svoje.

Okrenutost ispunjenijem obliku nacionalnog života često bude izvrgnuta kritici. Sumnjiči ju se da ide ruku pod ruku s

Piše:

Maja RUNJE, prof.

nacionalizmom, u obliku koji je spreman nanjeti štetu pripadnicima drugih naroda. Pritisci su ranije dolazili sa strane „internacionalizma“, kakvog smo u vlastitoj blizini upoznali kroz sovjetsku i jugoslavensku praksu, a danas ih susrećemo u ublaženu obliku kao ideje „nadnacionalnog“ ili „građanskog“. A internacionalizam je, znamo, zlom višestruko nadmašio najcrnje ispade nacionalizama.

Sami nacionalni identiteti individualno su fleksibilni, mogu se doradivati tijekom života. Unutar nacionalne skupine pokazuju i znatnu heterogenost, u pojedinim su hrvatskim krajevima vrlo izraženi, u drugima manje. Veliki značaj imaju obiteljske biografije – politička iskustva i stavovi starijeg naraštaja redovito se prenose na mladi. Razumljivo, obiteljske biografije mogu biti i mješovite, pa i etnički mješovite, i dijete

će za sebe tražiti stabilno rješenje. Također, danas ima sve više slučajeva, najčešće u iseljeništvu, da djeca odrastaju u dvojezičnosti, pa i višejezičnosti.

Razmišljanje o pripadnosti narodu doći će i pitanje o sukobljavanju među narodima, u našem slučaju prvenstveno o sukobljavanju sa Srbima. Pitanje se čini složenim – u svijetu je bezbroj etničkih sukoba kojima se ne vidi kraja. Ljudski, kršćanski, možemo razumjeti da druga strana ima drugačije potrebe i interese od naših, a također da su u sukobljavanju brojni njezini pripadnici iskusili bolne udarce i bez osobne krivice. Možemo razumjeti patnju talijanskih obitelji koje su krajem četrdesetih napuštale svoje stare zadarske domove i tvrtke (Giovanni Eleuterio Lovrovich, *Zadar, od bombardiranja do izgnanstva (1943.-1947.)*, Edit, Rijeka, 2008.) i patnju srpskih obitelji koje su 1990. u Zadru ostavljale prijatelje, radna mjesta i stanove (Nenad Kosović, *Naš tre-*



Crti: Stipan Runje

nutak istine: Benkovac 1993., Prosvjeta, Zagreb, 2007.)

Nasuprot individualnoj patnji ljudi s druge strane bila je naša vlastita ukupna patnja. Čaša se bila prelila. Prozor kroz koji bi se gledale pojedinosti se zamračio – kako to u ratovima redovito bude.

Danas postoje brojni sociografski, politologički ili socijalnopsihologički znanstveni instituti koji se bave pitanjem sukobljavanja među narodima, unutar država ili među državama. Ponuđeni prijedlozi češće nažalost podsjećaju na ono što smo u Jugoslaviji upoznali kao „bratstvo i jedinstvo“. Odbojno zvuči teza o tome kako domoljublje treba zamijeniti „građanskom ustavnom lojalnošću“ ili teza o tome kako „su ‘građani’ uvijek za miran suživot a benzin na vatru dolijevaju nacionalističke elite zbog osobnih interesa“.

Sami možemo zaključiti da je najmanji rizik ondje gdje (već) postoji nacionalna država, a da su daljnji povoljni čimbenici demokracija, kulturni i gospodarski napredak te brojčano male manjinske skupine s maticama u susjedstvu. S manjima je naime u svakom integracijskom procesu slično – dva djeteta s posebnim potrebama za razrednu su školsku skupinu bogatstvo, a veliki broj djece s posebnim potrebama su uteg koji će potopiti i većinu i njih same. Važan je i pristup koji uključuje brižno postupanje s vlastitim povijesnim frustracijama i traumama. U tom nam je smislu na putu šablonizirano tumačenje o tome tko je dobar a tko zao, a prema vojnim ishodima Drugoga svjetskog rata.

Nažalost Hrvati su 1945. bili na strani gubitnika, i žrtve nikada nisu dobile pravedno priznanje za svoju patnju. Najizvrsniji među njima, koji su stvarali i stvorili prvu hrvatsku državu u novijoj povijesti, izvrnuti su i trajno kriminalizaciji. Potrebno je stoga zalagati se dalje da oštrica šablona i tabua otupi, ma koliko zamorno bilo.

Lijepo je biti Hrvat. Radujemo se što smo Hrvati. Na petosvibanskim izborima 1935. seljaci Bibinja, sela kraj Zadra, pjevali su, izlažući se i opasnosti: „Na Jadranu zastave se viju / A nijedna za Jugoslaviju...“ I danas stihovi dotaknu srce, i srce i cijelo biće.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA (Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnik, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADICEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i prš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnavu i okolicu u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

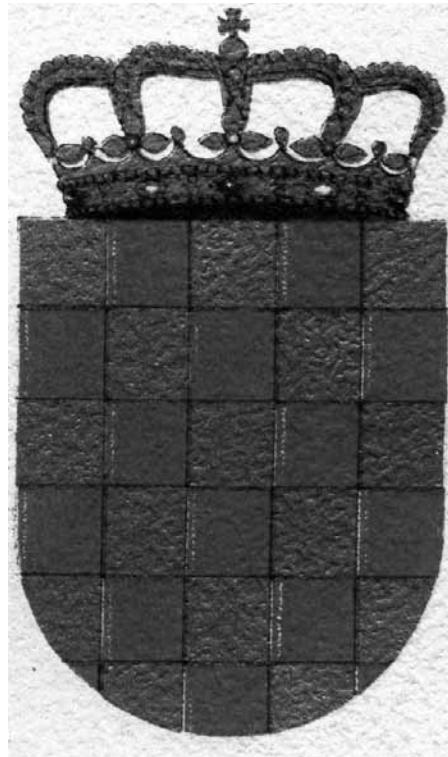
PROGON HRVATSKOGA GRBA (ZAR OPET?) (2.)



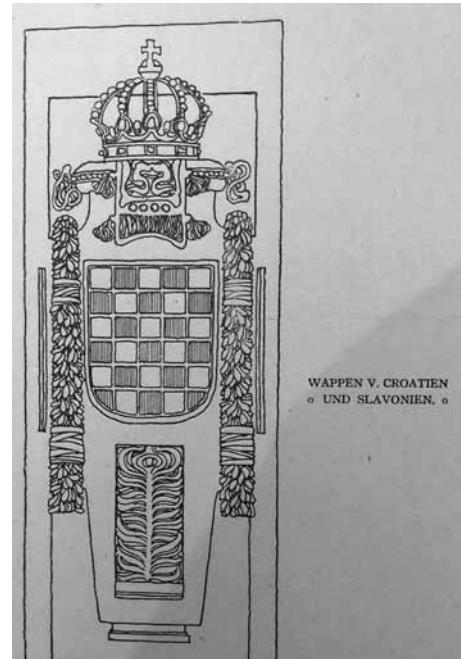
Hrvatski grb u rimskoj crkvi sv. Jeronima (2. pol. 19. st.)

Priredio:

Tomislav JONJIĆ



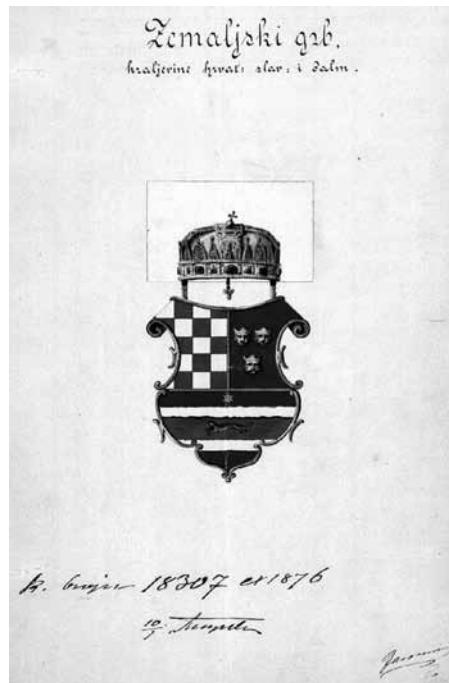
Kroatien.
Grb u Meyer's Konversations-
Lexiconu (1888.)



Grb u reprezentativnoj monografiji
u čast Franje Josipa



Iz pravaškoga Biča 1884.: Hrvatska
nad grobom Zrinskog i Frankopana



Jacominijev nacrt grba
Trojednice iz 1876.



Mozaik s grbom Trojednice na Kačićevu
spomeniku u Makarskoj (1889.)



Hrvatski paviljon u Trstu s grbovima

M. Greinerova nova, dobra i jeftina očalna pera sa priloženim znakom, prodaju se u ovom skladištu.

Pisanka
za učenike narodnih škola

M. GREINERA
c. k. dvorskog krasopisca i biv. učitelja Nj. c. visosti
Nasljednika Rudolfa

Sve sastoje iz 10 brojeva.
Skladište u Beču na Stjepanovom trgu broj. 4.

1881. za... *Taylor Guidell.* Svaki br. po 6 listova.

C. k. dvorska knjigotiskarna M. Gretnerovo nećaka W. Herbeck.

Stoji 2 nvč.

Grb na koricama pisanke iz 1881.



Nacrt grbova Slavonije, Hrvatske i Dalmacije iz 1864.



Hrvatska zastava na Quiqueretzovoj Krunidbi kralja Zvonimira



Zajednički grb u podnožju budimske uspinjače



Zastava Hrvatskoga konjaničkog sokola iz Osijeka (1929.)



Grbovi zemalja ugarske krune (1896.)



Prvaci hrvatske oporbe iz 1892.



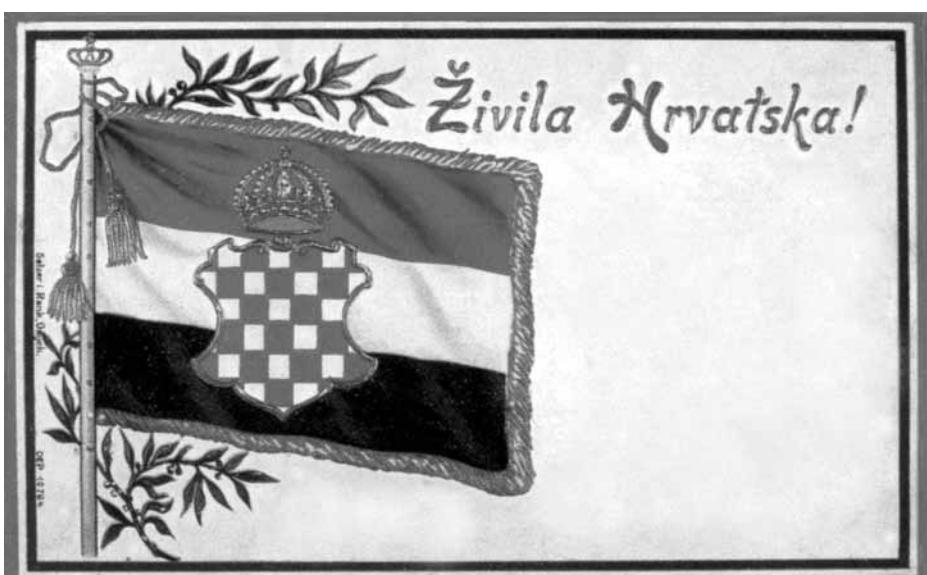
Značka s grbom Hrvatske zajednice (USA) prije Prvoga svjetskog rata



Naslovica časopisa Dom i svjet iz 1895.



Zajedništvo Ugarske i Hrvatske: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (Beč, 1902.)



Živila Hrvatska! (razglednica tiskana oko 1900.)



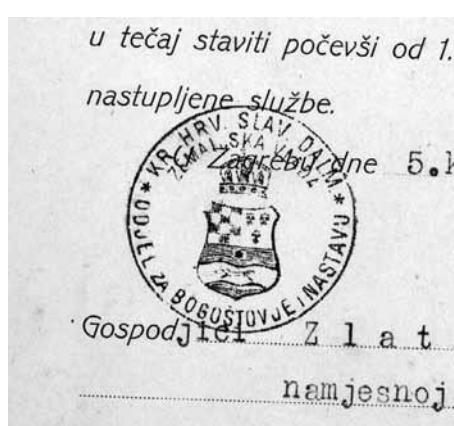
Hrvatski grb na zgradi ugarskog parlamenta u Budimpešti



Društvena zastava Hrvata u Globevilleu, Colorado (1894.)



Dionica Hrvatske dioničke tiskarne d. d., Mostar, 1899.



Pečat Odjela za bogoštovlje i nastavu (poč. 20. st.)



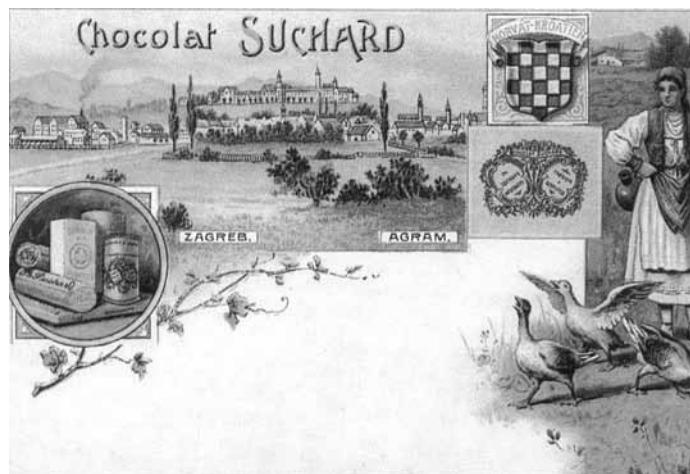
Zajednički grb na novčanici od 10 kruna



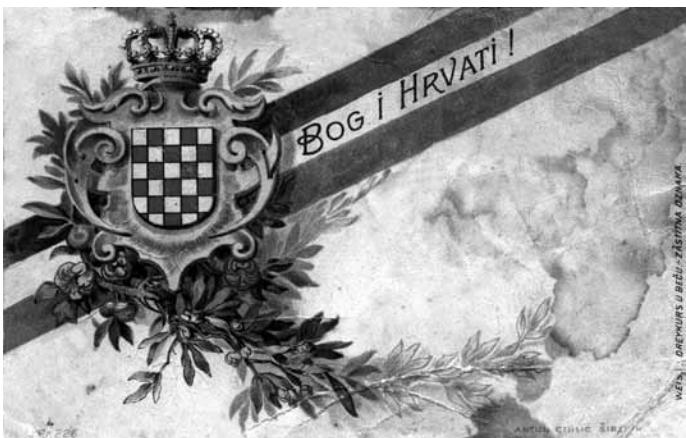
Sveučilišna zastava iz 1907.



Razglednica s početka 20. stoljeća



Hrvatski grb na razglednici (Brod na Savi, oko 1900.)



Bog i Hrvati! – razglednica s početka 20. st.



Razglednica koju je početkom 20. st. objavilo Društvo Ljudevit Gaj



Domobrana odspustnica iz 1908.



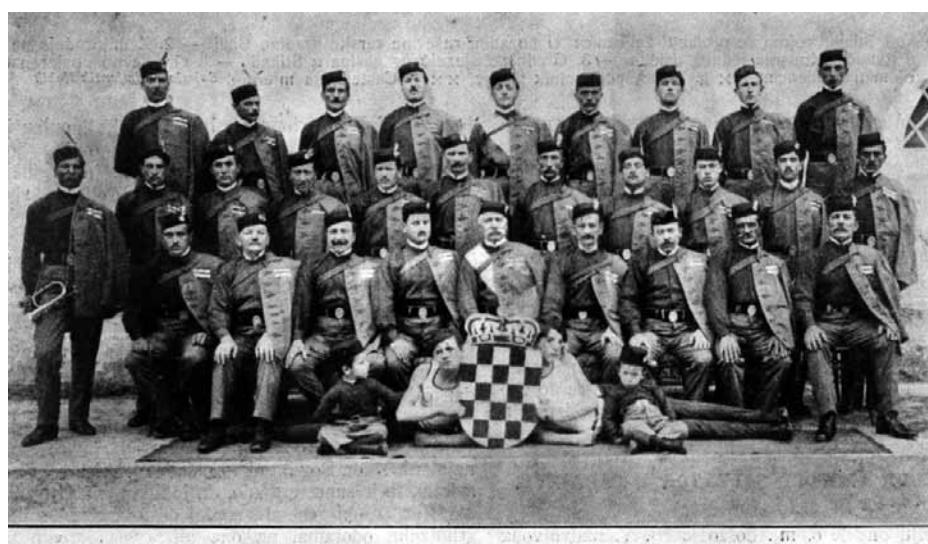
Naslovница Matičina Hrvatskoga kola (1905.)



Novčanica od 1000 kruna (1902.)



Fotografija sveučilišne zastave (1907.)



Sokolska slava u Budvi (Dalmacija) uz sudjelovanje župe „Gundulić“ na Ivanđan (24. o. mј.)

Hrvatski grb na sokolskoj slavi u Budvi 1914.



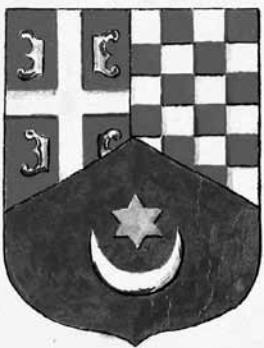
Nova sveučilišna zastava.



Proslava 30. obljetnice Hrvatskoga sokola, Zagreb, 1906.



Grb Austro-Ugarske Monarhije



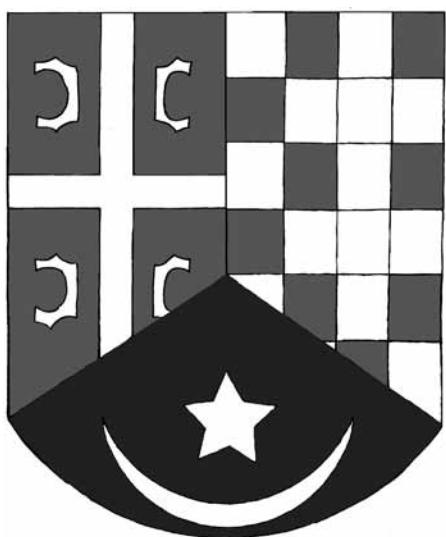
Bojwundes Haupt.

Nacrt grba Kraljevstva SHS 1919.,
prema priopćenju Svetozara Pribićevića



Georgelius Haupt.

Tzv. popravljeni beogradski nacrt
grba Kraljevstva SHS 1919. prema
priopćenju S. Pribićevića



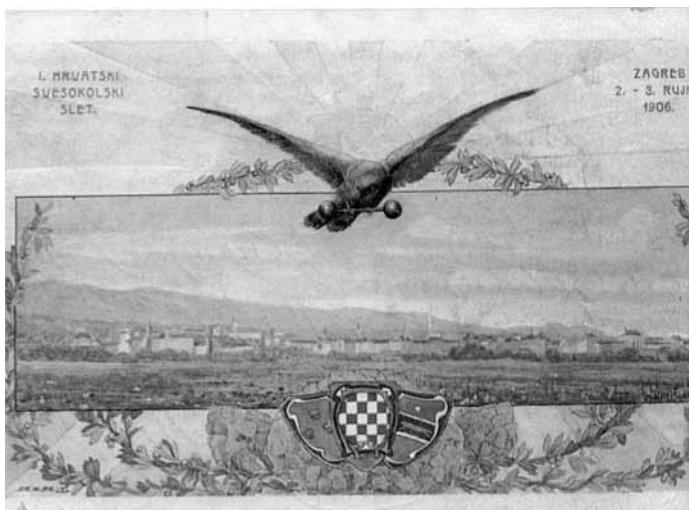
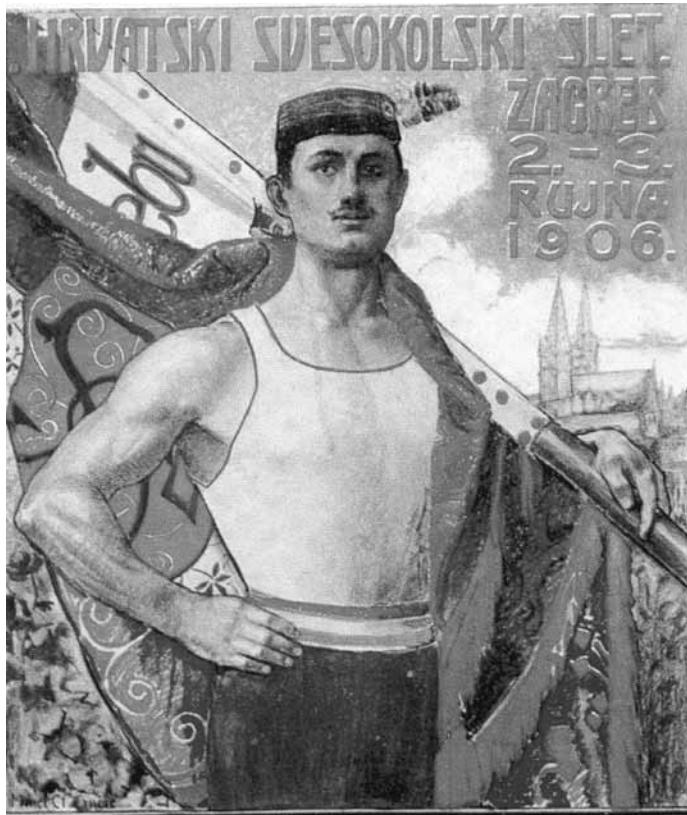
Dvostruki križ u nacrtu grba
Kraljevstva SHS 1919.



Dvije različite verzije grba na istoj korici (Beč, početak 20. st.)



Krov zagrebačke crkve sv. Marka danas



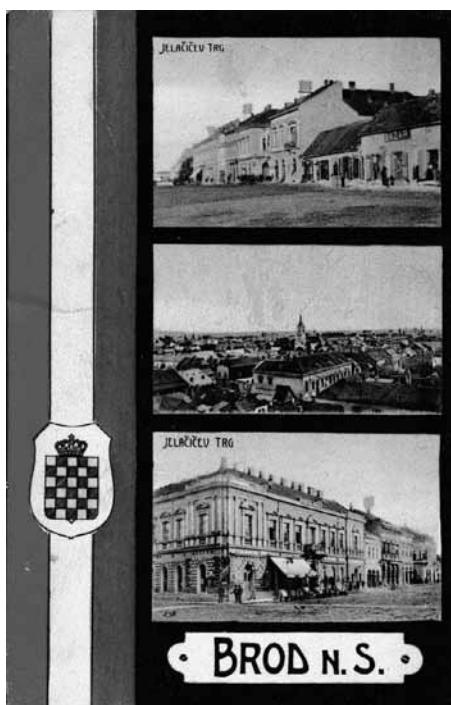
Sa svesokolskog sleta 1906.



Grbovi na Hrvatskome svesokolskom sletu 1906.



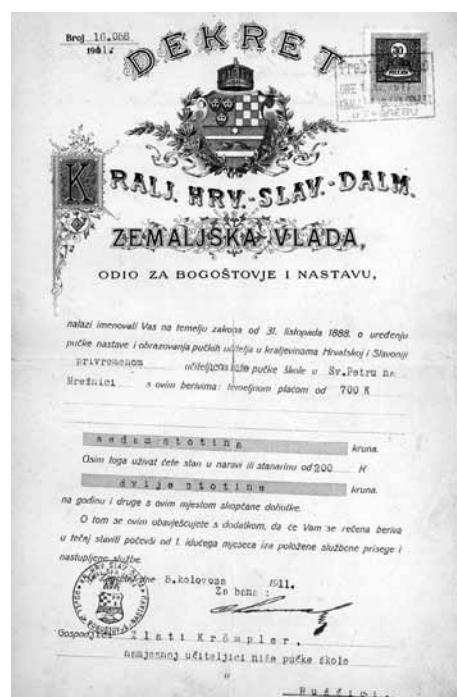
Sa sokolskog slet u Šibeniku 1908.



Razglednica Broda na Savi 1916.



Hrvatski grb na razglednici iz 1910.



Dekret Odjela za bogoštovlje i nastavu 1911.



Razglednica (oko 1900.)



Izmijenjeni mali zajednički grb (Ilustrovani list 1916.)



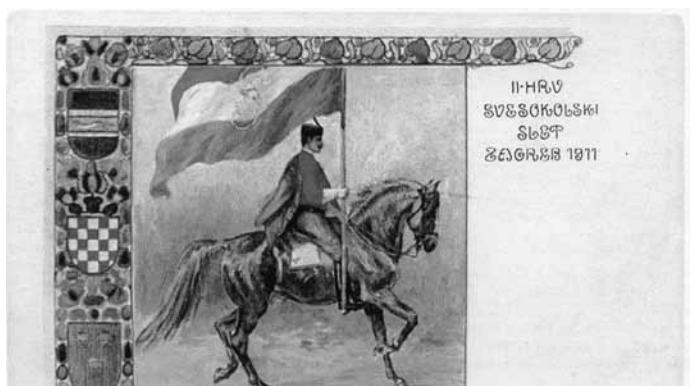
Grb na novčanici od 10 dinara iz 1920.



S budimpeštanskog parlamenta



Zajednički grb iz 1915.



Svesokolski slet, Zagreb, 1911.



Tzv. veliki grb Austro-Ugarske (1915.)



Hrvatski svesokolski slet u Zagrebu 1911.



Plakat I. javne vježbe Hrvatskog sokola u Vukovaru 1925.



Razglednica iz razdoblja prije Prvoga svjetskog rata



Grb Vjere Bojničić na poznatoj knjizi Nikole Tomašića



Znak Družbe braće hrvatskog zmaja



Hrvatski grb na naslovnici kalendara Zvečeva za 1971.



Potonuće broda Svačić u senjskoj luci 1915.: grb Hrvatskoga parobrodarskog društva



Znak zagrebačkoga nogometnog podsaveza 1926.



Grb na svečanosti Hrvatske žene u Sisku 1935.



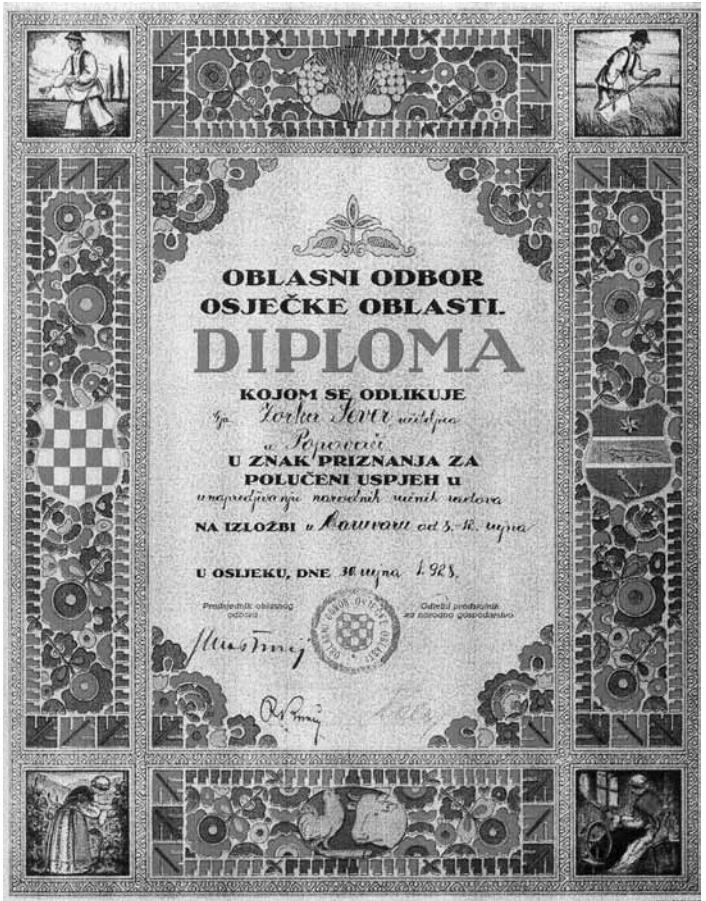
Hrvatski grb na naslovnici Danasa 1990.



Razglednica poslana iz Šibenika u svibnju 1934.



Lik Aleksandra Karađorđevića s nacrtom grba
Kraljevstva SHS (Zabavnik, Zagreb, 1920.)



Diploma Zorke Sever iz 1928.



Stjepan Radić na skupštini u Galdovu 1920.

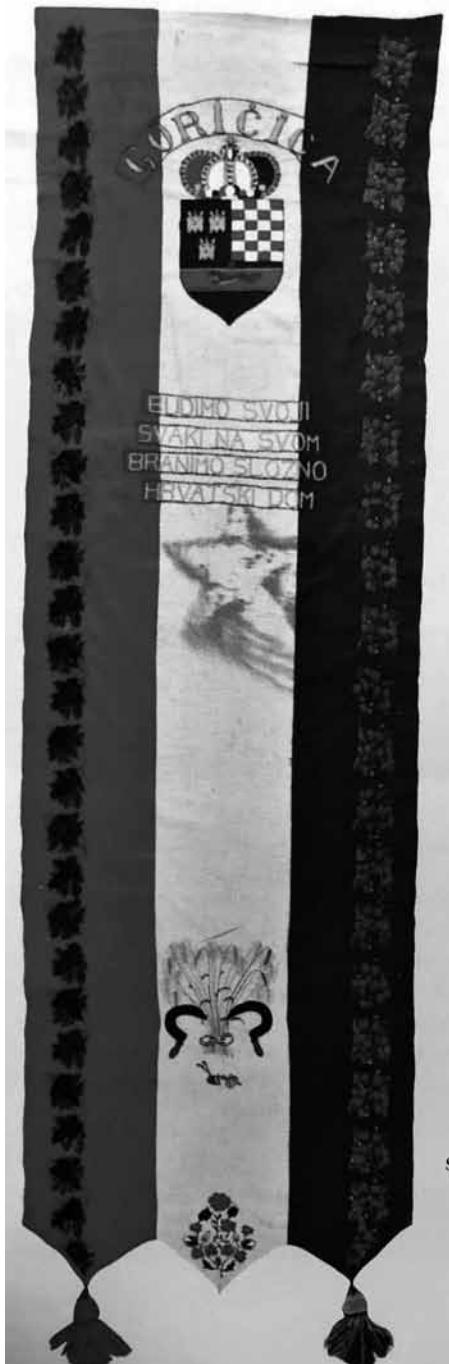


Dionica Hrvatskog doma d. d. Vinkovci iz 1921.



Kuma predaje zastavu barjaktaru

Zastava Hrvatskoga konjaničkog sokola u Bjelovaru (1926.)



Zastava Hrvatske seljačke stranke 1920.-1941.



Narudžbenica za Antologiju hrvatske glazbe (Zagreb, 1970.)



Dvije krune iz 1918.



Čepikuće u Domovinskom ratu: u pozadini spomen 100. obljetnice Hrvatskoga narodnog preporoda
(snimio: Z. Filipović)



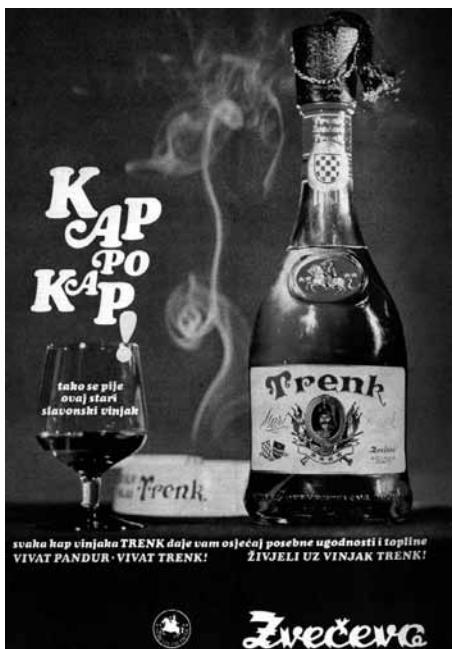
Poziv na sjednicu ogranka Matice hrvatske u Slavonskom Brodu (1971.)



Naslovica knjige Čedomila Mitrinovića (Beograd, 1938.)



Pokop senjskih žrtava u Gosiću 1937.



Reklama za vinjak Trenk (1971.)



Franjo Tuđman s predsjedničkom lenton 1990.



Naslovnica Glasnika HDZ-a sa službenom zastavom Republike Hrvatske



Naslovnica knjige tiskane u Šibeniku 1970. u povodu kanonizacije Nikole Tavelića



Konjanička zastava hrvatske domobranske pukovnije iz doba napoleonskih ratova



DRAGI PRIJATELJU!
POZIVAMO TE DA S NAMA
BIVŠIM
HAŠK - OVCIMA
PRISUSTVUJEŠ
P R O S L A V I
70
GODIŠNICE
OSNUTKA DRUŠTVA

1903 - 1973

PROSLAVA ĆE SE ODRŽATI U PETAK 14. PROSINCA 1973. U PROSTORIJAMA »GRAFIČAR« U ZAGREBU, FRANKOPANSKA UL. 1/I DVOR. — POČETAK U 20 h.

HAŠK-ov grb iz 1973.



Mesić i Tuđman (s lantom), Hrvatski sabor, 1990.



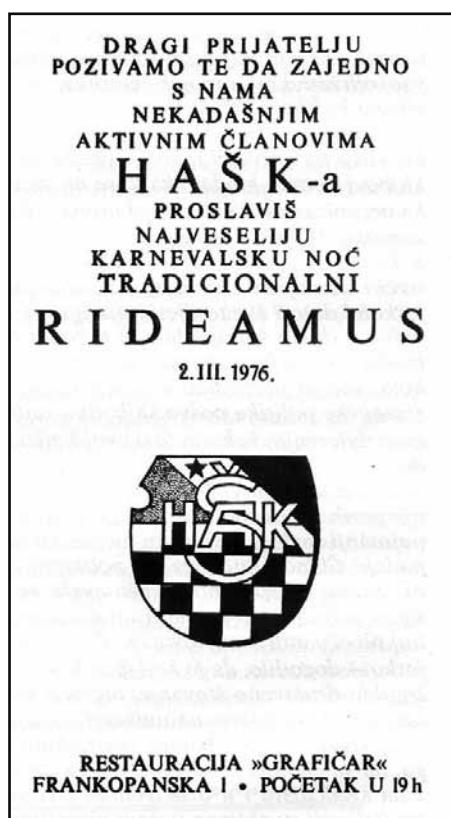
Svečano podizanje hrvatske zastave na Markovu trgu 1990.



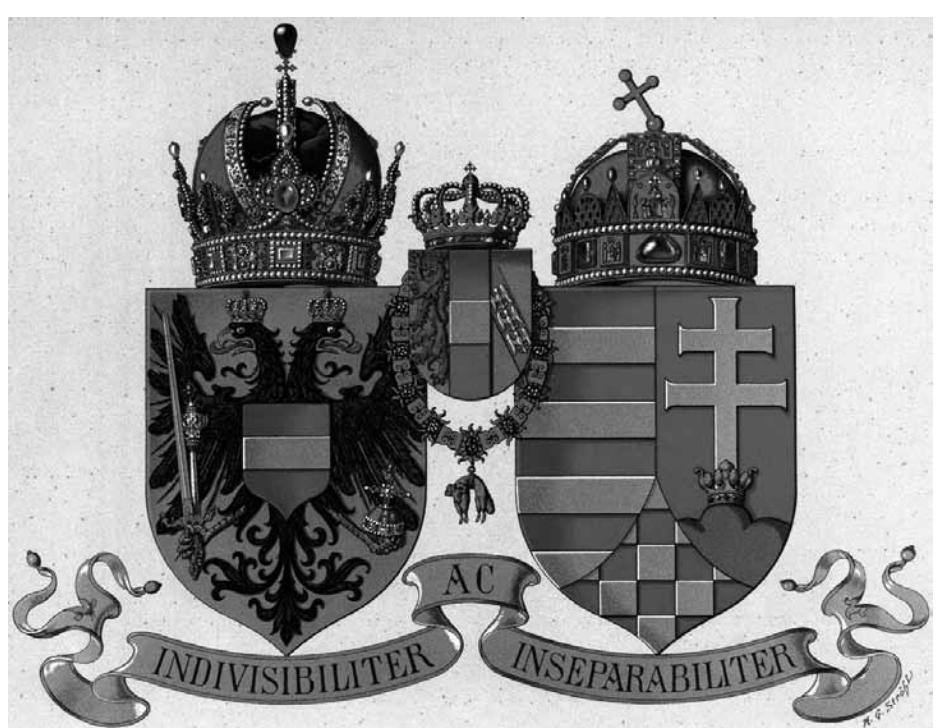
Predsjednik Republike na balkonu s hrvatskom zastavom



Hrvatske zastave na Trgu Republike, Zagreb, 1990.



Pozivnica za HAŠK-ovu proslavu 1976.



Tzv. mali grb Austro-Ugarske (1916.)



Zvonimir Kulundžić na otkrivanju spomen-ploče Stjepanu Radiću (1990.)



Hrvatski grb na plakatu Zagrebačkoga jesenskog zbora 1910.



Vezilje hrvatske zastave iz Andrijaševaca-Rokovaca kod Vinkovaca 1937. god.



Kraljevski grb Ludovika I. Anžuvinca



Vinjak Trenk: grb s početnim bijelim poljem i petokrakom zviježdom



O zadarskim razglednicama kroz povijest (Zadar, 1990.)



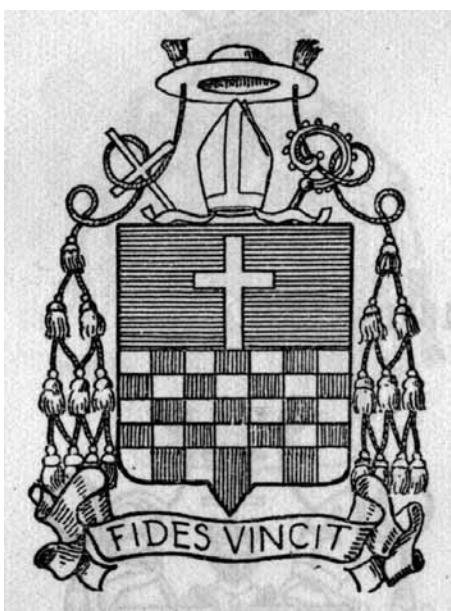
SPOMENIGR

NA

PROSLAVU 40 GODIŠNICE OPSTANKA
HRVATSKOG AKADEMSKOG POTPORNOG
DRUŠTVA NA HRV. KR. SVEUČILIŠTU
FRANJE JOSIPA I. U ZAGREBU

14-VI-
1914.

Grb na sveučilišnoj zastavi 1914.



Nadbiskupski grb Antuna Bauera



Grb na zastavi požeškog
društva Vienac (1907.)



Zastava pjevačkog društva
Vienac iz Požege (1907.)



Dekret Odjela za bogoštovlje i nastavu iz 1901.



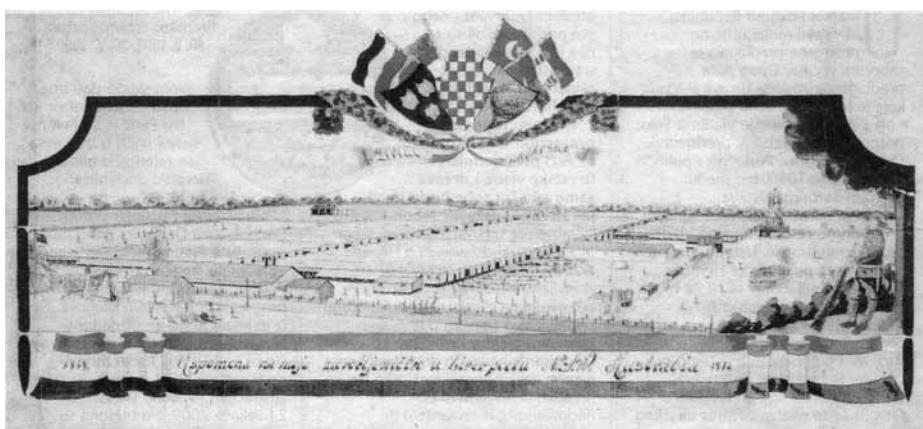
Časopis Kroatische Rundschau iz 1918.



Znak Hrvatskoga dobrotvornog društva Rodoljub (Chicago) iz 1918.



Grb Federalne Države Hrvatske na poratnoj beogradskoj paradi



Hrvatski grb u izbjegličkome logoru u Australiji

br. 1243/XXV

HRVATSKA DIJASPORA IZABRALA ZASTAVU I GRB KOJI ĆE IH PREDSTAVLJATI

Hrvatska je zastava uvijek simbolizirala hrvatsku borbu za slobodu

Na sastanku hrvatskih iseljenika u Clevelandu, na Stepinčevo 10. veljače 2019., odlučeno je i jednoglasno prihvaćeno kako će izgledati zastava i grb hrvatske dijasporе.

ZASTAVA HRVATSKE DIJASPORE

Grb hrvatske dijasporе

HRVATSKI GRB JE SIMBOL HRVATA KROZ POVIJEST

Grb hrvatske dijasporе je povjesni hrvatski grb, koji se nalazi na zastavi hrvatske dijasporе. Imo oblik štita, te je dvostruko podijeljen vodoravno i uspravno u dvadesetpet bijelih i crvenih polja, tako da je prvo polje u gornjem lijevom uglu štita bijele boje.

Prihvjeta: 10 veljače 2019.

Trobojnica od tri vodoravna polja (crveno, bijelo i plavo).
U sredini je povjesni grb Hrvatske.
Prihvjeta: 10 veljače 2019.

Grb s početnim bijelim poljem 2019. je proglašen grbom hrvatskog iseljeništva

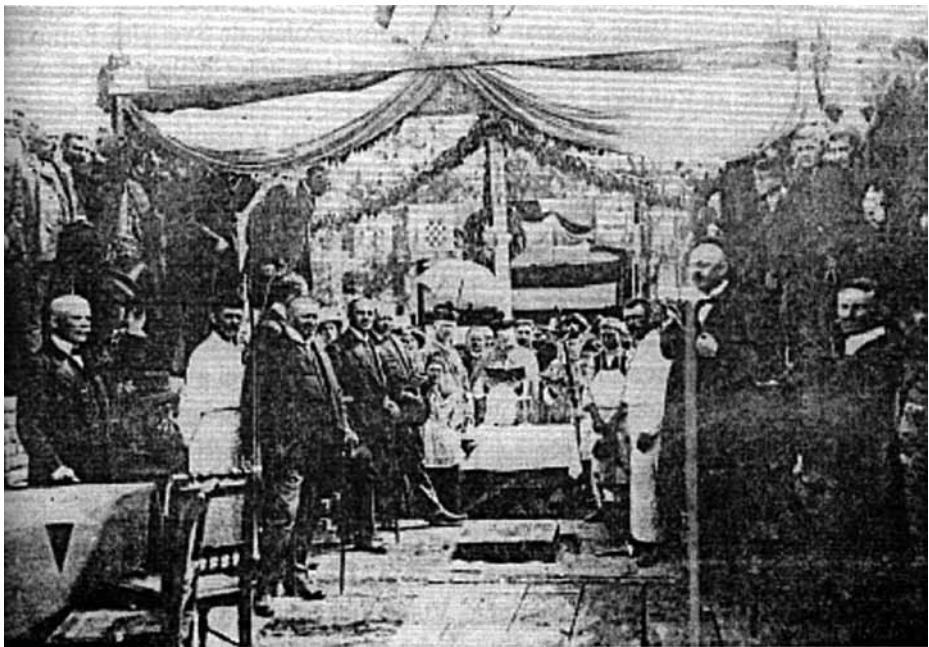
ZAPISNIK SABORA
trojedne kraljevine
Dalmatinske, Hrvatske i Slavonske

5. i sljedećih mjeseca lipnja i srpnja danah
godine 1848. dječjanog.

**DOVJETNICE
M. M. STADCEVIC
ZAGREB**

**W MAGNETU.
članak brige Zapora, magazinika i knjigovodstva
1848.**

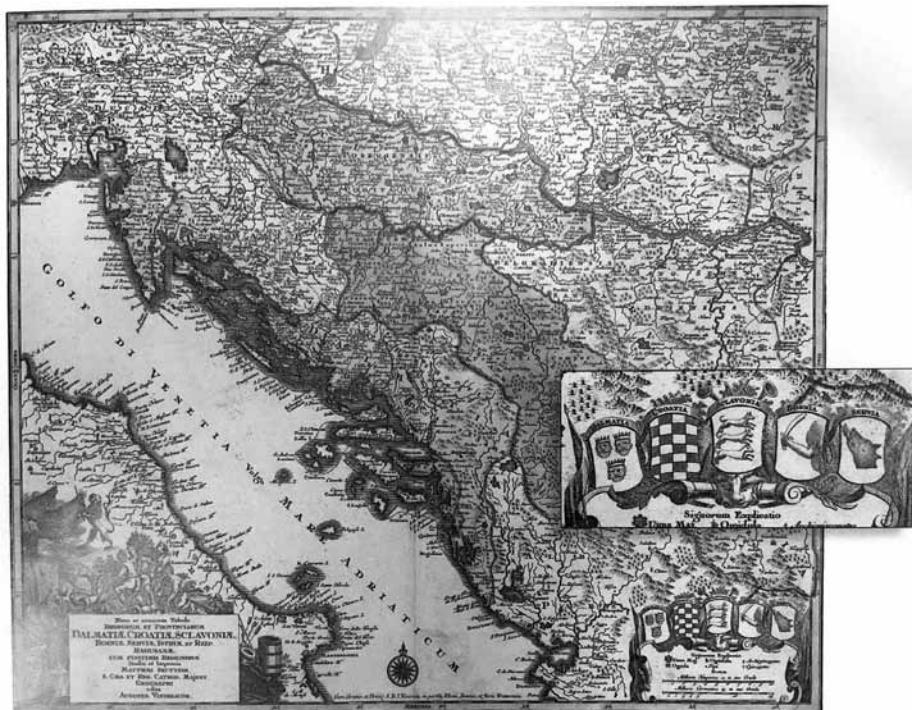
Grb na naslovniči knjige saborskih zapisnika iz 1848.



Posvećivanje kamena temeljca dječačke pučke škole - grb s početnim bijelim poljem u Zemunu 1913.



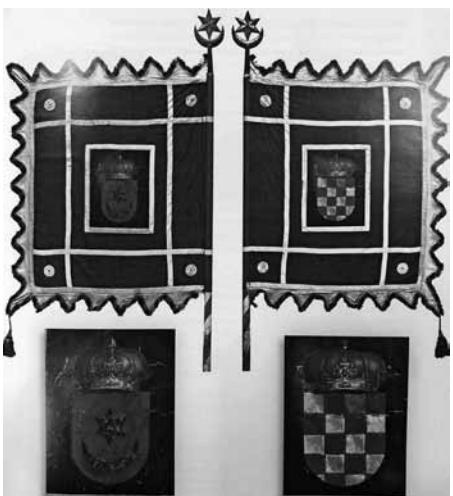
Jelačićev grofovski grb



Hrvatski grb na zemljovidu s početka XVIII. st.



Iz Brechtelova grbovnika Svetoga Rimskog Carstva (XVI. st.)



Zastava iz doba Hrvatskoga narodnog preporoda



**GLAZBA:
MTV će
progovoriti
hrvatski**
str. 26

Najava pokretanja hrvatskog MTV-a 2004.



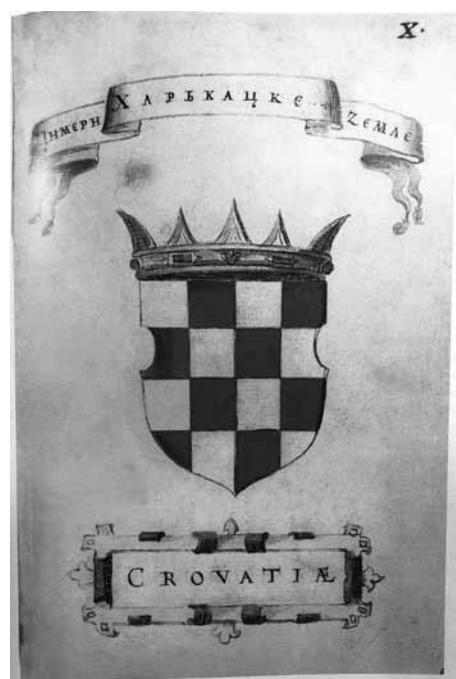
Hrvatski grb iz 1909..



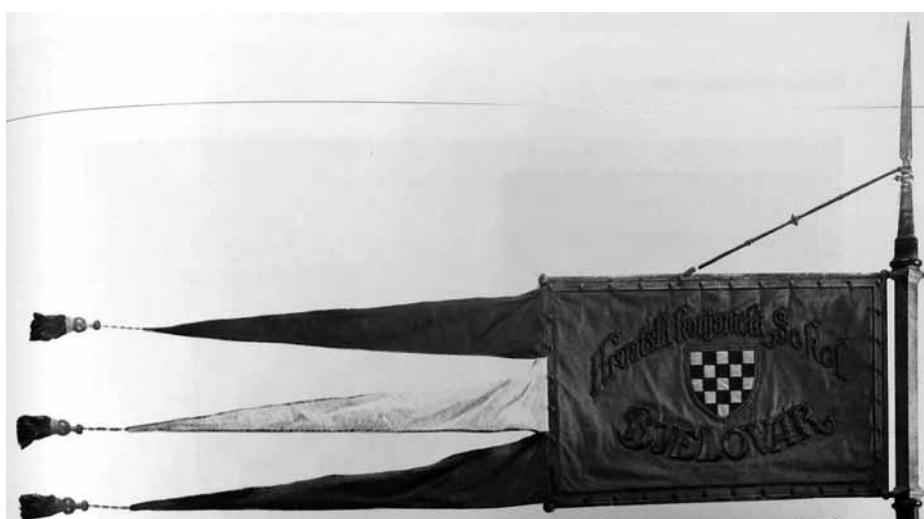
Prozor u crkvi sv. Sebalda u Nürnbergu



Hrvatska trobojnica nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.)



Grb Hrvatske u rukopisnom grbovniku Korjenić-Neorić (XVII. st.)



Zastava Hrvatskoga konjaničkog sokola iz Bjelovara (1927.)

BIJELO ILI USTAŠKO ILITI RASPRAVE IZVAN PAMETI O NAVODNOM USTAŠTVU HRVATSKOGA ŠAHIRANOGLA GRBA S POČETNIM BIJELIM POLJEM*

S vremena na vrijeme hrvatsku javnost „zabavljaju“ nametnute rasprave koje se svode na neargumentirano etiketiranje kao ustaških hrvatskih nacionalnih simbola koji sadrže hrvatski šahirani grb od 25 polja s početnim bijelim poljem. Na taj je problem u prethodnom broju *Političkoga zatvorenika* s pravom upozorio i Tomislav Jonjić u prilogu znakovita naslova „Progon hrvatskoga grba (zar opet?!“), pri čemu je s pravom istaknuo kako je „početno polje znalo (...) biti temom o kojоj su ponekad raspravljali heraldičari i povjesničari, ali skoro nikad, osim u nekoliko zgoda u hrvatskoj političkoj emigraciji nakon Drugoga svjetskog rata, nije predstavljalo predmet političke rasprave: nikad se po tome Hrvati nisu razlikovali niti dijelili! Tek u najnovije doba nam baštinici jugoslavenskih unitarista i boljševika, danas poznatiji pod samodopadnim imenom antifašista – uz korsku pratnju neznačica, budala i spadala raznih sorta (...) – nameću početno polje našega grba kao presudno političko pitanje, kao čimbenik našega razlikovanja i cijepanja, ujedno kao instrument našega progona.“

I sve to unatoč postojanja niza znanstveno utemeljenih radova hrvatskih povjesničara, koji svakome zainteresiranim mogu pomoći u pronalasku činjenica

* Ovaj se rad uglavnom temelji na odgovarajućim dijelovima teksta knjige Hrvatski nacionalni simboli (Zagreb, 2010.), u kojoj sam opširo progovorio i o problematičnoj početnog polja hrvatskoga šahiranog grba. Njezino novo znatno prošireno drugo izdanje pod naslovom *Povijest hrvatskoga grba* uskoro bi trebalo ugledati svjetlo dana, a i oni dijelovi koji se odnose na problematiku početnog polja hrvatskoga šahiranog grba također su doradeni i prošireni.

Piše:

Dr. sc. Mario JAREB

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Riječ je uglavnom o medijskim napadima novopečenih „stručnjaka“, čiji se „argumenti“ ne temelje na činjenicama nego na stereotipima i insinuacijama. Niz

PANIKA ZBOG S...

Boyse optužili za ustaški grafit iako nema spornih simbola!

Radi se o preslici transparenta koji Bad Blue Boysi s Jaruna već godinama nose na gostovanja Dinama, a koji zapravo prikazuje hrvatskog vojnika.

⌚ 26. STUDENOGA 2010. U 14:20

💬 50 KOMENTARA

👁 786 PRIKAZA

Sviđa mi se 539 tis.



AUTOR
Marijana
Zrinjski/VLM

Dio javnosti digao se na noge nakon što je objavljeno da je na zidu Osnovne škole Ivana Meštrovića ovih dana na Jarunu osvanuo ustaški grafit, koji je školski domar nakon prijave nepoznate osobe prebojio.

Slika 1 – Slučaj grba s početnim bijelim poljem na navijačkom muralu na zagrebačkom Jarunu 2010. godine umalo je zbog prijave završio zatvaranjem skupine djece koja su ga naslikala

o povijesnom razvoju hrvatskoga šahiranog grba.

Unatoč tome što je prva optužba o grbu s početnim bijelim poljem kao svojevrsnom „ustaškom grbu“ zabilježena još 1946. godine, ipak se bez velikih raščlambi dostupnih izvora utemeljeno može tvrditi kako svojevrsna hysterija u etiketiranju takvoga grba (i zastave koja ga sadrži) traje od godine 2000. i promjena koje je ta godina donijela.

bisera koje su prosuli autori takvih urada-ka zauzeo bi velik prostor, pa u nastavku ilustracije radi navodim tek nekoliko primjera i „argumenata“ koji su u njima izneseni.

Tako je netko prijavio policiji djecu koja su 2010. godine na kacigi vojnika na navijačkom muralu skupine Bad Blue Boys na zidu kod zagrebačke osnovne škole Ivana



Slika 2 - Grafit na zidu Osnovne škole Jurja Dalmatinca u Bilicama iz 2015. godine

Meštrovića na zagrebačkom Jarunu naslikala je grb od 25 polja s početnim bijelim poljem.¹ (slika 1) Dječaci su privedeni no ubrzo su pušteni, jer ono što su učinili nije ni po čemu bilo sporno. U osvrtu na proslavu Dana pobjede i domovinske zahvalnosti u mjestu Čavoglave 5. kolovoza 2014. stanoviti Marijan Vogrinec napisao je kako je tamo bilo i „zastava ustaškog kroja (bijelo početno polje šahovnice, bez krune s grbovima povijesnih pokrajina) kakve su neometano ‘krasile’ i središnji trg u Kninu.“²

Potkraj siječnja 2015. G. Pauk je na internetskom portalu „šibenik.in“ objavio kako se na grafitu na zidu Osnovne škole Jurja Dalmatinca u Bilicama u blizini Šibenika, na kojemu je „vukovarski vodotoranj, (...), koji je nacrtan među bojama hrvatske zastave, nalazi (...) i šahovnica s prvim bijelim poljem, ali i vitičastim završetkom što je nedvojbeno ustaški grb koji se koristio kao službeni simbol zločinač-

ke Nezavisne države Hrvatske od 1941. do 1945. godine.“³ (slika 2) Ipak tzv. „vitičastog završetka“ u stvarnosti nije bilo, pa na grafitu nije bio naslikan nikakav „ustaški grb“.

„Državni grb NDH se sastoji od šahiranog štita od dvadeset i pet polja koja počinju bijelom bojom“, napisali su godine 2012. Nikola Vukobratović i Mario Šimunković u uratku pod naslovom *Desni ekstremizam*, koji je objavljen u nakladi Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske i Alerte – Centra za praćenje desnog ekstremizma i protudemokratskih tendencija. Istodobno su u svojem uratku objavili sliku i opis fantomske „ustaške značke“ kao posebnoga simbola, iako je stvarno riječ o tropletnoj vitici sa slovom „U“ koja je činila dio grba NDH. Tek u slučaju da su spojili tu „značku“ s grbom koji su opisali kao grb NDH dobili bi stvarni izgled grba te tvorevine, a ovako su pokazali potpuno neznanje.

Naposljetku navodim i članak novinarke splitske *Slobodne Dalmacije* Tanje

1 Marijana ZRINJSKI, „Boyse optužili za ustaški grafit iako na njemu nema spornih simbola“, *Večernji list* (dnevnik, Zagreb), 26. studenoga 2010., mrežno dostupno na <https://www.vecer-nji.hr/zagreb/boyse-optuzili-za-ustaski-grafit-iako-nema-spornih-simbola-220346.>, pristup ostvaren 3. veljače 2020.

2 Marijan VOGRINEC, „Zvižduk preko mrtvih kostiju, s ruba pameti“, objavljeno na *tačno.net* 7. kolovoza 2014., <http://tacno.net/zagreb/zvizduk-preko-mrtvih-kostiju-s-ruba-pameti/>, pristup ostvaren 8. kolovoza 2014.

3 G. PAUK, „Zločinačka ideologija kao umjetničko djelo?! Foto: Ustaški grb Ustaški grb na bilježkoj osnovnoj školi: ‘I grb na crkvi sv. Marka ima prvo bijelo polje pa ga nitko ne skida’“, objavljeno 29. siječnja 2015. na portalu *Šibenik.in*, <http://www.sibenik.in/sibenik/foto-ustaski-grb-na-bilježkoj-osnovnoj-skoli-i-grb-na-crkvi-sv-marka-ima-prvo-bijelo-polje-pa-ga-nitko-ne-ski-da/34629.html>, pristup ostvaren 5. veljače 2020.

Šimundić Bendić iz kolovoza 2019.⁴ (slika 3) U njemu je ona reagirala na isticanje takve zastave u Splitu, nazvavši je ilegalnom, kao onom koja je navodno u „narodu“ poznata kao „ustaška trobojnica“ i koja je navodno „zbog prvog bijelog polja na šahovnici protivna Zakonu o zastavi RH“ te kao onom na kojoj je navodno osvanulo „sporno obilježje NDH režima“. Nepoznato je na koji je narod mislila i na temelju kojih empirijskih istraživanja je autorica zaključila kako taj neimenovani narod misli da je riječ o „ustaškoj trobojnici“, a ostale kvalifikacije o rečenoj zastavi su činjenično netočne. Pa ipak je članak spomenute novinarke imao odraz u postupku koji se je najkasnije od kraja 2019. godine počeo voditi pred Općinskim državnim odvjetništvom u Splitu, no nije mi poznat njegov ishod.

Ono što je točno jest da dio stanovnika Republike Hrvatske robuje negativnim stereotipima o karakteru grba (i zastave) s početnim bijelim poljem, koji pak nema

4 Tanja ŠIMUNDIĆ BENDIĆ, „Ilegalna trobojnica stoji na ogradi dječjeg igrališta u Splitu; Stanari se pitaju gdje je policija...“, *Slobodna Dalmacija* (dnevnik, Split), 18. kolovoza 2019., dostupno na mrežnom izdanju lista na <https://slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split/clanak/id/619119/ustaska-trobojnica-od-jutros-39seta39-po-split-skoj-ulici-evo-je-i-sada-stoji-na-ogradi-dječjeg-igrališta-a-stanari-se-pitaju-gdje-je-policijanbsp>, pristup ostvaren 25. siječnja 2020.

Ilegalna trobojnica stoji na ogradi dječjeg igrališta u Splitu; Stanari se pitaju gdje je policija...

PIŠE TANJA ŠIMUNDIĆ BENDIĆ
18. kolovoza 2019. - 23:22

f t e



Slika 3 – Preslik mrežnog izdanja članka Tanje Šimunić Bendić „Ilegalna trobojnica stoji na ogradi dječjeg igrališta u Splitu; Stanari se pitaju gdje je policija...“ iz kolovoza 2019.

ju utemeljenja u činjenicama. Govoreći o stereotipima treba pritom spomenuti kako se u javnosti kolokvijalno često koristi pojam „ustaški grb“, no takvo što nikada nije postojalo. Ustaška organizacija do 1941. i Ustaški pokret u NDH koristili su naime ustaški znak, koji je bio posve drugačiji od unaprijed spomenutih grbova, a nisu imali ni posebnu zastavu. Simboli NDH su se također razlikovali od zastave iz Splita i grbova s Jaruna i iz Bilica.

Već je spomenuto kako je sličnih optužaba bilo i prije, a najranija od njih koja mi je poznata, jest ona iz satiričkoga lista *Kerempuh* iz kolovoza 1946. Riječ je o jednom nastavku crtanog stripa pod naslovom „Petrica Kerempuh u XX vije-

ku“, u kojem je problematizirano pitanje početnog polja hrvatskoga grba, odnosno grb s početnim bijelim poljem posredno je etiketiran kao ustaški.⁵ (slika 4) Pritom je autor stripa pokazao nevjerojatno neznanje, jer grb koji je bio predmet spora bio je više nego dobro poznati grb Trojednice na krovu crkve sv. Marka u Zagrebu, koji tamo u istom obliku stoji još od 1878. godine.⁶ (slika 5)

5 „Petrica Kerempuh u XX vijeku“, *Kerempuh* (tjednik, Zagreb), god. 2., br. 46., 18. kolovoza 1946., 8.

6 Podrobno je nastanak krova crkve sv. Marka opisao Dragan DAMJANOVIĆ, „Narodni motivi u projektima Friedericha Schmidta za Hrvatsku“, *Studia ethnologica Croatica* 21 (2009.): 331.-354.

U tom kratkom stripu njegov je komunistički autor Petrica Kerempuh uputio u šetnju zagrebačkim Gornjim Gradom, gdje je ovaj ostao šokiran ugledavši na krovu crkve sv. Marka grb s početnim bijelim poljem. Petrica gleda grb i čudi se: „Ne, zbijala, to nije varka! Kad pogledam malo bolje, vidjeh da je prvo polje hrvatskoga grba bijelo!“ Pogledavši u neku knjigu s prikazom kralja Tomislava koji drži štit s grbom, zaključio je: „To je podvala zacijelo, jer za Tomislava, eno, prvo polje bje crveno!“ Unatoč čuđenju, očito je kako je i za autora stripa hrvatski šahirani grb bio općeprihvaćeni hrvatski grb. U nastavku „doznamo“ zbog čega je taj grb na krovu crkve sv. Marka dobio takav „neprihvatljiv“ izgled. Nama, „za ustaša je zato“ grb počinjao s bijelim poljem, što je trebala potkrijepiti sličica na kojoj ustaša drži zastavu koja bi po izgledu odgovarala Poglavnikovoj zastavi.

Autor je ipak zaboravio na „sitnicu“ zvanu slovo „U“ na zastavi i grbu NDH. A kako je navodno došlo do „promjene“ početnog polja na grbu na krovu crkve sv. Marka? Autor stripa stavlja Petrici Kerempuhu u usta riječi da „ovo bit će zacijelo tih mračnjaka [ustaša, nap. M. J.] drsko djelo kojim ne bje ništa sveto, pa ni grb Hrvata eto!“. Petrica je i zamislio kako je ta navodna promjena izgledala, pa su se prema tome ustaše noću penjali na krov, „i tad ploču sve po ploču izmjenjuju na tom krovu“. S obzirom na to da je strip objavljen u jeku priprema komunističkoga režima za obračun s Katoličkom Crkvom



Slika 4 - U jednom nastavku crtanog stripa pod naslovom „Petrica Kerempuh u XX vijeku“ iz kolovoza 1946., grb s početnim bijelim poljem na krovu crkve sv. Marka posredno je etiketiran kao ustaški

i zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stevincem, nije neobično što su na jednoj od sličica stripa kao oni što u tom poslu pomažu ustašama prikazani katolički svećenici. Posljednja sličica prikazuje prijećeći Petričin lik i mislim da otkriva pravu svrhu stripa. On naime prijeti: „I tako je još do sada ostalo sred Zagreb-grada ovo ruglo, mili moji – koje ovdje na sramotu nama sada stoji!“ Pretpostavljam kako sadržaj stripa odražava stajališta nekih među komunističkim vlastodršcima, koji su zahvaljujući svojemu neznanju pomislili da je takav grb „ustaški“ i željeli su ga ukloniti ili tek „popraviti“. Nema dokaza da bi ikada bila pripremana zamjena toga „nepočudnog“ grba, no strip upućuje na moguće postojanje i takvih nakana. Činjenica jest kako je grb ostao na krovu crkve neizmijenjen tijekom cijelog komunističkog razdoblja, iako se komunističke

vlasti nisu libile uništavati i manje „nepočudne“ simbole i spomenike.

Iako je grb na krovu crkve sv. Marka „preživio“ optužbe iz 1946., ipak je povremeno i kasnije bilo optužaba na račun grba s početnim bijelim poljem. Na to upućuje i članak povjesničara Miroslava Brandta u *Hrvatskom tjedniku* u svibnju 1971., u kojemu se je on osvrnuo i na u javnosti prisutne tendencije prikazivanja hrvatskih nacionalnih simbola kao ustaških. Pritom se je osobito osvrnuo na problematiku grba s početnim bijelim poljem, odnosno osvrnuo se je na napade na grb s prvim bijelim poljem otisnut na plakatima koje je u svibnju 1971. tiskao lokalni ogrank Matice hrvatske u Slavonskom Brodu.⁷ Brandt piše da je tada

⁷ Miroslav BRANDT, „O neustaljenosti u upotrebi hrvatskog grba“, *Hrvatski tjednik* (Zagreb), br. 9, 11. lipnja 1971., 8.

„gradom (...) širena ocjena da je takav grb zapravo ustaški, pa su u tijeku noći, neke nepoznate osobe, svuda na jednak način, s oko 200 plakata krišom izrezale otisnuti grb.“ Njegovo je stajalište da je „povijesna (...) činjenica da obje upotrebe (i ona s crvenim i ona s bijelim poljem kao prvim) imaju više stotina godina utvrđenu tradiciju, pa se ni jedna od njih ne osniva ni na kojoj političkoj koncepciji novijega doba“ te da je „besmisleno uporabu bijelog polja kao prvog tumačiti kao opredjeljivanje za ustaštvo“.⁸

Iako je od tada proteklo više od četiri desetljeća i nova su istraživanja na svjetlo dana iznijela nove činjenice i spoznaje o povijesti hrvatskoga šahiranog grba, ipak držim kako prethodno spomenuti

⁸ Isto.



Slika 5 – Zagrebačka crkva sv. Marka na razglednici iz početka 20. stoljeća

Brandtov zaključak iz godine 1971. stoji i danas.

Ukratko se može reći kako je jedna od važnih karakteristika njegove uporabe od najstarijeg sačuvanog primjera do danas, bila nedosljednost u određivanju boje početnoga polja, odnosno od početka su se na tome mjestu izmjenjivale srebrna (bijela) i crvena boja. Kada se tome doda i činjenica kako je slična nedosljednost zabilježena i u broju polja, posljedak su brojne kombinacije hrvatskoga šahiranog grba s obzirom na boju početnoga polja i s obzirom na broj polja. Zbog toga se je prepoznatljivost toga grba stoljećima temeljila na činjenici što je to bio šahirani grb koji se je sastojao od srebrnih (bijelih) i crvenih polja, a ne na nekom pobliže određenom izgledu koji bi počivao na jasno zadanim sadržajnim parametrima kao što su boja početnoga polja i broj polja. Danas uvriježeni broj od 25 polja je u praksi počeo prevladavati od kraja 19.

stoljeća, da bi ga potvrdili odgovarajući pravni akti tijekom 20. stoljeća.⁹

9 Iako nisam proveo kvantitativnu raščlambu svih poznatih mi primjera hrvatskih šahiranih grbova nastalih tijekom 19. stoljeća, ipak držim kako već i površan uvid u veći broj primjera upućuje na utemeljenost takvog zaključka. Prvi pravni akt u kojem je određen broj od 25 polja jest odluka ugarskog ministarskog vijeća od 5. travnja 1893. o ustanovljenju nacrta i opisa „kako posebnoga grba Ugarske /maloga grba:/ tako i sjedinjenog grba zemaljah krune ugarske /srednjega:/ te je ovlastilo tadanjega kr. ugar. ministra predsjednika, da rečene nacrte i opise umnožiti dade, da takove službenim putem pojedinim ministarstvom i municipijam priobči, te da nakon proglašenja u službenom listu i u naredbeniku /: ‘Rendeletek Tára’/: odredi, da se zemaljski grb, do dalje odredbe zakonodavstva u proglašenom obliku rabiti imade.“ Navod prema Magyarország külön címerének és a magyar korona országai egyesített címerének leírása es ráýa/ Opis i nacrt posebnoga grba Ugarske i sjedinjenoga grba zemalja krune ugarske (Budapešta [!] 1896.), bez ozn. str. Naposljetku je tadašnji ugarski ministar predsjednik Bánffy početkom siječnja 1896. objavio prethodno spomenutu mapu s opisom i slikama različitih inaćica grba Ugarske i zajedničkoga grba zemalja krune sv. Stjepana. Prema tome opisu hrvatski šahirani grb u sklopu „sjedinjenoga grba zemalja krune ugarske /srednjega:/“ bio je „srebrno i crveno dvadeset pet puta kockani štit, tako, da je prva kocka srebrna, druga crvena i tako dalje po pet kocka u jednom redu, dočim u petom redu dvadeset peta kocka kao srebrna

Danas je zahvaljujući odgovarajućim ustavnim i zakonskim rješenjima u Republici Hrvatskoj i zbog službene uporabe simbola Hrvata u Bosni i Hercegovini u pretežitoj uporabi u hrvatskoj javnosti u obje zemlje i među Hrvatima u ostalim zemljama i u iseljeništvu inaćica hrvatskoga šahiranoga grba od 25 polja s početnim crvenim poljem, no u neslužbenoj je uporabi u manjoj mjeri zadržana i uporaba (uglavnom na zastavama) istovjetnoga grba s početnim bijelim poljem.¹⁰

(nastavit će se)

svršuje.“ Tome opisu odgovarali su i nacrti različitih inaćica sjedinjenoga grba u istoj mapi. Kao štit od 25 polja bio je hrvatski šahirani grb određen i u odgovarajućim aktima Kraljevine SHS/Jugoslavije, Banovine Hrvatske, Nezavisne Države Hrvatske, Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske te Republike Hrvatske. Spomenuto je kako i Hrvati u Bosni i Hercegovini u službenoj uporabi od početka devedesetih godina 20. stoljeća koriste grb od 25 polja.

10 Prema članku 7. Zakona o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti predsjednika Republike grb RH je „povijesni hrvatski grb u obliku štitu dvostruko podijeljen vodoravno i okomito u dvadeset pet crvenih i bijelih (srebrnih) polja, tako da je prvo polje u gornjem lijevom kutu štitu crvene boje.“

OTOK BRAČ U DRUGOME SVJETSKOM RATU

(OD PROGLAŠENJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE DO KAPITULACIJE KRALJEVINE ITALIJE) (III.)

Prehrana stanovništva

Znatan utjecaj na stanje na Braču u danima Drugoga svjetskoga rata imat će prehrana njegovog stanovništva. O uvjetima života Bračana i skromnim vlastitim izvorima govore neki podatci prikupljeni neposredno prije rata. Tako je o životu u Sutivanu navedeno da njegovi stanovnici na raspolaganju imaju vrlo malo obradivog zemljišta. Prevladava kamenjar, klima je vruća i suha, a „suša ubija“. Uglavnom se uzgaja vinova loza i masline. Brojni stanovnici Sutivana preživljavalii su uz pomoć članova obitelji koji su iselili u Sjedinjene Američke Države i koji su im slali pomoć u američkim dolarima.¹

Iz istoga razdoblja potječe i opis života stanovnika Donjeg Humca. I tu su mještani, iz skromnih parcela vinove loze i maslina, izloženih sušama, morali, uz marljivi rad, osigurati prehranu svojih obitelji. U sušnim godinama ovo je bilo nemoguće, pa se ovisilo o dolarima koje je rodbina slala iz Amerike. U povoljnijim godinama stanovnici Donjeg Humca mogli su računati na određenu zaradu od prodaje vina i ulja. Skromno tlo i nepovoljna klima nisu omogućavali veći prinos žitarica, a stanovnici su uz domove imali samo skromne povrtnjake. Uglavnom su se bavili i ovčarstvom i prodajem ovčjeg sira.²

Za vrijeme Banovine Hrvatske postojali su problemi opskrbe Dalmacije hranom. Primorski žandarmerijski puk u Splitu je krajem 1940. izvjestio da se u nekim mjestima osjeća oskudica određenih proizvoda, među ostalim i brašna. Ljetina je te godina bila slaba:

Živežne namirnice svakodnevno poskupljuju što najviše pogoda siromašni se-

¹ Kako živi narod, II. knjiga, Sabrali i uredili Rudolf BIĆANIĆ i Željko MACAN, Zagreb 1939. (pretisak: Zagreb, 1996.), 130.-131.

² Isto, 132.-133.

Piše:

Dr. sc. Nikica BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Ijački i radnički stalež, činovništvo i male obrtnike.³

Za vrijeme NDH, posebno s jačanjem partizanskog pokreta i sve nesigurnijim ratnim prilikama, postojao je ozbiljan problem opskrbe dijelova stanovništva hranom. U krajevima u kojima se proizvodila hrana, primjerice u Slavoniji i Srijemu, trebalo je zaštiti poljoprivredne površine od napada partizana i osigurati prikupljanje, odnosno otkup hrane.⁴ Poseban je problem bila doprema hrane u „pasivne krajeve“, što je podrazumijevalo i dijelove Dalmacije koji su bili u sastavu NDH. Budući da državni sustav opskrbe tih krajeva hranom nije bio učinkovit, ubrzo su ljudi iz pasivnih krajeva počeli, na svoju ruku, dolaziti u poljoprivredna područja kako bi nabavili hrano. To je opet vodilo u različite oblike krijućenja hranom i remećenje državnog sustava opskrbe. Također su ljudi iz pasivnih krajeva odlazili u Slavoniju i Srijem kao poljoprivredni radnici, za što su bili plaćeni u hrani koju su zatim nosili svojim domovima kako bi prehranili obitelji.⁵

Nakon proglašenja NDH raspodjelu hrane na području Velike župe Cetina preuzeila je zadruga „Hrvatski radiša“. Već tijekom listopada 1941. Kotarska oblast Supetar izvjestila je vlasti u Zagrebu da primljenu hrano mora prodavati po cijena-

³ Hrvatska, Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), 1363, Grupa XXI: Politička situacija, inv. br. 6070, Banska vlast Banovine Hrvatske, Kabinet bana, Broj: 4165/1940.

⁴ Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Zagreb. 1977., 132.-134.

⁵ Nikica BARIĆ, „Brod na Savi i krijućenje hrane na željeznicama za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske“, *Prilozi za povijest Broda i okolice*, Knjiga 2, Uredio: Marijan ŠABIĆ, Slavonski Brod 2015., 163.-193.

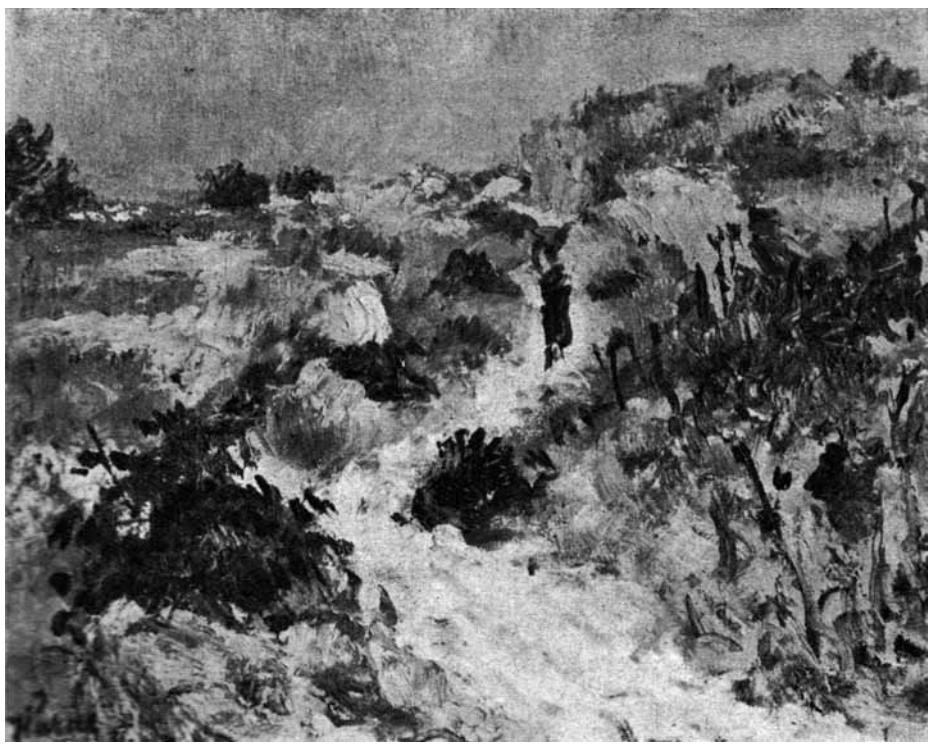
ma koje su više od onih zakonom određenih. Ovo je bilo nužno kako bi „Hrvatski radiša“, kao posrednik u dobavi hrane, ostvario dobit. Vlasti u Zagrebu složile su se s prodajom hrane po višim cijenama, ali su također krenule ispitati postoje li nepravilnosti u radu „Hrvatskog radiša“ koje su dovele do porasta cijena.⁶

Krajem 1941. Zapovjedništvo talijanske 2. armije obratilo se Općem upravnom povjereništvu NDH, upozoravajući na nedovoljnu opskrbu hranom stanovnika Pučića. To se stanovništvo znatnim dijelom bavilo obradom kamena, a trenutno nije imalo ni posla, niti hrane. Opće upravno povjereništvo o ovome je obavijestilo vlasti u Zagrebu. One su početkom 1942. odgovorile da su određena sredstva za javne radove, odnosno izgradnju cesta na Braču, na kojima je trebalo zaposliti stanovništvo, koje bi bilo plaćeno živežnim namirnicama. Osim toga, poduzete su i druge mjere da stanovništvo Brača bude opskrbljeno hranom.⁷

U međuvremenu je stanje prehrane stanovništva Brača bilo slabo. Kotarska oblast u Supetru o ovome je 31. prosinca 1941. opširno izvjestila Veliku župu Cetinu. Tako je navedeno da su od 1. kolovoza do 31. prosinca 1941. primljeni različiti prehrambeni artikli u količinama koje su, prosječno, svakom stanovniku otoka dnevno osiguravale nešto više od 200 grama različitih namirnica. Određeni viškovi hrane podijeljeni su za potrebe bolesnika, ugostiteljskih poduzeća, te kao posebni dodaci oružnicima i rizničkim stražarima. Otok Brač imao je i vlastitu poljoprivrednu proizvodnju (grah, krumpir, kukuruz, pšenica), ali je ona te 1941.

⁶ HR-HDA-223, Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Broj: 2420/1941., I. A.

⁷ HR-HDA-491, Opće upravno povjereništvo NDH kod II. armate talijanske vojske/Višeg zapovjedništva talijanskih oružanih snaga „Slovenija-Dalmacija“, Broj: 860/1942., Broj: 1585/1942.



Vjekoslav Parać: Dalmatinski motiv

godine uslijed „velike i nezapamćene“ suše uvelike podbacila. Također je Kotarska oblast u Supetu navela da su glavni izvozni prehrabeni proizvodi s Brača vino, u rodnim godinama maslinovo ulje, a izvoze se i određene količine sira, kao i konzervirane i slane ribe.⁸

Zbog suše koja je značajno smanjila poljoprivrednu proizvodnju na otoku, spomenute količine hrane dopremljene od početka kolovoza 1941. zapravo su predstavljele jedini izvor prehrane za stanovništvo. U ljeto je prehrana mogla biti dopunjena i domaćim povrćem i morskom ribom, ali je od studenoga 1941. zavladala „krajnja oskudica“ koja je do kraja godine poprimila razmjere „stvarne gladi i iznemoglosti“.⁹

U takvim okolnostima, navela je Kotarska oblast u Supetu, stanovništvu su podijeljene mekinje, krmno brašno i zob koji su bili određeni za prehranu svinja i stoke, te su ljudi od toga proizvodili kruh. Također se u Splitu moglo kupiti kestenje i rogač. Zbog gladi su seljaci počeli klati malobrojne krave, pa je na otoku počelo nedostajati mlijeka za novorođenčad. U Pučišćima su nedugo prije zabilježena dva

slučaja da su seljaci zaklali svoje mazge, odnosno magarce, kako bi mogli prehraniti svoju djecu:

Prema neprovjerjenim podacima i u ostalim mjestima seljaci su zaklali mazge i magarad radi prehrane obitelji. Učestalo je hvatanje i klanje mačaka, što se je u ovom kraju do sada smatralo sramotnim.¹⁰

Seljaci svoje proizvode uopće nisu prodavali, nego isključivo mijenjali za hranu. Primjerice, jednu litru ulja mijenjali su za dva kilograma kukuruza, što je, navela je Kotarska oblast u Supetu, dokazivalo „skrajnju potrebu“. Stanovništvo nije dopuštao nikakav izvoz hrane s otoka, pa ni bajama ili višanja, tako da je Kotarska oblast Supetar u više slučajeva zabranila trgovcima koji su takvu robu kupili da je izvezu s otoka. Nedostajalo je mesa, odnosno ono se prodavalo po izuzetno visokim cijenama.¹¹

Zbog svega navedenog bilo je slučajeva umiranja djece zbog nedostatka dječje i krepke hrane, kao i starih ljudi koji su umirali od iscrpljenosti. Također je nedostatak hrane doveo do nesigurnosti imovine. Ljudi su po noći krali i nedozrele

plodove iz povrtnjaka, a krala se i sitna stoka koja je bila na ispaši. Ovo je bilo posebno prisutno u općinama Pučišća i Selce, gdje većina kamenarskih radnika trenutno nije imala posla. Kotarska oblast u Supetu ocijenila je ovo povećanja broja krađa znakovitim, budući da su krađe na Braču inače bile rijetkost, a poštenje njegovih stanovnika „posloviočno“. U Supetu je 29. prosinca 1941. skupina ljudi od trgovca **Luke Sinčića** zahtjevala da im proda kupus koji je uzgajao za vlastite potrebe. Kada je **Sinčić** to odbio, ti ljudi su mu kupus ukrali iz vrta, ali su mu ga bili spremni platiti. Oružnici i talijanski kabinjeri uhitili su ove kradljivce i talijansko zapovjedništvo u Supetu namjeravalo ih je izvesti pred talijanski vojni sud. No, posredovanjem Kotarske oblasti u Supetu i samog **Sinčića**, Talijani su odustali od suđenja.¹²

Zbog svega navedenog među stanovništvom je vladalo ogorčenje prema vlastima i javno se prosvjedovalo zbog nestašice hrane. Zato je Kotarska oblast u Supetu zatražila da se za prehranu stanovnika Brača žurno uputi hrana, a ako to nije moguće, da se osigura barem hrana za djecu. Pri tome je istaknuto kako je posebno važno da opskrba hransom bude redovita, čak i ako je minimalna, jer će to među stanovništvom stvoriti osjećaj sigurnosti. Naprotiv, kašnjenje u isporukama hrane, odnosno neredovita opskrba, mogla je imati teške posljedice, budući da na samom otoku nije bilo nikakvih pričuva živežnih namirnica. Kotarska oblast u Supetu je ovo izvješće Velikoj župi Cetina prosljedila i Ministarstvu unutarnjih poslova u Zagrebu.¹³

Osim toga Kotarska oblast u Supetu je pomoći u osiguranju hrane zatražila i brzovjavom koji je u Ministarstvu unutarnjih poslova primljen 31. prosinca 1941. godine. U brzovjavu je stajalo:

Stanje prehrane na otoku Braču najočajnije. Pučanstvo već nekoliko dana očito gladije jer hrana upućena ne stiže. Ljudi jedu sve što im pod ruke dođe korenje i mekinje samo da ne umru. Zadnjih dana ima osam slučajeva smrti od posljedica

8 HR-HDA-223, Broj: 120/1942., I. A.

9 Isto.

10 Isto.

11 Isto.

12 Isto.

13 HR-HDA-223, Broj: 120/1942., I. A.

gladi to najviše djeca dok starci umiru redovito od velike slaboće. Usljed gladi učestale krađe po danu i po noći. Pred Kotarskom oblasti i općinskom zgradom sakupljena svjetina galami i pita pomoći. Oružnici zajedno sa italijanskim patrolama održavaju red i čuvaju tuđu imovinu koja je ugrožena od gladnih. Moli se hitnu pomoći u kukuruzu jer narod drugo ne traži. Dužnost mi je da o gornjem izvestim jer narod počeo gubiti vjeru u sve.¹⁴

Ministarstvo unutarnjih poslova je ovaj brzovje odmah proslijedilo mjerodavnim vlastima u Zagrebu.¹⁵ Odjel za prehranu Ministarstva obrta, veleobrata i trgovine NDH je krajem siječnja 1942. izvjestio Ministarstvo unutarnjih poslova da je izdao otpremno odobrenje za 1500 kvintala kukuruza za potrebe prehrane Brača. Osim toga, za Brač je dodijeljeno još 14 vagona različitih živežnih namirnica. Odjel za prehranu istaknuo je da poduzima sve što može kako bi ta hrana što prije stigla na odredište, ali je opskrba bila neredovita zbog neprilika u prometnim vezama.¹⁶

Velika župa Cetina je 6. travnja 1942. uputila dopis Ministarstvu obrta, veleobrata i trgovine u Zagrebu. U njemu je navedeno da je otkup i dopremu hrane koje je to ministarstvo odredilo za Veliku župu Cetina, obavljala zadruga „Hrvatskog radiše“, putem svoje podružnice u Omišu. No, početkom ožujka te godine spomenuta zadruga povukla se iz tog posla. Nakon toga Velika župa Cetina organizirala je novi sustav otkupa i dopreme hrane za svoje potrebe. Ona je za svaki svoj kotar sklopila ugovor s jednim poduzećem, te je u Zagrebu isključivo tim poduzećima trebalo izdati dozvole za nabavu racioniranih živežnih namirnica. Istodobno je u Zagrebu osnovana Poslovnička zajednica za opskrbu hranom Velike župe Cetina u kojoj su bili predstavnici poduzeća zaduženih za opskrbu pojedinih kotara.¹⁷

Tako je veliki župan **Ante Luetić** 25. ožujka 1942. u Omišu sklopio ugovor s **Josipom Dragičem i Josipom Gardilčićem**, zastupnicima Trgovačke tvrtke

„Dragić Josip i Gardilčić sinovi“ iz Nerežića. Ugovorom je ta tvrtka preuzeala opskrbu kotara Brač racioniranim živežnim namirnicama.¹⁸

Od siječnja do ožujka 1942. na Brač su dopremljene određene količine kukuruza, kao i neke druge živežne namirnice, što je, barem u nekoj mjeri, popravilo opskrbu stanovništva.¹⁹ Napor da se opskrbi Brač zatim su vodili u nezadovoljstvo drugih obližnjih mjesta. Tako je sredinom lipnja 1942. Kotarska oblast u Omišu, zaleći se na slabe prehrambene prilike, izrazila nezadovoljstvo što je za potrebe tog kotara dostavljeno manje hrane nego za otok Brač. Tako je tijekom svibnja te godine za svakog stanovnika kotara Omiš osigurano 1,7 kg kukuruza i 1,4 kg krumpira, dok je u istom razdoblju za svakog stanovnika Brača osigurano 11 kg žitarica i 6 kg krumpira.²⁰

No ovo svakako nije značilo da je opskrba Brača u tim i predstojećim mjesecima bila dovoljna. Tako je, primjerice, nadstojnik Povjereništva rizničke straže u Supetu krajem rujna 1942. izvjestio nadređene da riznički stražari na Braču dnevno primaju 260 grama hrane, uključujući mekinje i zob:

(...) mekinje je potpisati jeo i sam sa svojim podređenim u ovih posliednih osam mjeseci 1942 god. a to je uzrok oboljenju i slaboj odpornosti riz.[ničkih] stražara, koji se svakodnevno javljaju bolesnima i dobivaju zdravstvene dopuste od lječničkog povjereništva, a i dopuste za nabavku hrane od strane Župskog nadzorništva [rizničke straže] u Makarskoj. Ishrana drugih srodnih struka mnogo je na boljoj mjeri, i mišljenja sam, da u koliko i dalje prilike ovakove potraju u pogledu ishrane riz.[ničkej] stražara na otoku Braču, da će biti dovedeno u pitanje i vršenje službe, jer će se riz.[nički] stražari skoro svi poboljeti, a i sada ih ima već bolesnih skoro 50%.²¹

O pojedincima s Brača koji su u opisanim teškim prilikama iznalazili načine da pomognu svojim obiteljima, govori primjer **Linde Štambuk**, švelje iz Povlja.

Općinsko poglavarstvo Selce se 25. rujna 1942. obratilo Velikoj župi Cetina navodeći da **Štambuk** ima obitelj koja je siromašna i čiji članovi zbog bolesti nisu u stanju raditi, a ona kao švelja trenutno ne može naći posao. Ona je odlučila otpotovati u Zagreb gdje je dobila posao, kako bi spasila „od propasti“ svoju obitelj. Budući da Općinsko poglavarstvo Selce nije raspolaгало vlastitim sredstvima da plati putovanje **Linde Štambuk** do Zagreba, ono je od Velike župe Cetina zatražilo novčanu pomoć.²²

Tijekom listopada 1942. po glavi stanovnika Brača primljeno je 2 kg brašna, 2 kg tikava za svinje, 1 kg krumpira, 300 grama tjestenine, 250 grama kukuruza u klipovima i 250 grama graha. Kotarska oblast u Supetu se u vezi s problemom prehrane 9. studenoga 1942. ponovno obratila Velikoj župi Cetina, navodeći da nakon 26. listopada nisu primljene nikakve živežne namirnice, dok spomenute količine, ni uz najveću štednju, nisu dostatne ni za 20 dana.²³

Kotarska oblast Supetar je u istom dopisu navela da među narodom zbog nestasice hrane vlada „panika i strah“. Oni koji mogu, putuju u druge dijelove države gdje mogu kupiti kukuruz i krumpir. Takav način nabave hrane bio je skup, zbog troškova prijevoza i drugih troškova. Seljaci s Brača koji su na spomenuti način uspijevali dopremiti određene količine hrane na otok, zatim su je prodavali po visokim cijenama, pa je mnogi nisu mogli kupiti. Ipak je, izvjestila je Kotarska oblast u Supetu, najteže bilo djeci i starim ljudima koji su zbog slabe prehrane „otečeni i slabii“, te je djecu „žalosno i gledati“.²⁴

Kotarska oblast Supetar navela je da je župnik u Pražnicama javio da je u tom mjestu dvoje djece umrlo od gladi. Prema izjavi kotarskog lječnika u Pučišćima je bilo oko 50 djece kojima je prijetila smrt od gladi. Ta su djeca bili „goli kosturi“ a slično je stanje bilo i u drugim mjestima. Kotarski lječnik je trebao fotografirati tu djecu i slike uputiti nadležnim vlastima:

22 HR-HDA-1501, Općinski Poglavarstvo Selca, Broj: 1861/1942.

23 HR-HDA-491, Broj: 13.220/1942.

24 Isto.

14 HR-HDA-223, Broj: 5034/1941., I. A.

15 Isto.

16 HR-HDA-223, Broj: 889/1942., I. A.

17 HR-HDA-1501, Velika župa Cetina, Preh. Broj: 572/1942.

18 HR-HDA-1501, Preh. Broj: 423/1942.

19 HR-HDA-491, Broj: 4792/1942.

20 HR-HDA-491, Broj: 6699/1942.

21 HR-HDA-238, Glavno nadzorništvo rizničke straže NDH, Taj. Broj: 302/1942.



Brzojav Kotarske oblasti u Supetu iz prosinca 1941. o stanju prehrane na Braču

Gornje se dostavlja do znanja zamolbom, da se sve što je moguće učini da se hrana redovito i dovoljno šalje. Narod moli samo kukuruz, krompira i šećera, a brašna barem za djecu.²⁵

Župsko priradno nadzorništvo Velike župe Cetina je ovaj dopis Kotarske oblasti Supetar poslijedilo Općem upravnom povjereništvu, uz napomenu da slično stanje vlada i u drugim primorskim krajevima te velike župe. Iako se „mnogo toga obećavalo“, odnosno da će taj pasivni obalni kraj biti opskrbljen hranom, nakon nove žetve Velika župa Cetina primila je minimalne količine hrane. Zato je Opće upravno povjereništvo zamoljeno da pomogne „ispaćenom i gladnom narodu“.²⁶

Zapravo je nedostatak hrane na Braču više puta doveo do javnih prosvjeda stanovništva. U Selcima su 19. siječnja 1942. u poslijepodnevnim satima počela zvoniti crkvena zvona, a zatim se pred općinskim poglavarstvom okupilo 60 do 70 žena i djece, kao i nekoliko staraca. Oni su prosvjedovali, govoreći kako su gladni i kako žele da im se podijeli hrana. Oružnici i talijanski vojnici umirili su prosvjednike. U dogовору с опćinskim poglavarstvом одређено je да се stanovništvo proda određena količina graha. Taj

grah postojao je u skladištu Ivana Tončića u Selcima, a trebalo je služiti za prehranu radnika koji su za obrađivali kamen za gradnju džamije u Zagrebu. Kasnije, kada budu dopremljene živežne namirnice, trebalo je nadoknaditi prodani grah. Nakon što je podijeljen grah, prosvjednici su se mirno razišli. Protiv osobe koja je zvonjavom crkvenog zvona dala znak za okupljanje Oružničke postaja Selce je podnijela prijavu.²⁷

Sličnih prosvjeda bilo je i kasnije, pa su tako 16. lipnja 1942. žene i djeca u Supetu u velikom broju demonstrirali protiv vlasti, tražeći hranu.²⁸ U spomenutom izvješću Kotarske oblasti Supetar od 9. studenoga 1942., navedeno je da se gladni ljudi okupljaju pred općinskim poglavarstvima i kotarskom oblasti, moleći da im se pomogne:

Prizori koji se odigravaju pred obć. [inskim] poglavarstvima i kotarskom oblasti teški su, jer se čuje samo plać i pitanje milostinje.²⁹

Istdobro je Zapovjedništvo 2. talijanske armije od svojih posada u Razvojačenom pojusu primalo podatke o

prehrambenim prilikama, pa je na temelju njih zahtijevalo od Općeg upravnog povjereništa NDH da intervenira kod vlasti u Zagrebu kako bi se opskrba stanovništvo popravila. Prema talijanskim podatcima, na Braču je tijekom studenog 1942. dopremljeno 2 kg pšeničnog brašna po osobi, koje se prodavalо po 13 kuna po kilogramu, kao i 500 grama kukuruznog brašna po osobi koje se prodavalо po 10 kuna po kilogramu. Nije bilo masti, mliječnih proizvoda, riže i sira, a ribolov je bio oskudan. Zbog nepovoljnog stanja, primjetili su Talijani, stanovnici Brača odlazili su u Slavoniju, kako bi se, radeći kao poljoprivredni radnici, mogli opskrbiti hranom.³⁰

Zapovjedništvo oružničkog krila u Omišu je u vezi sa stanjem tijekom prve polovine travnja 1943. ocijenilo da su prehrambene prilike „očajne“ i da se za cijenu hrane na crnom tržištu „ne pita samo da se može dobiti“, dok je stanje na otocima bilo još teže nego na kopnu.³¹ U tom se razdoblju kilogram kukuruza na crnom tržištu mogao kupiti za 500 kuna.³² To se može usporediti s navedenim podatkom da se u sustavu racionirane opskrbe kilogram kukuruza na Braču u studenom 1942. prodavao po 10 kuna.

U vezi sa stanjem tijekom druge polovine travnja 1943., Zapovjedništvo oružničkog krila u Omišu izvjestilo je da su se prehrambene prilike donekle popravile, budući da su dopremljene određene količine kukuruza i krumpira, dok je „Caritas“ za siromašno stanovništvo otoka, dakle Brača i Hvara, dopremio tri vagona kukuruza. Unatoč ovoga, opskrba hranom i dalje je bila nedovoljna i neredovita.³³

Nepovoljne prehrambene prilike u Razvojačenom pojusu, odnosno glad koju su trpjela djeca na tom području, potaknuli su vlasti u Zagrebu na širu akciju. Po zapovijedi Poglavnika vojnog ureda, u Glavnom stožeru oružanih snaga 3. svibnja 1943. održan je sastanak kojem su prisustvovali razni predstavnici držav-

30 HR-HDA-491, Broj: 973/1943.

31 Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945., Zbornik dokumenata, Knjiga 2, siječanj-srpanj 1942. godine, Split, 1982., dok. br. 439.

32 NOB u Dalmaciji, Knjiga 6, dok. br. 39.

33 NOB u Dalmaciji, Knjiga 6, dok. br. 286.

25 Isto.

26 Isto.

nih vlasti, kao i Hrvatskog Crvenog križa (HCK), „Caritasa“ i Zapovjedništva Ustaške mladeži. Tema sastanka bila je evakuacija djece iz Razvojačenog pojasa, kako bi se lakše osigurala njihova prehrana. Predviđeno je da se iz velikih župa u obalnom pojusu postupno evakuiraju djece od 4 do 14 godina starosti, koju je trebalo dovesti u Zagreb, a zatim smjestiti u sigurne krajeve.³⁴

Očito se ovaj plan temeljio na zaključku da je djecu iz obalnog područja lakše dovesti u Zagreb i sjevernije krajeve države i tamo im osigurati prehranu, nasuprot svim teškoćama povezanim s dopremom dovoljnih količina hrane u obalni pojasa.

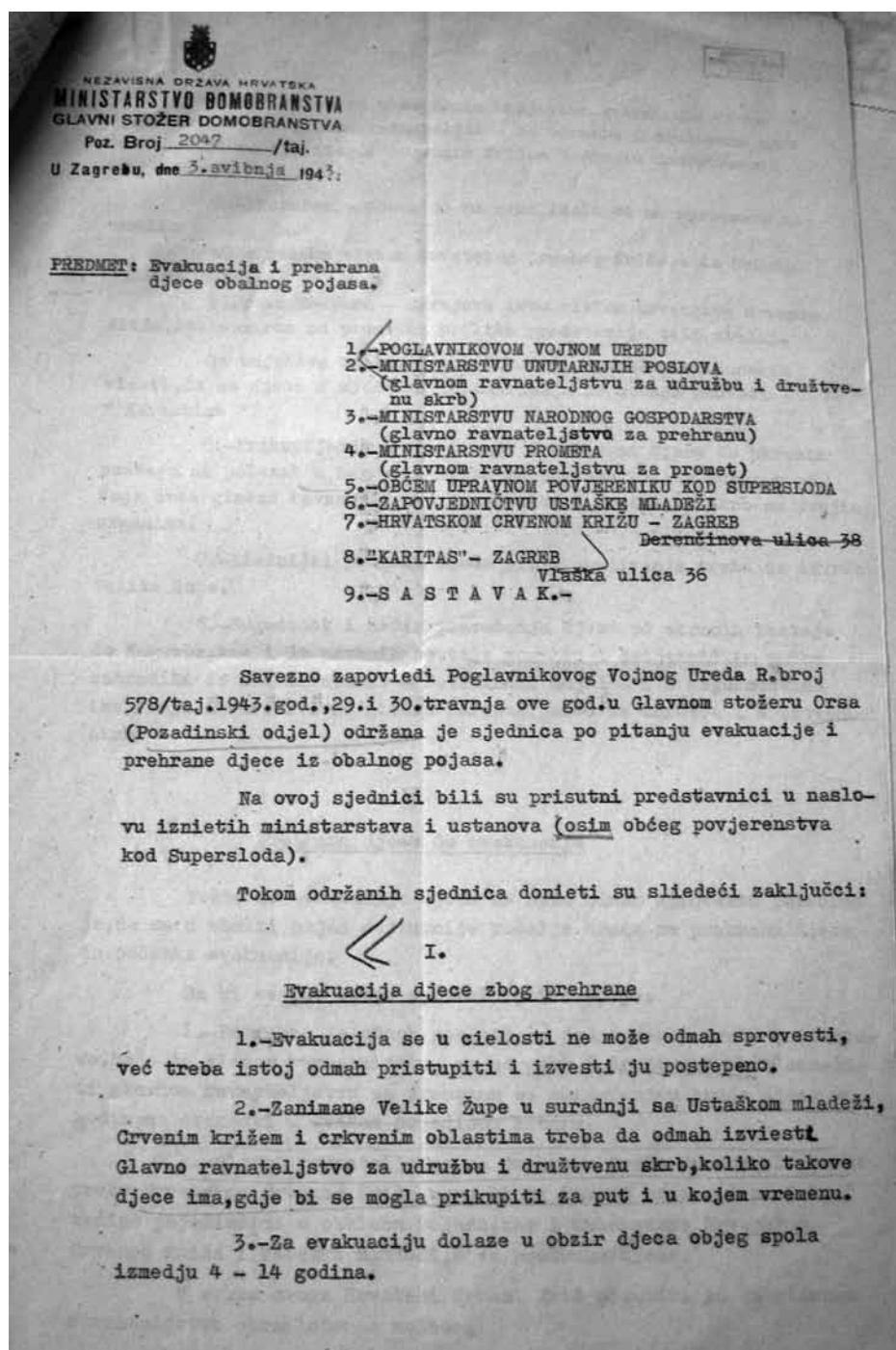
Budući da se evakuacije djece nije mogla provesti odmah, na istom je sastanku zaključeno da, do njezina početka, treba u obalni pojasa žurno uputiti hranu za prehranu djece. Osim hrane koju je na to područje trebalo uputiti u sklopu redovite opskrbe, dogovoren je da se za prehranu djece na dijelu tog područja organizira slanje paketa s hranom. U skladu s ovime Glavno ravnateljstvo za prehranu Ministarstva narodnog gospodarstva NDH je 4. svibnja 1943. donijelo odluku da se, radi lakše prehrane djece u obalnom pojusu, dopušta slanje poštanskih paketa ne-pokvarljivih živežnih namirnica težine do 5 kg i to na područje Velike župe Cetina, Velike župe Dubrava (čije se sjedište nalazilo u Dubrovniku), kao i na otok Pag. Kako pri ovome ne bi bilo zloupotreba i kršenja propisa, privatne osobe mogle su slati jedan takav paket mjesечно, dok su „Caritas“ i Ustaška mladež mogli slati neograničeni broj ovakvih paketa. Svi paketi su u navedene dijelove obalnog pojasa trebali biti upućeni preko Središnjice HCK-a u Zagrebu.³⁵

Opće upravno povjereništvo NDH obavijestilo je sve velike župe u obalnom pojusu o zaključcima sastanka održanog 3. svibnja u Glavnem stožeru oružanih snaga, a one su svojim kotarskim oblastima dale naputke za provođenje priprema za evakuaciju djece.³⁶ Nisam našao podatke je li planirana evakuacija djece provedena.

34 HR-HDA-491, Broj: 5969/1943.

35 Isto.

36 Isto.



Prva stranica dopisa Glavnog stožera oružanih snaga NDH od 3. svibnja 1943. u vezi s planiranom evakuacijom djece iz obalnog pojasa

Talijani i prehrana

Nakon razgraničenja dogovorenog Rimskim ugovorima iz svibnja 1941., NDH je s talijanskim predstvincima dogovorila da će preuzeti opskrbu hranom anektiranog dijela Dalmacije, kao i talijanskih postrojbi koje su bile razmještene u NDH.³⁷ Talijani su stanovništvo anektiranih krajeva solidno opskrbljivali živež-

nim namirnicama, pri čemu im je sigurno pomagala i doprema hrane iz NDH. Nasuprot tome, kako sam prethodno opisao, za NDH je opskrba hranom stanovništva pasivnih krajeva predstavljala veliki problem. Istodobno su vlasti NDH sa zabrinutošću pratile neke slučajeve u kojima je talijanska vojska pomagala opskrbu hranom stanovništva njezina obalnog pojasa, budući da su u tome vidjeli i talijanski pokušaj da među tim stanovništvo proširi svoj utjecaj na štetu NDH.

37 Nada KIŠIĆ KOLANOVIĆ, NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi, Zagreb, 2001., 244-246.

Već početkom srpnja 1941. vlasti u Zagrebu raspolagale su podatcima da na otoku Braču 20 dana nije bilo kruha. Zato je talijanska vojska podijelila svoj kruh djeci, pa se u Zagrebu zaključivalo da, na taj način, Talijani vrše svoju „propagandu“.³⁸ Velika župa Cetina je krajem veljače 1942. izvjestila da je talijanski optant **Ruggero Tomaseo**, koji je u Postirama osnovao podružnicu fašističke stranke, ponudio općinskim vlastima u tom mjestu 10 kilograma brašna za prehranu siromašnog stanovništvo.³⁹

Svakako, vlasti NDH težile su suzbiti da Talijani dijeljenjem hrane prošire svoj utjecaj na stanovništvo. **Milivoj Gracin**, promidžbeni izvjestitelj Veleke župe Cetina, u travnju 1942. navest će da je Ustaška mladež na području te velike župe organizirala na desetke dječjih kuhinja. Time je olakšana prehrana djece, ali su ove kuhične bile važne i zbog političkih i promidžbenih razloga, jer su stanovništву pokazali brigu ustaškog pokreta:

Nu, osnivanje kuhinja spriječilo je i smisljene namjere talijanskih vojnih i fašističkih vlasti, koje su imale u nacrtu uspostaviti nekoliko kuhinja za pučanstvo. Od toga nema više ništa, tek samo na Braču i to u Postirama nastoji neki Talijanac Tommaseo osnovati pučku kuhinju, ali sve bez uspjeha. Ustaški ga je Pokret odnosno Ustaška Mladež pretekla, te je Postirama dodijelila jedan bolji krugovalnik i veće količine hrane za dječje kuhinje, koje su osujetile namjere ovog Talijanca.⁴⁰

Istodobno je blizina talijanske Dalmacije, kao i činjenica da je talijanska vojska ograničila ovlasti NDH u obalnom pojusu, na Braču vodila do različitih slučajeva kršenja hrvatskih zakonskih propisa vezanih s prometom živežnih namirnica.

Tako je 24. travnja 1942. u Milni zaklano 215 janjaca koji su idućega dana ukrcați na motorni brod „Miramar“ i prevezeni u Split. Iako su predstavnici hrvatskih vlasti ukazali talijanskom zapovjedniku

³⁸ Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svjetskom ratu, Zbornik dokumenta, Tom I, Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., Beograd, 1993., dok. br. 90.

³⁹ NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 456.

⁴⁰ HR-HDA-237, Glavno ravnateljstvo za promišbu pri Predsjedništvu vlade NDH, Taj. Broj: 496/1942.

u Milni da je takav izvoz stoke u druge države zabranjen, on se na to nije obazirao. Kotarska oblast u Supetu obratila se Velikoj župi Cetina, žaleći se da je bespomoćna u odnosu na opisane postupke talijanske vojske. Velika župa Cetina zatim se obratila Općem upravnom povjereništvu, objašnjavajući da takvi postupci talijanske vojske ruše ugled vlasti NDH. No, nakon što je Opće upravno povjereništvu ovaj slučaj predočilo Zapovjedništvo 2. armije, ono je sredinom srpnja 1942. odgovorilo da, prema njoj dostupnim podatcima, uopće ne odgovara istini da je 215 zaklanih janjaca s Brača izvezeno u Split.⁴¹

U međuvremenu, 26. travnja 1942., motorni brod „Miramar“ isplvio je iz Milne i na pučini s jednoga drugog broda preuzeo 6271 kg kukuruznog brašna, koje je dopremljeno u Milnu. Brašno je bilo talijanskog podrijetla i stiglo je preko Zadra. Sve ovo primjetio je predstojnik Carinskog ureda u Supetu, ali ga je načelnik općine Milna upozorio da je to brašno namijenjeno mjesnom prehrabrenom odboru za potrebe „ogladnjelog pučanstva“. Zato je tražio od predstojnika Carinskog ureda da ne primjenjuje carinske propise, odnosno da ne pokušava zaplijeniti brašno, što ionako ne bi dopustila ni talijanska vojska. Tako je predstojnik Carinskog ureda odustao od uredovanja, zaključujući da brašno ne bi bilo moguće zaplijeniti, budući da bi stanovništvo, koje je bez hrane, „navalilo na to brašno“.⁴²

U vezi s ovime Kotarska oblast Supetar izvjestila je Veliku župu Cetina da u krijumčarenju hrane na Brač, s talijanskim potporom, sudjeluje **Jerko Restović** iz mjesta Smrka. Budući da na otoku vlada „strahovita glad“, općina Milna bila je prisiljena kupiti navedenu hranu i zatim je po visokim cijenama prodati stanovništvu, kako bi ga spasila od „sigurne smrti“. Pri tome su krijumčari hrane, koji su uživali talijansku zaštitu, izvlačili zaradu. Nakon toga Velika župa Cetina je od nadređenih vlasti zatražila da se poduzmu mjere kako bi se onemogućilo krijumčarenje hrane u NDH, kao i izvoz hrane, posebno mesa, iz NDH u Italiju.⁴³

⁴¹ HR-HDA-491, Broj: 7372/1942.

⁴² HR-HDA-491, Broj: 5089/1942.

⁴³ Isto.

Uskraćivanje hrane Talijani su na Braču ponekad koristili kao represivnu mjeru. Prema podatcima komunista, talijanska vojska je početkom 1943. pomoću svojih „denuncijanata“ saznala identitet osoba iz Miraca koje su nedugo prije otišle u partizane, pa su, kao odmazdu, odredili da se njihovim obiteljima uskrati opskrba racionalnim živežnim namirnicama.⁴⁴

No, kao što sam naveo, Talijani su postupali i na potpuno drugačiji način, odnosno prikazivali su se kao oni koji će narodu pomoći u opskrbi hranom. Zapovjedništvo oružničkog krila u Omišu je u vezi sa stanjem tijekom druge polovine travnja 1943. sa zabrinutošću primijetilo da se, u posljednje vrijeme, pojačava talijanska promidžba na pridobivanju stanovništva Brača i Hvara. U tome su Talijani imali uspjeha, budući da su transporti hrane za te otoke koje su preko Sušaka upućivale vlasti NDH, pred narodom tih otoka prikazivali kao hranu koju je za njih osigurala Italija.⁴⁵

Partizani i prehrana

U prvim akcijama partizana na Braču, kako sam opisao u prethodnom dijelu ovoga priloga, oni su od svećenika i iz crkvenih objekata, kao i od građana koji su bili vjerni NDH, oduzimali hranu i druge potrepštine. Također su partizani, očito kako bi pridobili naklonost stanovništva, počeli provoditi svojevrsnu „preraspodjelu“ živežnih namirnica, odnosno prisiljavali su građane koji su imali više tih namirnica, da ih podijele sa siromašnjima.

Partizani su u noći s 30. na 31. svibnja 1942. u Postirama opljačkali nekoliko kuća.⁴⁶ Nakon toga su se po tome mjestu počele širiti različite glasine, koje je kotarski predstojnik u Supetu odlučio istražiti. Tako se pričalo da su partizani pojedinim imućnijim seljacima naredili da dio svoga ulja i vina moraju podijeliti siromašnjim seljacima. Također su partizani vlasnici

⁴⁴ HR-HDA-1821, Kotarski komiteti Komunističke partije Hrvatske, KP-327/5833, Općinski komitet Sutivan, Izvještaj o radu za mjesec siječanj 1943 god. Kotarskom komitetu K.P.H. za Brač, 6. II. 1943.

⁴⁵ NOB u Dalmaciji, Knjiga 6, dok. br. 286. Također vidi: HR-HDA-223, Ured ministra, Taj. Broj: 2419/1943.

⁴⁶ NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 506.

ma ribarskih mreža u Postirama naredili koje ljudi moraju zaposliti kao ribare. Kotarski predstojnik ustanovio je i da su u noći sa 7. na 8. lipnja 1942. u Dolu kraj Postira nepoznate i maskirane osobe od nekih seljaka oduzeli određene količine ulja i zatim ih podijelile siromašnim seljacima:

Istoga dana u Postirama seljak Glavnić Luka podielio je oko 400 lit.[ara] vina navodno, kako je isti izjavio na saslušanju, iz dobre volje. Toj njegovoju izjavi ne može se pokloniti nikakove vjere, jer je isti u Postirama poznat kao škrtac, pak je sigurno tu podielu izvršio po nalogu partizana, ali iz straha to neće da prizna. Nadalje se pogovaralo, da ovaj isti Glavnić mora po nalogu partizana podieliti i ulje, ali do sada to nije izvršio.⁴⁷

Jedan vlasnik ribarskih mreža iz Postira izjavio je kako je zaista primio „ceduljicu“ na kojoj mu je poručeno da treba otpustiti svoje ribare i zaposliti „siromašnije svoje suseljane“. I o ovome je vršena istraga, ali nije se moglo doći do dalnjih podataka.⁴⁸

U noći s 8. na 9. srpnja 1942. partizani su provalili u dvije tvornice sardina u Postirama. Pogoni tvornica potpuno su uništeni, a iz njih je opljačkano 10 tona konzervirane ribe i ulja. Ovo su partizani prevezli u brda na mazgama koje su uzeli iz okolnih sela. Prema podacima vlasti NDH, partizani su idućega dana dio odnesenog ulja podijelili stanovništvu na području Bola.⁴⁹ Prema podacima Čete bračkih partizana, najveći dio ribe i ulja odnesen tijekom akcije u Postirama podijeljen je stanovništvu, a tek je manji dio uskladišten za potrebe partizana.⁵⁰

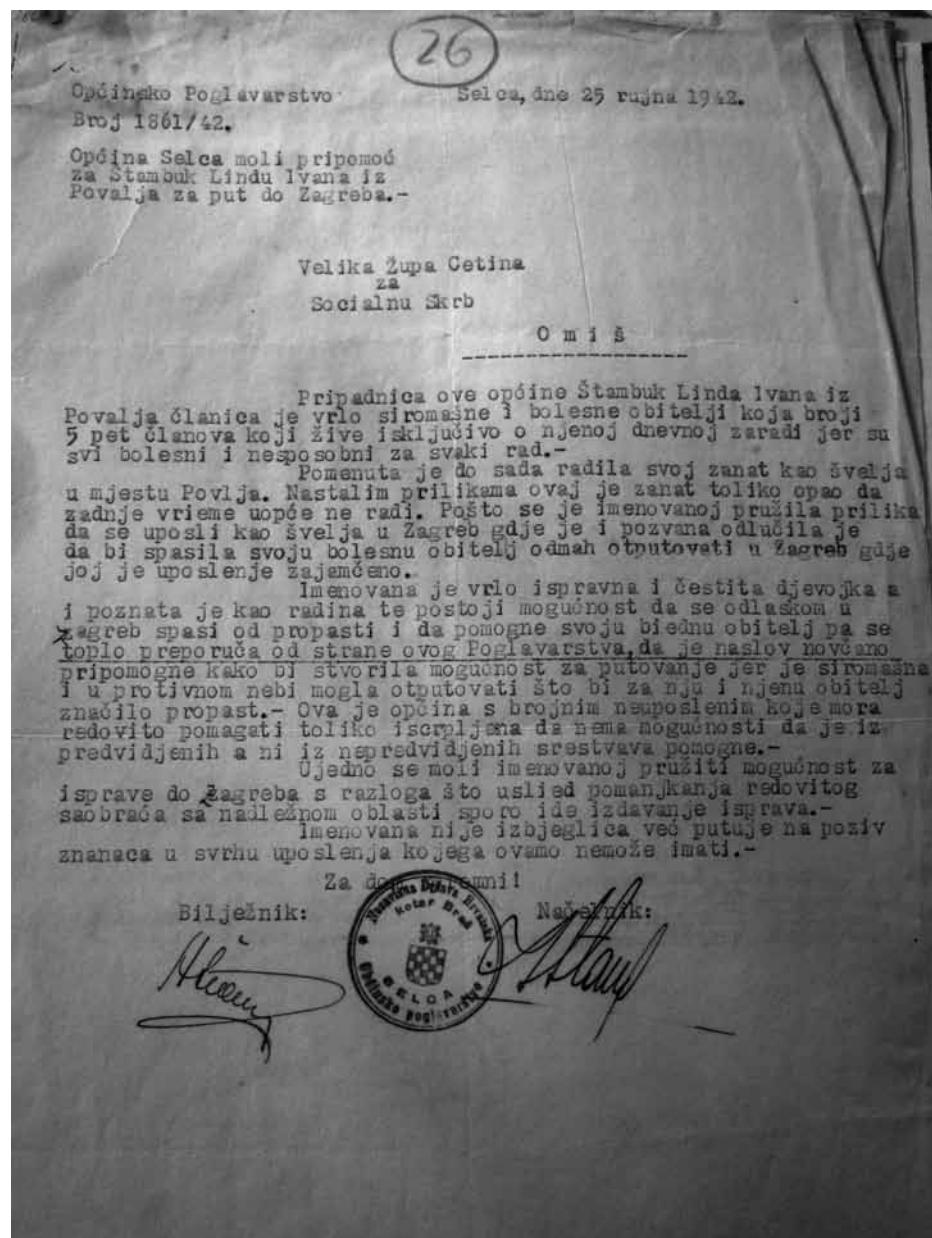
S organiziranjem mreže narodnooslobodilačkih odbora (NOO) na Braču tijekom 1942. godine, kao tijela „narodne vlasti“, oni su se počeli baviti i pitanjima prehrane i opskrbe. Tako je primjerice NOO Bol tijekom srpnja 1942. dijelio narodu ulje, ribu i hranu koju su partizani rekvirirali od „špekulanata“. No, istodobno je NOO

⁴⁷ HR-HDA-491, Broj: 6811/1942.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 536.

⁵⁰ NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 176.



Dopis Općinskog poglavarstva Selca od 25. rujna 1942. o pružanju pomoći Lindi Štambuk iz Povlja, kako bi mogla otploviti u Zagreb

od naroda i prikupljao „priloge“ za potrebe partizana.⁵¹

Dakle, ako su partizani na početku dijelili dio zaplijenjene hrane narodu, kako bi zadobili njegovu naklonost, s organizacijom NOO-a došlo se do nove razine. Ti odbori trebali su pomoći narodu, ali su od njega i tražili „priloge“ za Narodnooslobodilački pokret.

Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske (KPH) Brač-Hvar je početkom rujna 1942. izvjestio Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju da je na otoku Braču

uspješno provedena „zajednička obrade zemlje“, te je oko 10 vagona vina podijeljeno stanovništvu otoka, dok su određene količine vina i drugih sredstava upućeni partizanima na kopnu.⁵² NOO Bol u tom je razdoblju radio na tome da sve poljoprivredne površine budu obrađene zajedničkim radom, kako bi na njima bilo posađeno povrće.⁵³

⁵² HR-HDA-1847, Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske za srednje dalmatinsko otočje, KP-325/5532, O. K. [KPH] Brač-Hvar, Drugarskom P. K.-u; NOB u Dalmaciji, Knjiga 3, dok. br. 95

⁵³ HR-HDA-1847, KP-325/5542, Općinski biro K.P.H. Bol, Mjesečni izvještaj za rujan 1942 g., Okružnom komitetu za Brač i Hvar, Bol 5/X 1942 god.

Početkom 1943. NOO Sutivan je pokrenuo akciju prikupljanja odjeće, pa su brojne „siromašne obitelji“ dale robu koja je korištena za opremanje partizana koji su upućivani na kopno. Također su „široke mase pučanstva“ sudjelovale u prikupljanju finansijskih sredstava koja su iskorištena za pomoć obiteljima partizana i „žrtava reakcije“, kao i za opremanje partizana.⁵⁴

Dakle, NOO-i su, kako sam naveo, težili pomoći narodu, ali su od njega, za potrebe Narodnooslobodilačkog pokreta, zahtijevali nova davanja. Tako je sredinom svibnja 1943. Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju naveo da na „oslobođenom dijelu teritorija“ nije u stanju stanovništву pružiti nikakvu ekonomsku pomoć, budući da su partizani „zavisni“ od stanovništva.⁵⁵

Osim toga, različiti sukobi povezani s prehrambenim prilikama omogućavali su komunistima da u takvim slučajevima nastupe kao arbitri. U Splitsku je 29. lipnja 1942. stiglo 20 do 30 partizana, kako bi proveli istragu tko je nekim ljudima ukrao krumpir. Partizani su pronašli ukradeni krumpir, uhvatili kradljivce koje su odveli u Postire, gdje su ih vezali za stablo usred mjesta. Zatim su okupili mještane, da bi im pokazali kako se kažnjavaju kradljivci. Nakon određenog vremena kradljivci su pušteni na slobodu, a partizani su se udaljili.⁵⁶

U drugome sličnom slučaju, u prosincu 1942. na području Sutivana, „udarna grupa“, uz pomoć članova NOO-a, otkrila je i uhilita nekoliko osoba koje su jednoj siromašnoj ženi ukrali kozu. Zatim je ustavljeno da su te osobe počinile još neke krađe. Nakon što su kradljivci uhvaćeni, narod je većinom tražio da budu pogubljeni, ali se nakon nekoliko dana ovo promjenilo, te je narod uglavnom bio protiv najteže kazne. Kako su zaključili komunisti iz Sutivana, navedeno je bio dokaz „dobrote i miroljubivosti našeg naroda“, koji „ne voli krv“. NOO Sutivan održao

je, u prisutnosti stanovništva, suđenje tim kradljivcima. Oni su osuđeni na uvjetnu kaznu smrti, odnosno ako budu zatečeni u novoj kradi trebali su biti smjesta smanjeni. Ograničena im je i sloboda kretanja, po noći nisu smjeli napuštati svoje kuće, a morali su javiti „udarnoj grupi“ na kojem će polju raditi tijekom dana. Također su kradljivci morali oštećenima nadoknaditi počinjenu štetu. Nakon suđenja predsjednik NOO Sutivan okupljenima je održao govor u kojem je istaknuo da je narod tijekom održanog suđenja po prvi put „u historiji“ dobio pravo sudjelovanja u „javnom životu“. Predsjednik je također poručio da je trenutno stanje vrlo teško, ali unatoč teškoća narod ne treba brinuti za svoju imovinu, budući da će nju štititi njegova „istinska vlast“ utjelovljena u mjesnom NOO-u:

*Zbor je završen klicanjem Crvenoj Armiji, Staljinu, Titu, partizanima i td. Masa se razišla potpuno zadovoljna na donesenu osudu. S tim je u velike porastao ugled N.O. odbora.*⁵⁷

Uz navedeno, partizani su na još jedan način utjecali na opskrbu Brača hranom. Budući da je bila riječ o otoku, koji je za opskrbu ovisio o pomorskim vezama, partizanske akcije na moru u određenim slučajevima ozbiljno naštetele dopremi hrane na Brač.

Krajem siječnja 1942. komunisti i njihove udarne grupe su, tijekom napada na Gradac, zarobili motorni jedrenjak „Merkur“ koji je vozio veće količine hrane za Brač i Hvar. Komunisti su dio te hrane podijelili stanovništvu u Gradcu, Pločama i Zaostrogu, a ostatak su sakrili za svoje potrebe.⁵⁸ Očito – komunisti su se pred stanovnicima mesta u kojima su podijelili hranu s „Merkura“ mogli predstaviti kao velikodušni borci koji su narodu spremni osigurati i živežne namirnice. Istodobno su vlasti NDH na Braču ostale bez hrane koju je „Merkur“ prevozio za stanovništvo tog otoka.

54 HR-HDA-1821, KP-327/5833, Općinski komitet Sutivan, Izvještaj o radu za mjesec siječanj 1943 god. Kotarskom komitetu K.P.H. za Brač, 6. II. 1943.

55 NOB u Dalmaciji, Knjiga 6, dok. br. 39.

56 NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 528, dok. br. 547.

Krajem 1942. partizani su organizirali mornaričke snage čije se sjedište nalazilo u Podgori u Makarskom primorju. Iz tog uporišta partizani su presretali brodove koji su iz Metkovića prevozili hranu što je stizala iz unutrašnjosti. Krajem prosinca 1942. i početkom siječnja 1943. partizanski brodovi iz Podgore zarobili su šest motornih jedrenjaka, od kojih su neki prevozili hranu za Brač.⁵⁹

Zanimljiv je još jedan podatak. Krajem kolovoza 1943., neposredno prije objave talijanske kapitulacije, talijanska vojska na Braču već se povukla iz većine posada na otoku. U tim okolnostima komunisti su stupili u vezu s kotarskom predstojnikom **Ivom Kustićem** u Supetu. Ovaj kontakt bio je komunistima potreban kako bi Kustić održavao vezu s Velikom župom Cetina, odnosno kako bi ona nastavila slati hranu na Brač. No, nakon što je ta hrana stigla na otok, njezinom raspodjelom upravljali su komunisti. Pri tome im je bilo važno osigurati da narod ne zna da hrana zapravo stiže od vlasti NDH u Omišu. U ovome su očito bili uspješni, pa su u jednom izvještu naveli da „nema opasnosti“ da narod misli „da se Omiš brine za njega“.⁶⁰

Opskrba vodom

Kada se, neposredno prije Drugoga svjetskoga rata, opisivao život na Braču, spomenut je i problem nedostatka vode. U Sutivanu je malobrojna stoka morala pitati djelomično slanu vodu jer druge na raspolaganju nije bilo ni za ljude, koji su vodu morali kupovati, 20 litara za jedan dinar.⁶¹ U Donjem Humcu sva domaćinstva nisu imala gusternu, pa su za vodu ovisili od seoske čatrnge, koja je znala presušiti. Čatrna je vodu dobivala iz lokve izvan sela, a moglo se samo pretpostaviti koliko u njoj ima uzročnika zaraznih bolesti. I u Donjem Humcu, kao i u Sutivanu, vodu je trebalo kupiti, a oni koji nisu imali novca,

57 HR-HDA-1847, KP-325/5550, Općinski partizanski biro K.P. Sutivan, Izvještaj o radu kroz mjesec prosinac 1942 god., Drugarskom Okružnom komitetu za Brač-Hvar, Sutivan, dne 4. I. 1943. g.

58 Jovan VASILJEVIĆ, *Mornarica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije*, Beograd, 1972., 42-43.; NOB u Dalmaciji, Knjiga 2, dok. br. 441.

59 J. VASILJEVIĆ, *Mornarica NOVJ*, 73-75.; *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, Zbornik dokumenata, Knjiga 5, siječanj-ožujak 1943. godine, Split, 1983., dok. br. 293, dok. br. 311.

60 *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, Zbornik dokumenata, Knjiga 7, srpanj-kolovoz 1943. godine, Split, 1984., dok. br. 112.

61 *Kako živi narod*, II knjiga, 131.

ovisili su, kako je opisano, o vodi sumnjeve kakvoće.⁶²

Nakon proglašenja NDH, njezine vlasti odvojile su sredstva za izgradnju vodovoda u Bolu i Pučiću, za proširenje odnosno rekonstrukciju vodovoda u Nerežiću, kao i za izgradnju cisterni za vodu u Ložiću i Selcima. Pretpostavljam da su neki od ovih objekata trebali biti podignuti kroz javne radove.⁶³ Nemam podataka o provedbi navedenih radova.

Tako je Brač ovisio o dopremi vode s kopna, odnosno iz Splita. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije vodu su iz Splita na Brač dopremali jugoslavenski ratni brodovi „Lovćen“ i „Sitnica“. Nakon sloma Jugoslavije ove brodove preuzeila je talijanska mornarica, koja je iz Splita, koji je ušao u sastav Italije, nastavila dopremati vodu na Brač i Hvar.⁶⁴

No, sredinom ožujka 1943. Zapovjedništvo talijanske 2. armije obratilo se Općem upravnom povjereništvu zahtijevajući da vlasti NDH preuzmu opskrbu vodom Brača i Hvara, ili da barem plate talijanskoj strani troškove prijevoza te vode. Nakon ovoga je Opće upravno povjereništvo interveniralo u Zagrebu, kako bi Talijani bili podmireni troškovi prijevoza vode na otoke. No, tri mjeseca kasnije, sredinom lipnja 1943., Zapovjedništvo 2. armije je ponovno se obratilo Općem upravnom povjereništvu. U tom je dopisu navedeno da je talijanska vojska na Braču i Hvaru primala vodu iz Splita i besplatno je djelila stanovništvu. No, sama talijanska vojska morala je platiti vodu koju prima iz Splita, te je zato ponovno zatraženo da NDH podmiri troškove vode dopremljene za potrebe stanovništva. Nakon toga, sredinom srpnja 1943., Talijani su obavijestili Opće upravno povjereništvo da njihovi brodovi-cisterne zbog „posebnih razloga“ više ne će moći dopremati vodu na Brač i Hvar.⁶⁵

U vezi s ovim problemom Glavno ravnateljstvo za javne radove u Zagrebu obratilo se Općem upravnom povjereništvu

62 Isto, 134.

63 Spomen-knjiga prve obljetnice Nezavisne Države Hrvatske 10. 4. 1941. – 10. 4. 1942., Zagreb, 1942., 149-150.

64 HR-HDA-491, Broj: 6720/1943.

65 Isto.

tvu NDH. Objasnjeno je da je bivša Jugoslavija pružila pomoć općini Split za uređenje i dogradnju njezinog vodovoda, upravo zato jer je voda splitskog vodovoda trebala služiti i za opskrbu obližnjih bezvodnih otoka tijekom ljetnih suša. Zato na tim otocima nisu građene cisterne za vodu, nego se računalo na opskrbu iz Splita. Dakle, bivša Jugoslavije na spomenuti je način pomagala Splitu, odnosno unaprjeđenju njegova vodovoda, a on je besplatno opskrbljivao obližnje otoke vodom. Glavno ravnateljstvo za javne radove smatralo je da to treba predočiti talijanskoj strani kad ona zahtijeva podmirivanje troškova vode isporučene stanovništvu Brača i Hvara. Kada je riječ o plovilima koja dopremaju vodu na navedene otoke, Glavno ravnateljstvo za javne radove ukazalo je na činjenicu da su Talijani preuzeли sva plovila bivše jugoslavenske ratne mornarice, pa bi trebalo povesti pregovore da Talijani vrate NDH plovila koja služe za opskrbu vodom. Dok se to ne dogodi, plovilima koja su prisvojili Talijani moraju nastaviti opskrbljivati vodom Brač i Hvar.⁶⁶

Glavno ravnateljstvo za javne radove predložilo je da se u vezi s rješavanjem spomenutih problema održi sastanak predstavnika NDH i Kraljevine Italije. U međuvremenu je Tehničkom odjeljku Velike župe Cetina u Omišu stavljeno na raspolaganje 300.000 kuna s kojima je Talijanima trebalo platiti prijevoz vode za stanovništvo Brača i Hvara.⁶⁷

Nakon što je Opće upravno povjereništvo o navedenom obavijestilo Zapovjedništvo 2. armije, ono je 30. kolovoza 1943. odgovorilo da nadležna talijanska zapovjedništva, unatoč svim problemima, nikada nisu zanemarila pitanje opskrbe vodom stanovništva Brača i Hvara. No, činjenica jest da se vodom opskrbljuje samo stanovništvo mjesta u kojima postoje talijanske posade. Dakle, ako u nekim mjestima na otocima nema vode, za to nije odgovorna talijanska vojska, nego trenutne okolnosti. Također je Zapovjedništvo 2. armije ocijenilo da, nasuprot mišljenju Glavnog ravnateljstva za javne radove, nema potrebe za održavanje sa-

stanka na kojem bi se razmotrilo pitanje opskrbe otoka vodom, budući da takav sastanak, s obzirom na trenutno stanje, ne bi donio rezultate.⁶⁸

Zapravo je ovakav talijanski odgovor, u kojem više nisu zahtijevali nadoknadu troškova za prijevoz vode, niti su izjavljivali da vodu više ne će moći prevoziti, očito bio povezan sa, za Talijane, mogućim negativnim posljedicama mjera odmazde koje su početkom kolovoza 1943. proveli na Braču. No o tome ću opširnije pisati kasnije u ovom prilogu.

Pomorske veze i ribarstvo

Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941., kojima je uspostavljen Razvojačeni pojaz, NDH na svome dijelu jadranske obale nije mogla držati ratnu mornaricu. Ipak je u Zagrebu ustrojeno Zapovjedništvo Mornarice NDH. Pod tim zapovjedništvom nalazila su se lučka zapovjedništva duž hrvatskog dijela obale. Pod Lučkim zapovjedništvom Makarska nalazilo se je i Lučko poglavarstvo Supetar u čijem je sastavu bilo šest lučkih postaja (Bol, Milna, Postire, Povlje, Sumartin, Sutivan).⁶⁹ Nakon što je talijanska vojska u rujnu 1941. preuzeila upravu nad Razvojačenim, odnosno obalnim pojazom NDH, u lukama na tom području raspoređeni su talijanski mornarički časnici. Vrlo brzo je došlo do nesuglasica, budući da su predstavnici NDH smatrali kako se ti talijanski časnici preko mjere upleću u lučku službu.⁷⁰

Do takvih problema došlo je i s talijanskim lučkim časnikom u Supetu. On je svoj ured smjestio u zgradu Lučkog poglavarstva u Supetu, a zatim je u toj zgradi počeo samovoljno postupati, smjestio je svoje ljude u druge prostorije i počeо na svoju ruku koristiti imovinu Lučkog poglavarstva. Čamac tog poglavarstva, koji mu je stavljen na raspolaganje prema potrebi, talijanski je časnik u potpunosti pri-

68 Isto.

69 Mladen COLIĆ, *Tako zvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.*, Beograd, 1973., 248-249.

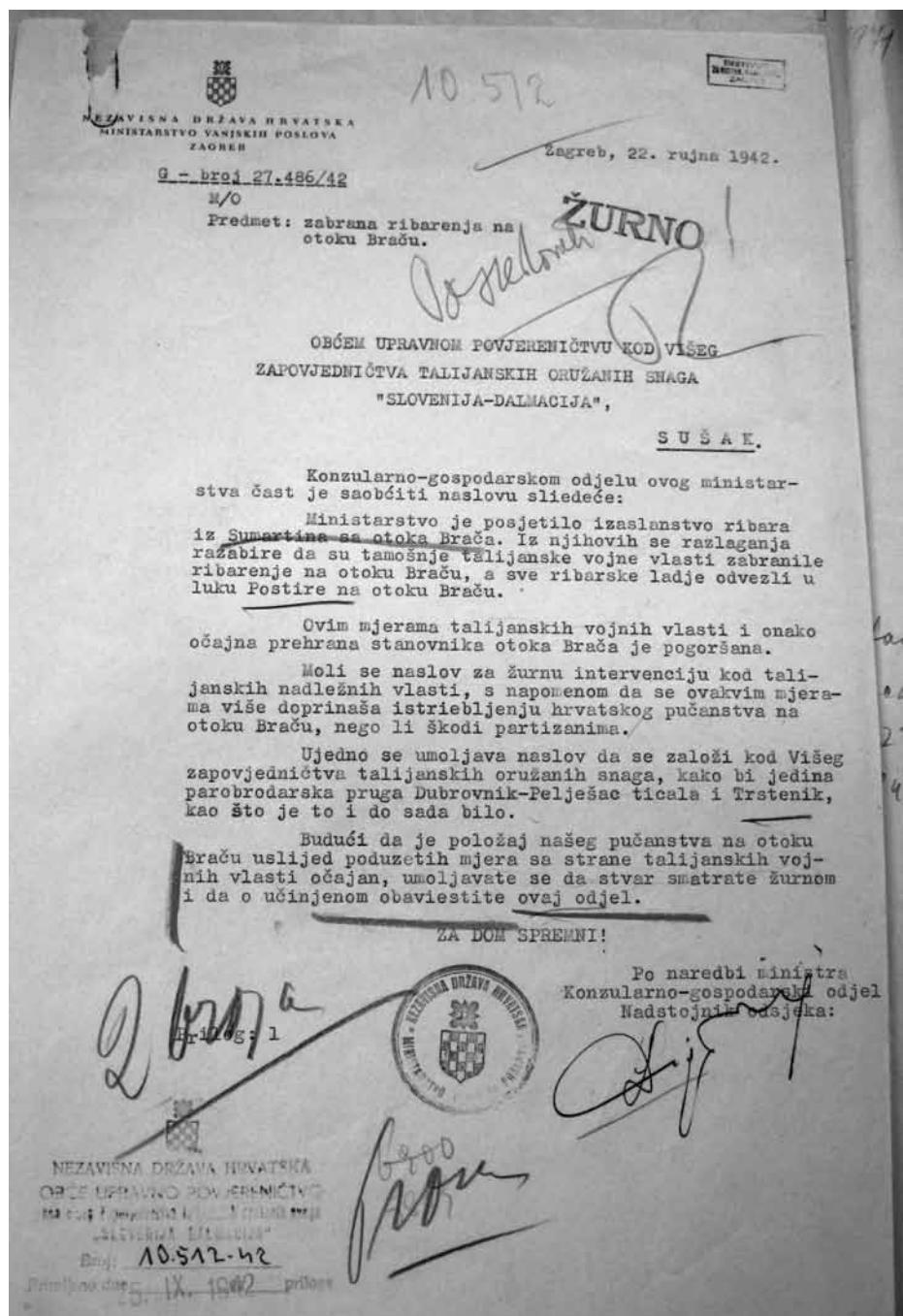
70 Nikica BARIĆ, „Pomerstvo Nezavisne Države Hrvatske u okolnostima talijanske prisutnosti na istočnom Jadranu (1941. – 1943.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, Sv. 58, Zagreb-Zadar, 2016., 359-363.

svojio. Na kraju je talijanski časnik u svibnju 1942. na zgradi Lučkog poglavarstva istaknuo talijansku zastavu. Zapovjednik Lučkog zapovjedništva u Makarskoj nedugo kasnije je posjetio talijanskoga mornaričkog časnika u Supetru. Zatražio je od njega da obrazloži svoje postupke i upozorio ga da ne smije onemogućavati rad osoblja Lučkog poglavarstva Supetar, koji su pripadnici Mornarice NDH. Hrvatski zapovjednik postavio je talijanskom časniku pitanje, postupa li tako na temelju zapovijedi svojih nadređenih i da mu tatkve zapovijedi, ako postoje, dostavi u pismenom obliku.⁷¹

Nekoliko dana kasnije talijanski mornarički časnik u Supetru posjetio je Split i kada se vratio izjavio je lučkom glavaru u Supetru da je u Splitu dobio naputak da talijanska zastava ostane istaknuta na zgradi Lučkog poglavarstva. No, Talijan je odbio Lučkom poglavarstvu dostaviti prijepis pisanog naloga na temelju kojega je istaknuo talijansku zastavu. Nekoliko dana kasnije lučki zapovjednik u Makarskoj zbog ovoga je intervenirao kod Talijana, upozoravajući da isticanje talijanskih zastava na lučkim uredima NDH „nije ugovorima utanačen“, te su nakon toga Talijani odredili da na tim uredima treba istaknuti hrvatske i talijanske zastave. U vezi s ovim slučajem Lučko zapovjedništvo u Makarskoj je ocijenilo:

*Ovako talijansko rješenje teško pogoda prešiž naših vlasti na obali, osobito u očima našeg pučanstva, te odlučno utječe na naše težnje na moru. Naše lučke vlasti tako gube i one oslonce kojima još moralno vežemo uz naše vlasti naše pomorstvo i pomorce. Smatram da se s mjerodavnog mjesteta mora postići takovo rješenje kojim nam se omogućuje naš nezavisan položaj u lučkoj službi, makar naše vlasti na moru još su ograničene. Da se to postigne tal. [ijanske] lučke vlasti moraju iseliti iz naših državnih uredskih zgrada, što neće biti na uštrb zajedničkom radu niti će to otežavati našu dobru međusobnu saradnju.*⁷²

Zapovjedništvo Mornarice NDH cijeli je predmet proslijedilo Ministarstvu vanjskih poslova NDH, zaključujući da



Dopis Ministarstva vanjskih poslova NDH od 22. rujna 1942. o potrebi pružanja pomoći bračkim ribarima

je ugled države među stanovništvom na obali i „inače dosta poljuljan“, pa je od talijanske strane trebalo zahtijevati da ne ističe svoje zastave na lučkim uredima NDH. Ministarstvo vanjskih poslova ovaj je predmet uputilo Općem upravnom povjereništvu na daljnji postupak.⁷³ Nemam podataka da je navedeno pitanje riješeno onako kako je to predlagalo Zapovjedništvo Mornarice NDH.

Problem je bila i činjenica da su Talijani ograničavali ribarenje, kako bi time one mogućili djelovanje partizana na moru. U uputama koje je talijansko mornaričko zapovjedništvo za Dalmaciju izradilo u travnju 1943. opisano je kako je ograničen ribolov. Kako bi se spriječio nedozvoljen promet između obale i otoka, određena su područja dozvoljenog ribolova. Pri tome nisu izabrana područja u kojima ima najviše ribe, nego ona koja su Talijani mogli nadzirati. Zato je ribolov, dnevni i noćni, ograničen na područja u neposred-

71 HR-HDA-491, Broj: 6168/1942.

72 Isto.

73 Isto.

noj blizini mjeseta u kojima su postojale talijanske posade.⁷⁴ Navedene mjere su već u ljeto 1942. pogodile bračke ribare. Zapovjedništvo Mornarice NDH je 19. rujna 1942. izvjestilo nadležne vlasti da su Talijani načelno zabranili ribolov plave ribe na području od Omiša do Stona, uključujući Brač i Hvar. Talijani su samo iznimno svičaricama dopustili noćni lov na ribu, ali na vrlo ograničenim područjima. Zapovjedništvo Mornarice smatralo je da treba ukinuti ta ograničenja, kako bi se olakšala egzistencija stanovništva.⁷⁵

U vezi s ovim problemom Konzularno-gospodarski odjel Ministarstva vanjskih poslova NDH se 22. rujna 1942. obratio Općem upravnom povjereništvu:

*Ministarstvo je posjetilo izaslanstvo ribara iz Sumartina sa otoka Brača. Iz njihovih se razlaganja razabire da su talijanske vojne vlasti zabranile ribarenje na otoku Braču, a sve ribarske lađe odvezli u luku Postire na otoku Braču. Ovim mjerama talijanskih vojnih vlasti i onako očajna prehrana stanovnika otoka Brača je pogoršana. Molim se naslov za žurnu intervenciju kod talijanskih nadležnih vlasti, s napomenom da se ovakvim mjerama više doprinaša istiebljenju hrvatskog pučanstva na otoku Braču, nego li škodi partizanima. (...) Budući da je položaj našeg pučanstva na otoku Braču uslijed poduzetih mjera sa strane talijanskih vojnih vlasti očajan, umoljavate se da stvar smatrati žurnom i da o učinjenom obaviestite ovaj odjel.*⁷⁶

Ne raspolazem izvorima kako je riješen ovaj zahtjev, no nesumnjivo se stanje nije moglo popraviti u smislu zahtjeva koji su stizali iz Zagreba.

U spomenutim uputama talijanskoga mornaričkog zapovjedništva za Dalmaciju iz travnja 1943., objašnjeno je da se težilo onemogućiti tajne pomorske veze između kopna i otoka. Takav promet vršio se malim lađama na vesla, koje je – tijekom noći – bilo teško primijetiti, a po-djednako teško i čuti. Zato su Talijani i na

Braču pristupili prikupljanju plovila, kako bi ih mogli nadzirati.⁷⁷

Mjesečna izvješća talijanskog mornaričkog zapovjedništva za Dalmaciju iz prve polovine 1943. godine pokazuju da je na Braču bilo „centralizirano“, odnosno pod talijanskim nadzorom, više od 300 različitih plovila.⁷⁸ Pretpostavljam da su Talijani „centraliziranim“ plovilima ipak omogućavali odlazak u ribolov, u skladu s prethodno opisanim ograničenjima.

Općinski komitet KPH Sutivan je početkom svibnja 1943. izvjestio da je talijanska vojska stanovnicima tog mjeseta oduzela ribarske brodove. Tako je oko 40 ribarskih obitelji ostalo bez izvora zarade, a ostali stanovnici Sutivana ostali su bez mogućnosti prehrane ribom. Pri ovome je komunistima očito bilo važno da stanovništvo Sutivana za ovu mjeru ne okrivi partizane, zbog činjenice da su Talijani oduzimali brodove kako bi onemogućili kretanje partizana na moru. Tako su komunisti iz Sutivana naveli da zbog oduzimanja brodova narod ne krivi partizane, nego „pravog uzročnika“, odnosno talijanskog okupatora.⁷⁹

Nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, Talijani su u jugoslavenskim parobrodarskim društvima („Dubrovačka plovidba“, „Jadranska plovidba“) imenovali svoje povjerenike, a njihov plovni park preuzeли su za svoje potrebe. Kako je dio parobroda iskorišten za talijanske ratne potrebe, ukinut je dio pruga koji su povezivali luke na dijelu obale koji je bio u sastavu NDH. U ljeto 1942. Talijani su odredili da brodovi mogu održavati vezu samo s onim lukama od Omiša do Dubrovnika u kojima je postojala talijanska posada.⁸⁰

Budući da su u istom razdoblju Talijani povukli svoje posade iz nekih mjeseta na Braču, spomenuta talijanska odredba o zabrani uplovljavanja u luke bez tih posada, odrazila se je i na stanje na tom otoku. U dopisu Odsjeka za pomorstvo i riječno ribarstvo Ministarstva narodnog gospo-

darstva NDH, koji je u studenom 1942. dostavljen Općem upravnom povjereništvu, navedeno je da postojeće parobrodarske pruge ne obuhvaćaju sva mesta na obali. Kako bi se navedeni problem riješio, to ministarstvo je, u suradnji sa Zapovjedništvom Mornarice NDH, organiziralo da ta mesta budu povezana motornim brodovima. Posebni napor su pri tome usmjereni da Brač i Hvar budu izravno povezani s Omišom i Makarskom, budući da su parobrodarske pruge vezu s tim otočima održavale preko Splita.

No, talijanska odredba da brodovi ne mogu uplovjavati u luke u kojima ne postoji njihova posada, pogodili su ove napore vlasti NDH da te luke budu povezane pomorskim vezama. Tako brodovi, među ostalim, više nisu smjeli uplovjavati u Bol, Bobovišće i Sumartin. Zato je Odsjek za pomorstvo i riječno ribarstvo zatražio da se ukine ta talijanska odredba, odnosno da se uspostave talijanske posade u mjestima kojima treba osigurati pomorsku vezu. Ocijenjeno je da nema potrebe isticati koliko je postojanje takvih veza važno zbog opskrbe, prijevoza pošte i drugih potreba stanovništva. Zapovjedništvo 2. armije je u siječnju 1943. odgovorilo da, iako shvaća nezgodan položaj stanovništva koje nema pomorske veze, ipak ne može dopustiti pristajanje motornih jedrenjaka u mesta u kojima nema talijanskih posada, budući da bi time bile poremećene mjere ograničavanja prometa uvedene kako bi se suzbili partizani. Zapovjedništvo 2. armije također je navelo da će ponovno razmotriti ovo pitanje kad se stanje na terenu poboljša.⁸¹

No, čini se da su Talijani upravo u tom razdoblju ponovno uspostavili posadu u Sumartinu, budući da izvješća zapovjedništva talijanske mornarice za Dalmaciju iz prve polovine 1943. pokazuju da su parobrodi i motorni jedrenjaci uplovjavali u to mjesto.⁸²

(nastavit će se)

74 NOB u Dalmaciji, Knjiga 6, dok. br. 126.

75 HR-HDA-491, Broj: 10.501/1942.

76 HR-HDA-491, Broj: 10.512/1942.

81 HR-HDA-491, Broj: 295/1943.

82 NOB u Dalmaciji, Knjiga 5, dok. br. 133, dok. br. 139.

MUČENIŠTVO IVANKE LILOVAC

Uruke mi je dospjela fotografija Ivanke Lilovac, ljupke mlade Gospićanke, za koju su mi rekli da su je jugoslavenski partizani strijeljali, jer je bila „narodni neprijatelj“. Zagolica la me sudbina te nesretne djevojke o kojoj sam već pisao u *Političkom zatvoreniku*, pa sam dodatno istraživao njezinu sudbinu u kojoj se ogleda i tragična hrvatska sudbina sve od tragičnoga 1. prosinca 1918. godine.

Kako je velikosrpsko nasilje u jugoslavenskoj državi bilo nepodnošljivo, hrvatski je narod s radošću dočekao slom Kraljevine Jugoslavije i uspostavu Nezavisne Države Hrvatske, države stvorene u nepovoljnim ratnim okolnostima, ograničena suvereniteta koji su joj nametnule „savezničke“ Italija i Njemačka. Gospić se je našao u talijanskoj interesnoj zoni, pa su ga Talijani izgradnjom strjeljačkih rovova, bunkera, postavljanjem neprijelazne bodljikave žice i blokada na ulazima u grad, pretvorili u jaku vojnu utvrdu. U grad se je moglo ući i izići samo uz propusnicu i pomni pregled ljudi i robe. Kad je Italija kapitulirala, Gospićani su i dalje nastavili živjeti unutar žice, jer su neprekidno bili izloženi partizansko-četničkim napadima. Ovako izolirani, prometno nepovezani s ostatkom Hrvatske, oskudijevali su u svemu.

Kognoga 4. travnja 1945. Jugoslavenska armija je ušla u nebranjeni Gospic te u dvodnevnom bezumiju izvršila prethodno planirani pokolj. Premda su znali da se je hrvatska vojska povukla iz grada, s mnoštvom civila koji su se bojali partizana, jer su čuli, a neki i iskusili njihova zvjerstva, jugoslavenski su partizani nesmanjenom žestinom pucali po gradu iz svih oružja od ranih jutarnjih sati do poslijepodneva. Opkolili su Gospic sa svih strana, ostavivši prostor za uzmak preko Žitnika, Smiljana, Pazarišta, Bakovca, Krasna prema Senju, pa dalje na zapad. Dok su jedne partizanske postrojbe u Gospicu vršile pokolj svih, starih i mladih, pa i one djece kojih su majke od iznošene

Piše:

Ivan VUKIĆ

vojne odore sašile suknje, hlače i kapute (što je poslužilo kao dokaz da su ustaše!), druge su partizanske jedinice pratile mnoštvo pomiješanih civila i vojnika u povlačenju te su s lijevoga i desnoga boka pucale po njemu. Na povlačenju je pobijeno veoma mnogo ljudi, posebice u



Ivana Lilovac

Senjskoj dragi. Nakon ovoga dvodnevnog pokolja, u Gospicu je nastavljeno ubijanje do 1955., kad je izvršeno zadnje strijeljane po sudskoj presudi.

Ubijalo se Hrvate sa sudskom presudom i bez nje. Posebno se u donošenju smrtnih presuda isticao Vojni sud korpusne oblasti Jugoslavenske armije. Tako je primjerice Vojni sud 11. korpusa oblasti Jugoslavenske armije u Gospicu, presudom br. 40/45., od 3. kolovoza 1945. osudio, a Vojno vijeće, rješenjem br. 2500/45. od 31. kolovoza, potvrdilo smrtnu kaznu strijeljanjem za: Micu Kukić, Ivanka Lilovac, Mariju Čanić, Juku Čanić i Josu

Stilinovića. Na vremenske kazne osuđeni su: Marija Sanković na 15 godina robije, Matija Svetić na 12 godina robije, Ivka Čulina i Marija Lilovac, majka Ivanke Lilovac, na 10 godina robije, Olgu Ugarković i Ankicu Sudar na 8 godina robije, Matiju Abramović i Mandu Pavelić na 5 godina robije, Anu Šuper, Zoru Devčić, Mariju Rukavina, Ankicu Čanić, sestru Jukinu, Marinku Čanić i Rožu Rosandić na 4 godine robije, Anu Brkljačić i Rožu Bašić na 3 godine robije, Evu Majerović, Katu Rukavina, Maru Frković, Mandu Tomljenović, Katu Vranić, Ivanku Hodak, Katu Sudar, Kaju Sanković, Mariju Lisac, Katu Pavelić, Tonu Šaban i Mandu Tomljenović na 2 godine robije, Katu Pleša na 1 godinu i 2 mjeseca robije, Mariju Asić, Pepu Šikić, Katu Šuper i Milku Asić, na 1 godinu robije, Anu Došen, Micu Došen i Milku Šuper na 6 mjeseci robije.

Optužene su da su prikupljali odjeću, obuću i hranu za hrvatske vojnike i civile, koji su spas od partizanskog progona našli u velebitskim bespućima. Ivanka Lilovac su sa skupinom sužanja odvezli kamionom u šumu Jasikovac kraj Gospića i ubili. Prije toga su je silovali u gospičkom zatvoru. Silovao ju je Divoseljanin Plećaš koji navodno živi u Rijeci ili u Puli, umirovljeni je oficir JNA.

Ivana Lilovac su zlotvori obeščastili, pa silovanjem izmrcvarenu ubili. Ubili su nevinu djevojku na pragu života, zbog njene ljudskosti, što je iz kršćanske samilosti pružala pomoći progonjenima i obespravljenima. Bila je ljupka, tek stasa djevojka koja se nadala životu i strahovala pred dolazećim promjenama. To se može iščitati iz posvete napisane grčevitim rukopisom na poledini njene slike: „*Savio bih ponajlepše ruže oko glave, oko Tvoga čela, dao bih Ti ponajlepše ime što bi žarka ljubav dati smjela. Marijan*“ „*O daj zato u mome životu sada jedne zvjezde sjaj mu nježni. O daj na čas smrti moje svježih ruža jedan vijenac*

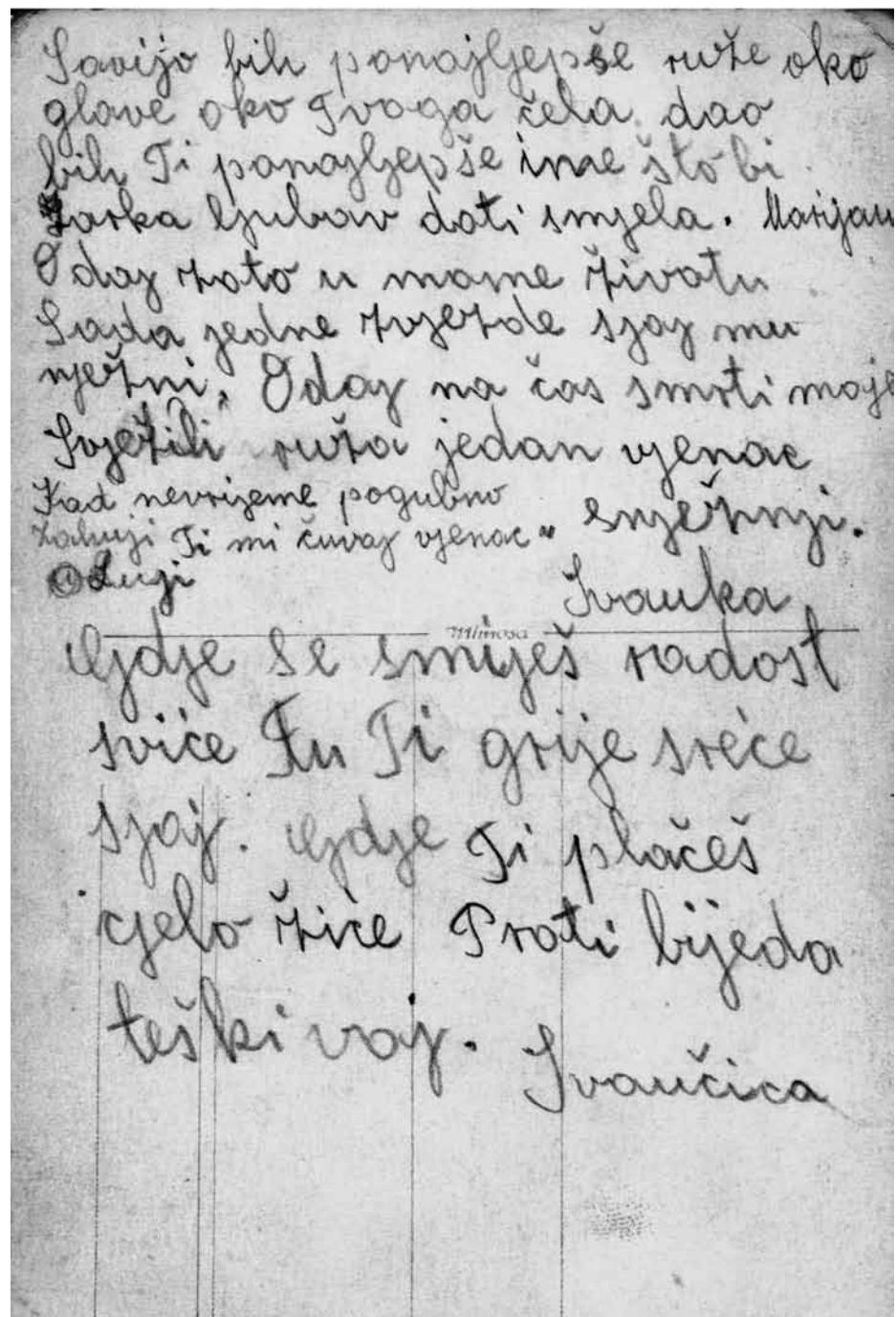
snježni. Ivanka“ „Kad nevrijeme pogubno zahuji Ti mi čuvaj vijenac u oluji. Gdje se smiješ radost sviće tu Ti grijе sreće sjaj. Gdje Ti plaćeš cijelo žice prati bijeda teški vaj. Ivančica“

Tko je Marijan s kojim je razmjenjivala tople nježne misli, ostala je njezina tajna koju je ponijela u grob. Tko u ovoj mlađoj djevojci na slici, našoj Gospičanki, blaga pogleda i nevinoga izgleda, prepoznaje zločinku, kojoj su „antifašisti“ namijenili tako groznu smrt? Izvršitelji toga neljudskoga zločina pripadaju istom čoporu skojevaca koji su ubili svećenike Dragutina Kukalja i Vladimira Kargačina te časnu sestru Žarku Ivasić. Svećeniku Nikoli Mašiću čupali su kuštravu kosu i mokrili mu po licu, svećenika Frana Biničkog, hrvatskog piscu, filozofa, novinara, eseista, povjesničara i prevoditelja, zatvorili su među tifusare i kad se zarazio pa mu više nije bilo spasa, premjestili iz gospičkoga zatvora u bolnicu gdje je umro, a mladu Andelku Čačić u poodmaklu stupnju trudnoće ubili su i bacili u Novčicu.

Nesretna Ivanka majka znala je da su joj kćer silovali i tko je izvršio to gnusno djelo. Bol i tuga za ubijenom kćeri bila je time još strašnija. Njezin se je otac s hrvatskom vojskom i civilima povlačio na zapad. Obolio je navodno od tifusa i na povlačenju negdje umro. Sestra joj Zdravka je umrla od bolesti srca, a brat Zdravko zvan Braco, shrvan boli za ocem i sestrama, progonjen od srjakomunističkih vlasti, utočište je našao u dalekoj Australiji. Koliko je ranjena njegova duša, koliku bol nosi u sebi, svjedoči slika (fotografija) nadgrobne ploče na njegovu grobu, koju podiže sebi za života.

U ime kojih su to vrijednota izvršena ova zlodjela i na tisuće drugih, tko je sebi prisvojio pravo izvršiti taj grozni zločin, tko to može opravdati? Na nama je slijediti Krista i ponoviti njegove riječi: „Oče, oprosti im, ne znaju što čine!“

Gospic je 4. travnja 1945. zavijen u crno, postao je grad udovica. Kad su djeca pobijenih stasala, iseljavala su se iz Gospića u druge krajeve Hrvatske ili su bježala preko granice na Zapad. Sve što odiše hrvatstvom proglašeno je ustaštvom i šovinizmom. Ipak je većina ostala na dje-



Posveta na poledini fotografije Ivanke Lilovac

dovini i ponosno nosila svoj križ, među inima i ja.

Kad sam 1965. uhićen i zatvoren u istražni zatvor u Petrinjskoj u Zagrebu, jer sam javno govorio da je Hrvatska u Jugoslaviji izrabljivana, Hrvati neravnopravni a hrvatski jezik potiskivan i proganjan, optužili su me da sam ustaša, a 1945. nakon preokreta imao sam 5 godina. Dakle, roditelji su mi hrvatske narodnosti, pa sam time po rođenju ustaša. Istražitelj je bio Čedo Šrbac, mlađi čovjek mojih godina ili nešto stariji. Rekao mi je da je

Srbin iz Smokovića, da me ne mrzi iako ima povoda za to, jer mu je brat-partizan ubijen na bodljikavoj žici kod moje kuće prilikom partizanskoga proboga u Gospic.

Opisao je točne položaje blokade na cesti ispod moje kuće na izlazu prema selu Žabici, strjeljačkog rova, bunkera i prepreke od bodljikave žice. Po postupcima bio je uljudan, vjerojatno prvi Titov školovani naraštaj istražitelja. Za vrijeme istražnoga postupka dolazio je u Gospic, kupao se u Novčici, sunčao se na obali nasuprot kupališta Dolina, razgovarao s

kupačima i onima iz moje klape. Bio je uljuđen i vrlo lukav, na samom izvorištu dosta je toga saznavao. Prema ženi i sestri ponašao se uljuđeno, kasnije su mi rekle kako su primijetile da se osjećao nelagodno. Tko zna, nije li ta uljuđenost bila profesionalno odglumljena? Za razliku od njega, drugi istražitelji, starijega partizanskog kova, a bilo ih je više, bili su neuljudni, posebice Božo Polić, kojega ne mogu opisati ni usporedbom s najpodmuklijom i najkrvoločnijom zvijeri, a on je bio Hrvat.

Ispitivanja su trajala neprekidno satima i satima, istražitelji su se izmjerenjivali, iscrpljivali su me i ja bih izgubio nadzor nad sobom, nad prethodno danim izjavama, te o kojem se dobu dana radi. Umor bi me shrvaо, bio sam u polusvjesnom stanju, željan sna, rekao bih im neka pišu o meni što god hoće, o drugima nemam što reći, te neka me puste na miru, želim samo zaspati. Zadnji istražitelj Božo Marković, također mlađega naraštaja, ispitivao me je pred suđenje i otpremio me nakon suđenja u zatvor u Staroj Gradiški. Ponašao se donekle kao Čedo Štrbac, a i on je bio Hrvat.

U svome sam dosjeu našao dopis u kojem gospički udbaš Branko Orlović vrši pritisak na njega da pribavi od mene priznanje kojim bih teretio svoje gospičke znance i prijatelje, kako bi protiv njih mogli podići optužnicu. Odgovorio mu je da o Gospičanima i svojim prijateljima nerado govorim, te da će se u subotu tajnom telefonskom vezom čuti i o svemu dogovoriti. Što su se dogovorili, ne znam, no nitko od istražitelja nije dobio moju izjavu kojom bih teretio bilo koga u Gospicu i nijedan Gospičanin nije zatvoren i suđen zbog povezivanja s mojim slučajem.

Imali su gospički udbaši u svoja kola upregnutoga tobožnjega hrvatskoga domoljuba A. S., hrvatskoga Judu, pseudonima Livno, koji ih je izvještavao o meni i svima koji su sa mnom povezani. U tim izvještajima bilo je nešto istine, a najviše laži, pa nisu na tome mogli zasnovati optužnicu protiv ikoga povezana sa mnom. Teretio me je za nacionalizam i sud mu je svjedočenje uvažio. Na kraju je presudio sam sebi: još dok sam robovao, postupio je kao Juda, objesio se. Kada sam čuo za njegovo samoubojstvo i što je njegova se-



Zdravko Ljilovac uz svoj nadgrobni spomenik

stra o njegovoj nasilnoj smrti pisala, nije me obradovalo. Bog nam je dao život i nitko ga nema pravo oduzeti, a sudit nam može samo On, Bog Svevišnji.

Na suđenju sam se potajno nadoao da sud ne će prihvati udbašku konstrukciju, za koju su mi istražitelji rekli da će biti osuđen na 15 godina strogoga zatvora. Nisam osuđen na 15 već na 8 godina. Nikakvo čudo, sudac je bio Milko Gajski, koji se kasnije proslavio presudom dr. Andriji Artukoviću. Kasnije sam se šalio na svoj račun, jer kad su Gajskoga imenovali za sudca Andriji Artukoviću, onda sam i ja neprijatelj vrijedan respekta.

Nažalost, stanje u Gospicu ostalo je gotovo nepromijenjeno, samo se sada ne ise-ljava zbog srpskoga despotizma, već zbog iznevjerjenih nada, gubitka vjere u budućnost i bezumnoga ponašanja hrvatske vlasti i hrvatskih institucija. Protiv Hrvatske

vodi se specijalni rat na podmukao način. Sve što ima hrvatski predznak proglašava se ustaštvom i primitivnim nacionalizmom. Ne smije se ni spomenuti nasilje koje je vršeno nad Hrvatima od 1918. do 1941., taj dio povijesti ne postoji, ističe se razdoblje Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. kao zločinačko doba, koje se kao mlinski kamen Hrvatima vješa oko vrata, a prešuće se nasilje od 1945. do kraja osloboditeljskoga Domovinskog rata.

Zato i kosti pobijenih Gospičana leže i danas razasute po brojnim poznatim i nepoznatim pojedinačnim i mnoštvenim grobnicama. No, život u Gospicu se gasi, Gospic postaje ukleti grad, koji ne će izići iz toga stanja, dok se Gospičani ne oduže svojim mučenicima i dadu im kršćanski miran i dostojanstven počinak.

IN MEMORIAM AKADEMIKU DUBRAVKU JELČIĆU (1930. - 2020.)

Plemeniti čovjek, akademik Dubravko Jelčić, profesor, povjesničar književnosti, kritičar, dramaturg i publicist, otišao je s ovoga svijeta početkom 2020. Svojim životom i radom dobro se pripremio za vječnost i onostrane staze. Bio je vrlo odan svojoj Hrvatskoj. Rijetki su naši suvremenici tako dobro kao on poznavali njezin duh i njezino srce. Neprocjenjivi su prinosi Dubravka

Piše:

Mr. Ivan BEKAVAC

Tvrđio je da nam se događalo ono što nam se događalo zato "jer je naše povijesno znanje o tim godinama bilo krivotvoreno". Postojale su isključive, unaprijed formulirane 'istine' koje je trebalo braniti iako su se oslanjale na lažne teze – "sud povijesti postaje oblik zlouporebe znano-

sti". Povjesno znanje Hrvata o njihovo povijesti u prošlom stoljeću bilo je krivotvoreno. Akademik Jelčić je činio sve što je mogao da se to promijeni. A mogao je i učinio puno. I za vlasti komunista uspio je, uz pomoć nekih ljudi koji su bili na važnim položajima (1970./71.), u biblioteci Hrvatska politička misao XIX. i XX. stoljeća objaviti izbor iz djela A. Starčevića, E. Kvaternika, S. Radića, F. Supila, J.



Akademik Dubravko Jelčić

Jelčića potpunijem poznавању баštine hrvatskoga naroda, ne само književnoga, nego i političkoga i ukupnoga povijesnog nasljeđa. Uz istraživačke je radevinice pisao i literarna djela. Nakon uspostave demokratske države Hrvatske sudjelovao je u političkom životu. Represiju komunističkoga režima osjetio je već kao četrnaestogodišnjak, kad su ga zbog letaka političkoga sadržaja jugoslavenski komunisti 1945. na 18 mjeseci bacili u starogradišku tamnicu. Bio je i ostao nepopustljiv prema svakom protuhrvatskom djelovanju, ali je bio i posebno kritičan prema pomanjkanju samopouzdanja i podaničkom duhu koji se uselio među Hrvate.

Dubravko Jelčić, hrvatski književni povjesničar, publicist i književnik (Požega, 6. XI. 1930 – Zagreb, 28. II. 2020). Na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1956. diplomirao jugoslavistiku, a 1974. doktorirao radom o Josipu Kosoru. Radio je kao dramaturg HNK-a u Osijeku te kao profesor književnosti u Osijeku i Travniku, a od 1960. do umirovljenja 1993. u Institutu za književnost i teatrologiju HAZU-a u Zagrebu. Od 2010. do smrti bio je voditelj Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU-a u Požegi. Redoviti je član HAZU-a od 1992. Bio je saborski zastupnik 1995.–1999.; potpredsjednik Matice hrvatske 1990.–1992. Jedan od istaknutijih suvremenih povjesničara hrvatske književnosti, napisao više stotina znanstvenih i publicističkih tekstova, a posebno se istaknuo kao urednik i priredivač mnogo brojnih kritičkih i sabranih izdanja djela hrvatskih pisaca (J. Kosor, Antun Gustav Matoš, Vladimir Nazor, August Šenoa, Tin Ujević) te kritičke hrestomatije Hrvatski narodni i književni preporod (1978., prošireno izdanje kao Hrvatski književni romantizam, 2002.). Najistaknutiji dio njegova opusa čine literarizirane biografije hrvatskih književnika: *August Šenoa njim samim* (1966.; prerađeno izdanje *Šenoa*, 1984.), *Kranjčević* (1984.), *Matoš* (1984., 2006.), *Strast avanture ili avantura strasti: Josip Kosor* (1988.). Biografijom i djelom T. Ujevića bavio se u esejiziranoj studiji i u radiodrami *Putovanja u slobodu* (*Približavanje sfingi*, 1979.), a priredio je i tematski pojmovnik *Opojnost uma: misli i pogledi Tina Ujevića* (1986.). Autor je *Povijesti hrvatske književnosti* (1997., prošireno izdanje 2004), pisane pristupačnim stilom, metodološki obilježene idejom o ulozi književnosti u oblikovanju nacionalnog identiteta, a u ozračju zapadnoeukropskih duhovnih težnji. Takvom funkcijom književnosti mahom su idejno ili metodološki vođene i ostale njegove književnopovijesne knjige, najvećim dijelom zbirke njegovih prije tiskanih članaka i eseja (*Teme i mete*, 1969.; *Za i protiv*, 1971.; *Riječ po riječ*, 1989.; *Preporod književnosti i književnost preporoda*, 1993.; *Nove teme i mete*, 1995.; *Književnost u čistilištu*, 1999.; *Živjeti u književnosti*, 2013.; *I jedni i drugi: kroatološke teme*, 2015.). Objavio je zbirku pjesama slavonske zavičajne tematike *Poraz pobednika* (1962.), esejizirane portrete zasluznih Požežana (*Vallis aurea*, 1977.), roman *Strah* (1994.), knjige političke publicistike *Pozicije i (o)pozicije* (1995.), *Politika i sudbine* (1995.), *Pripravni za problem?* (1999.), *Na istoj crti* (2003.), *100 kravavih godina: XX. stoljeće u hrvatskoj povijesti* (2004.) i *Pisma iz života* (2009.) te memoarsko-dnevničke knjige *Dnevnik od rujna do rujna 1989–1990* (1991.) i *Nasilje žalosnih uspomena* (2012.). S Josipom Pečarićem objavio je publicističke knjige *Tuđmanove tri sekunde* (2004.), *Književnik Mile Budak sada i ovdje* (2005.) i *Povijesni prijepori* (2006.). Dobio je Nagradu »Vladimir Nazor« za životno djelo (2016). (Izvor: Hrvatska enciklopedija) (I. B.)

J. Strossmayera i Franje Račkoga, uz studije vrsnih priređivača. Bilo je to prvi put nakon 1945. da se o tim ljudima govorи drukčije nego je nudila ‘znanost’ pod patronatom komunističke ideologije. A to je ona ‘znanost’ koja je gotovo cijelo prošlo stoljeće bila zadojena jugoslavenstvom.

Kao što je afirmirao, primjerice, Strossmayerove prohrvatske ideje, akademik Jelčić ne će zaobići ni Krležino hrvatstvo. S jedne je strane bilo Krležino ideološko sljepilo i dogmatska zatucanost koja je kroz njegove “literarnо razigrane rečenice” nanijela golemu štetu Hrvatskoj i Hrvatima. Iako je nastupao s “verbalnom agresivnošću svojstvenom samo najprimitivnijim boljševičkim agitatorima onoga vremena, Krleža je neosporno bio u srži svoga bića ispunjen hrvatskim osjećajima.” Na žalost, nije smogao ljudske i građanske hrabrosti da ih se “jasno i glasno javno odrekne” ni onda kad je s vremenom postao svjestan svojih zabluda. Bio je Hrvat oportunist svjestan svoga hrvatstva, bez vjere u njegovu državotvornu moć. Ni Istok, ni potpuno Zapad, pod uplivom jakih civilizacija i njihovih interesa koje su ga okruživale, Krleža je mislio da je hrvatstvo “preslabo da se formira u samostalno političko i državno tijelo”, a ipak toliko otporno da se ne da potopiti.

Možda bi sve završilo drukčije, piše Jelčić, da je Krleža umjesto defetizma, kojim je kao gubom zatrovan svoj narod, poticao njegovu samosvijest i povjerenje u svoje snage. Citira Krležine riječi kako nastojanje Hrvata “za posljednjih trista godina, kravо i haotično probijanje do normalne geopolitičke baze za prvih devet vjekova narodne egzistencije, sav taj napor da se Hrvatstvo otme kretanjу oko tuđih osovina, sve to ostalo je do danas, u glavnom, bez političkih rezultata.” Tomu Jelčić dodaje da “kretanje oko tuđih osovina” treba nazvati pravom riječi: poltronstvo. Tvrdi da sluganski mentalitet prati Hrvate stoljećima. Nositelj toga mentaliteta je “nezrela inteligencija” koja se Hrvatima nameće kao “nedostojna zamjena za in-



telektualnu elitu”. Ta nedozrela inteligencija služenje tuđinu drži svojim idealom. Vlastiti probici i ambicije dovoljan su im razlog za izdaju vlastite zemlje.

“Hrvati općenito, ne samo intelektualiци i ne samo danas nego valjda odavno, malo čitaju i još manje znaju, pa i o sebi samima, uključujući i političke pravake, a i ono što znaju, ako je nešto za njih neugodno, svi skupa i podjednako rado i brzo zaboravljaju”, piše akademik Jelčić. On ne spada među one koji samo pamte da Strossmayer nije bio nikakav srbofob, nego tragajući na izvorima, nalazi da je 10. travnja 1884. u pismu Račkom napisao: “Narod nam je u opasnom položaju. Srbi su nam kravati neprijatelji. Dobro je rekao – mislim Marković – da dočim se mi ljuto borimo protiv Mađara, Srbin bratiza leđa na nas navaljuje.” Međutim, pita Jelčić kako se moglo dogoditi da je hrvatska povijest upamtila sve projugoslavenske Strossmayerove ideje, a posve zanemarila “citirane riječi, koje su dokaz njegova političkoga triježnjenja?”

Navodi i drugi primjer: javnost, primjerice, gotovo i ne zna za Pribićevićevu “Pi-

smo Srbima” (1933.) napisano nakon emigracije u Pariz. Tamo između ostalog piše i ovo: “Ne mogu da zamislim ni za jedan čas tu mogućnost, da Srbi ratuju sa Hrvatima zato što ovi neće da žive zajedno s njima, da Srbi ognjem i mačem nametnu Hrvatima zajedničku državu. Takvo držanje osramotilo bi Srbe za sva vremena kao nasilnike i ugnjetatče, a s druge strane ne bi bilo nikakavo definitivno rješenje problema, jer bi Hrvati upotrebili prvu zgodnu priliku, prvi međunarodni sukob, da takvu nametnutu državnu zajednicu obore.” Tim je riječima Pribićević opisao i svoju politiku protiv Hrvata do sredine dvadesetih godina, a istodobno predviđao što će se dogoditi ako njegov savjet ne буде prihvaćen. Pribićevićev se predviđanje ispunilo koncem dvadesetoga stoljeća. Ovdašnja je komunistička historiografija tajila taj Pribićevićev proglaš, iako ga je “po samoj logici stvari upravo komunistička politika morala maksimalno eksponirati.” Ali tada bi pokazala da je Pribićević najavio i opravdao nastanak NDH.

Pokazuje da je prosuđivanje o činjenicama, koje prikupe povjesničari uvek samo interpretacija, a to znači individualni, subjektivni čin. I tu vidi dva krucijalna problema koja opterećuju hrvatsku stvarnost: prvi je problem to što je naša historiografija “tijekom cijelog stoljeća, prosudivila događaje više tuđim nego našim (ili svojim) očima”, a drugi je tendenciozna selektivnost, kad se činjenice ne utvrđuju onako kako znanost traži, nego se neke prešućuju i namjerno zaobilaze a druge su “iracionalno preveličane”. Tada, tvrdi Jelčić sud povijesti “postaje oblik zlouporabe znanosti”.

“Odustanimo od teze, makar privremeno, dok to i činjenicama ne dokažemo, da su nam za sve nedadeće i sva zla krivi samo drugi, ne popustimo, bar dok to činjenice ne potvrde, lagodnom izazovu sladogorkog i sažaljenja vrijednog zaključka, da smo i u ovom stoljeću (20., op. I. B.), kao i tolikim stoljećima ranije, bili samo

nedužne žrtve zlih namjera, podvala i zločina tuđinaca i smrtnih svojih neprijatelja svih vrsta i boja.” Moglo bi se reći da je to Jelčićeva polazna teza. Tvrdi da je prošlo stoljeće Hrvatima bilo krvavije od svih prethodnih. To je za nj bilo sto krvavih godina “najtežih i najopasnijih u dostašnjoj našoj povijesti. Bile su to godine kad smo, prema neskrivenim zamislama srpske intelektualne elite, zaluđene agresivnim planovima velikosrpskog imperializma garašaninovsko-karadžićevske provenijencije, imali konačno i zauvijek nestati s lica zemlje, kao narod koji ima svoje ime, svoju povijest i svoje vrijednosti već gotovo trinaest punih stoljeća.” Srbi su opjeni “paranoidnom idejom o svojoj europskoj i svjetskoj veličini, a kojoj su Hrvati jedina zapreka na putu ostvarenja” činili sve da ih unište, “od prijetvorne umiljatosti, preko protuhrvatske promidžbe do masovnih zločina enormnih razmjera!” Onda se Jelčić pita, a što je s nama, kako mi odgovaramo na sve to. Jesmo li natjerani da se “molimo da nam se oprosti što nismo dopustili agresoru da nas zgazi, pokolje i zbrishe s lica zemlje”?

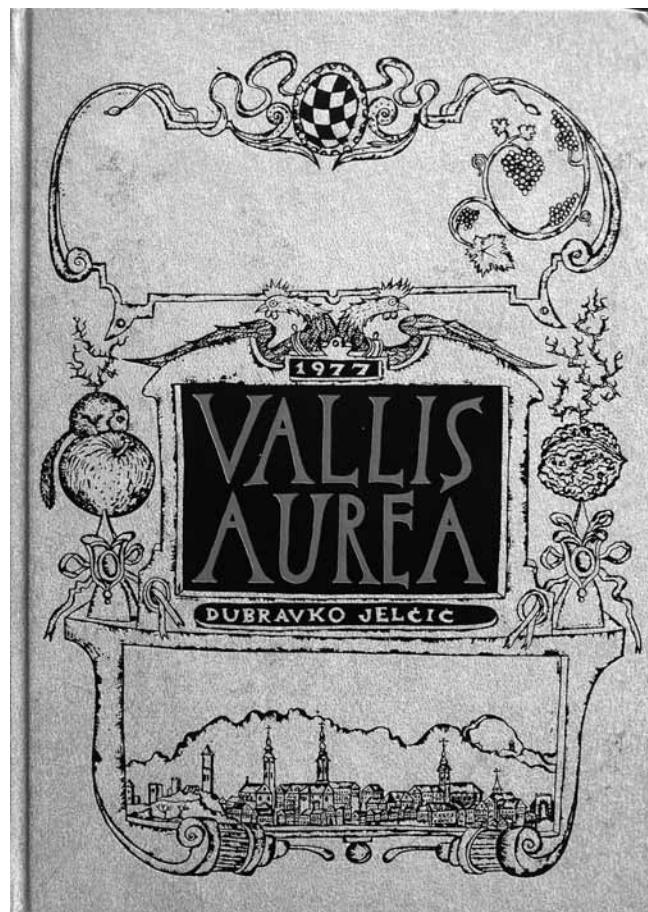
I iz citiranih rečenica lako je razabrati da je akademik Jelčić vrlo pozorno analizirao hrvatsko dvadeseto stoljeće, a posebno ‘jugoslavensko’ pitanje i konstatirao da su obje Jugoslavije stvorene nasiljem, u moru hrvatske krvi. U ovom tekstu citiramo neke od njegovih zapisa iz knjige *100 krvavih godina, 20. stoljeće u hrvatskoj povijesti*. Gdje god je jugokomunistička partizanska vojska došla, obilježila je svoju nazočnost krvavim biljegom. Dubrovački otočić Daksa u listopadu 1944. i Široki Brijeg u veljači 1945. bili su, piše Jelčić, sigurni znaci da jugokomunistički rat protiv Hrvatske ne će završiti njihovom pobjedom.

Koliko je bilo složnosti među nama, kako danas stvari stoje? Malo kad su Hrvati “zauzimali oprečnija i nepomirljivija stajališta nego što ih upravo danas zau-

zimaju jedni o drugima, a svi zajedno o pojedinim razdobljima kroz koja smo prošli”. Prolazili smo i kroz pogibeljnija iskušenja, ali nikad se kao danas nismo suočavali s tako kontroverznim shvaćanjima o naravi naših prijepora u gusto razmještenom “kratkom i kontinuiranom nizu” tako da ni nema predaha, iako postoje mnogi razlozi za nj. Ne će se saznati istina bez revalorizacije hrvatske povijesti dvadesetoga stoljeća jer se ‘Jugo-Hrvati’, pogotovo ako su još i jugokomunističke

ijedan narod, makar i ne bio kršćanski, najavio drugom, susjednom narodu istrebljenje do posljednjeg čovjeka, kao što je jedan kršćanski narod – srpski – najavio drugom kršćanskom – hrvatskom ...” Tomu dodaje da su, koliko zna, Hrvati jedini narod u svijetu koji je doživio takvu prijetnju. U početku su odlučno reagirali ‘kao zreo narod’, ali ubrzo se sve promjenilo i počeli su sklapati političke saveze s narodom koji im prijete da će ih uništiti. Od tih se prijetnji ‘do dana današnjega’, makar formalno, nikad nitko na srpskoj strani nije distancirao. Nakon političkih sporazuma i koalicija sa Srbima, Hrvati počinju tijekom Prvoga svjetskoga rata pripremati ‘svoju ‘sretnu budućnost’ u zajedničkoj državi sa Srbima. Nešto grotesknije, stupidnije i sucidnije – sve to u isti mah! - ne bi se moglo ni zamisliti.”

Jelčić posebno drži do toga da se osvijetli protufašističko djelovanje istarskih Hrvata još u vrijeme dok su svjetski moćnici uključujući i W. Churchilla komplimentima obasipali fašističkoga vođu B. Mussolinija. “Izvorni, vjerodostojni hrvatski antifašizam imao je izrazito nacionalno, a ne komunističko obilježje. To se najzad mora jednom zauvijek upamtiti.” Apsurdno je dopustiti širenje lažnih teza da su hrvati ‘genetski fašisti’ a Srbi antifašisti, kad, primjerice među Hrvatima nema književnika koji bi bio “otvoreni poklonik fašizma kao što je bio Miloš Crnjanski” u Srbiji. A’nešto poput ‘Zbora’ Dimitrija Ljotića u Hrvatskoj nije postojalo nikad.” Jelčić piše da u djelu M. Budaka nema niti jedne rečenice koja bi dokazivala njegovu fašističku ideologiju. Navodi da mu se prisivila krilatica “Srbe na vrbe” “premda se dobro zna da je tu rečenicu izrekao još 1914. Marko Natlačen”, koji je kasnije postao miljenik kralja Aleksandra i ban Dravske banovine. Ustaška je vlada zbranila djelovanje Govedićeve Hrvatske nacional-socijalističke stranke odmah poslije proglašenja NDH, a njemačke oku-



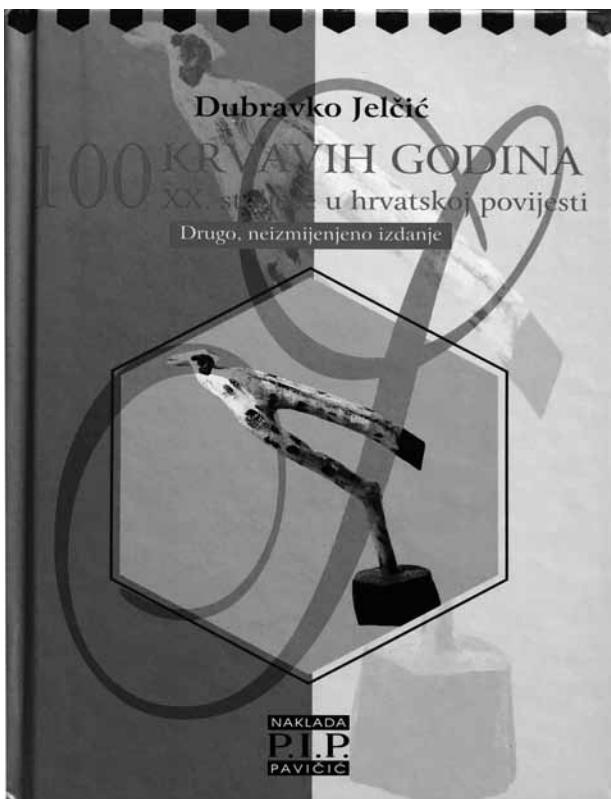
orientacije, teško odriču naviknutih stajališta i pogleda...”. Sve je još gore kad se zna “da su oni svojim mišljenjem doslovce zarazili znatan dio hrvatske inteligencije sve do danas...”.

U ‘rekapitulaciji’ hrvatskoga dvadesetoga stoljeća akademik Jelčić počinje s 1902. i tekstrom koji je objavljen u *Srpskome književnom glasniku* i *Srbobranu* – “Do istrage vaše ili naše”. “Ušli smo dakle u dvadeseto stoljeće s mačem nad glavom i nožem pod grlom. Ne znam je li ikada u posljednje dvije tisuće godina, od početka kršćanske ere, igdje u svijetu,

pacijske vlasti u Srbiji su postavili 29. kolovoza 1941. na vlast generala Milana Nedića koji je nastavio s upornim nastojanjima da se prošire srpske granice i stvori velika Srbija (uključivanjem istočne Bosne, Srijema i Hercegovine). Poslije Nedićeva posjeta Hitleru 18. rujna 1943. Nedićeva kampanja "dobila je novi zamah".

I dok se istarski Hrvati suprotstavljaju talijanskim fašistima, dотле u južnjim hrvatskim krajevima orjunaši, pripadnici Organizacije jugoslavenskih nacionalista, nastupaju u svojim, metodom i stilom, kako piše Jelčić, izrazito fašističkim odredima, ustrojenima po uzoru na Mussolinijeve 'crne košulje' i maltretiraju ljudе po dalmatinskim gradovima i selima. U prвim danima NDH prve žrtve bili su Hrvati, jer njihovi susјedi Srbi nisu ni mogli ni htjeli prihvati ni Banovinu Hrvatsku, pa su već tada osnivali četničke trojke pod gesлом "Srbi na okup". Još manje su htjeli prihvati hrvatsku državu. Ustali su protiv nje i "prije nego što je ona bila ustrojena, već prvoga dana, dok se još nije moglo znati kakva će ona biti. Nisu je htjeli prihvati ni kao ideju." Tu bi mogao biti i odgovor i 'djelomično objašnjenje (premdа ne i opravdanje)' za antisrpske mjere prвih mjeseci te države."

Jelčić tvrdi da je posve netočna tvrdnja 'jugokomunističke historiografije u Hrvatskoj da su nacistička Njemačka i fašistička Italija stvorile Nezavisnu Državu Hrvatsku kao svoju vazalnu državu.' Navodi kako je Njemačka željela očuvati Kraljevinu Jugoslaviju o čemu svjedoči i von Ribbentropova izjava od 25. ožujka 1941. U sve se umiješala britanska obavještajna služba pa je nakon 27. ožujka sve krenulo drugim smjerom. Nijemci su vlast u Hrvatskoj naprije ponudili Mačeku, a ne Paveliću. Fašistička je Italija, s druge strane, imala neprikrivene osvajačke interese na hrvatskom Jugu, pa se Hrvatska našla između sukobljenih interesa dviju osovinskih sila. Hrvati su morali birati između dva zla. Mislili su da biraju manje zlo i da je "bolja i krnja država i kr-



nja sloboda nego da cijela Hrvatska padne pod okupacijski režim..." Ni jedna od osovinskih sila nije stvarno bila naklonjena Hrvatskoj, pisao je akademik Jelčić, koja se našla pritiješnjena između četničko-komunističkih napadača i 'prijetvornog prijateljstva' 'himbenih saveznika'.

Pisao je i o suradnji tih 'saveznika' s četnicima i komunistima protiv Hrvatske. Nije zaobilazio ni pitanje koncentracijskih logora ne samo u NDH nego i u drugim državama do dana današnjega, a nije zaobilazio ni Jasenovac. "Hrvati su 1941. do 1945. branili hrvatsku državu, a ne njezin (ustaški) režim", tvrdi Jelčić. U toj bi državi prihvatali svaku vlast, koja bi u tom trenutku htjela i mogla očuvati državu. "Pa i komunističku!" Ali jedina vrhovna zadaća jugokomunističke historiografije bila je diskreditacija, pred europskom i svjetskom javnošću, bilo kakve Hrvatske i svega što je hrvatsko kako bi se uništila svaka 'nova klica hrvatske državne misli'. Akademik Jelčić priželjuje da u Hrvatskoj konačno završi Drugi svjetski rat i nastupi "život u punoj slobodi za sve! Tek tada će se osigurati da Hrvatska nikad više ne bude ni ustaška ni komunistička nego hrvatska i demokratska." Prosudiće da bi bilo dobro kad bi i Židovi i Srbi bolje razumjeli da je glavna krivnja Hrvata, koje

su partizani poubijali u svibnju 1945. "u tome što su željeli svoju državu, a nije malo ni onih koji su u razdoblju NDH prema svojim mogućnostima pomagali i Srbima i Židovima..." Kad se Srbi i Židovi poklone hrvatskim nevinim žrtvama iz 1945. u Hrvatskoj će konačno završiti i taj rat, piše Jelčić.

"Nadite, Hrvati, još jednu takvu zemlju na svijetu, u kojoj bi soroševski plaćenici moralno sumnjive provenijencije, od orjunaštva i velikosrpstva do komunističkog nasilništva, mogli nekažnjivo izložiti porugama one koji su joj donijeli slobodu!" Domovinski rat i uspostava neovisnosti, za akademika Jelčića, deset je zvjezdanih godina u povijesti Hrvatske. Bježeći iz jednoga zla Hrvati su prije stotinjak godina upali u još veće zlo, zvano Jugoslavija, jer je ono, piše Jelčić, u svom genetskom kodu, od prve dana sadržavala zločinačku klicu, koja se nesmetano razvijala više od sedamdeset godina, pa je na kraju ta zemlja potonula u kaos i krvoproljeće dotad neviđenih razmjera, zahvaljujući velikosrpskim appetitima da pokore u prvom redu Hrvate, videći u njima glavnu zapreku za ostvarivanje njihova karadžićevskog-garašaninovskog sna o Srbiji, koja će se proširiti na zapad sve do crte Virovitica-Karlovac-Karlobag." Tomu se nisu protivile ni službena Europa, ni službena Amerika.

U ratu su, 1990 -1995, Hrvati pobijedili oružjem nadmoćnoga neprijatelja. "Malo je kad u povijesti hrvatski narod bio tako jednodušan", navodi akademik Jelčić. Hrvatska je pokazala što sve može kad ima "snažno vodstvo, kad ga vodi čovjek koji zna što hoće i vjeruje da to hrvatski narod može ostvariti". Piše da je neprolazna zasluga Franje Tuđmana što je ne samo vjerovao u snagu hrvatskoga naroda "nego je tu vjeru znao probuditi u svakom Hrvatu, kako u domovini tako i u iseljeništvu". I akademik Jelčić je cijelim svojim bićem bio s prвim hrvatskim predsjednikom i njegovom vojskom. Sad se pridružio Tuđmanu i njegovima tamo, s one strane, u carstvu svjetla.

ANTUN DUBRAVKO JELČIĆ – TUŽNA I TEŠKA PRIJELOMNICA U ODRASTANJU ČETRNAESTOGODIŠNJEK DJEČAKA

Kada se pročita gornji naslov, obično se očekuje još jedno stalgično, romantično i dječačkim nestalgičima ispunjeno sjećanje dječaka Antuna Dubravka Jelčića. Nažalost, ovog puta je to sjećanje posve drugačije, a ovdje se daje zato što je u javnosti poznato, ali nije dokumentirano. Stjecaj je niza okolnosti u kojima sam se tog 28. veljače 2019. upoznao s akademikom Antunom Dubravkom Jelčićem, točno godinu dana prije njegove smrti.

Na dogovoren susret u Martićevoj ulici dočekao me još vedar, živahan i vitalan gospodin. Po slobodi kretanja i otvorenosti komuniciranja u našim sam prostorima rijetko naišao na takve ljude. Posebno, ako se zna da smo se prvi puta sreli i tek tada upoznali. Nažalost, vrijeme će pokazati da sam bio jedan od rijetkih, ako ne i jedini izvan obiteljskoga kruga akademika Jelčića koji je imao čast ući u činjenični istinski dio intime teškog i turobnog dijela njegova života. Radi se o njegovu dječaštvu i njegovu „odrastanju u Titovim logorima“ kako je to pisao njegov supatnik Drago Sudar. Taj Jelčićev kratkotrajni boravak u „kažnjeničkom logoru“ Stara Gradiška, s obzirom na obiteljski i povijesni trenutak, ubrzao je i njegovo odrastanje i životno sazrijevanje.

No moj susret s akademikom Jelčićem nije bio slučajan. Do njega je došlo jer sam se upravo tada bavio istraživanjima osuđenih malodobnika u zatvoru/logoru Kazneno-popravnog doma/logora Stara Gradiška, fonda koji se od 2006. godine čuva u Hrvatskome državnem arhivu. U njemu je od 9270 upisanih osuđenika knjige za 1945., njih 818 bilo sigurnih malodobnika, odnosno osoba rođenih poslije 1. siječnja 1928. Budući da sam naišao na svjedočke koji su prošli taj zatvor/logor, znao sam da svi osuđenici i svi prolaznici kroz logor nisu upisivani, odnosno zatočenici su upisivani u knjige i po nekoliko godina kasnije, pri čemu je dosta toga već bilo izgubljeno, a dosta toga i birano i uklonjeno. Za neke nezabilježene

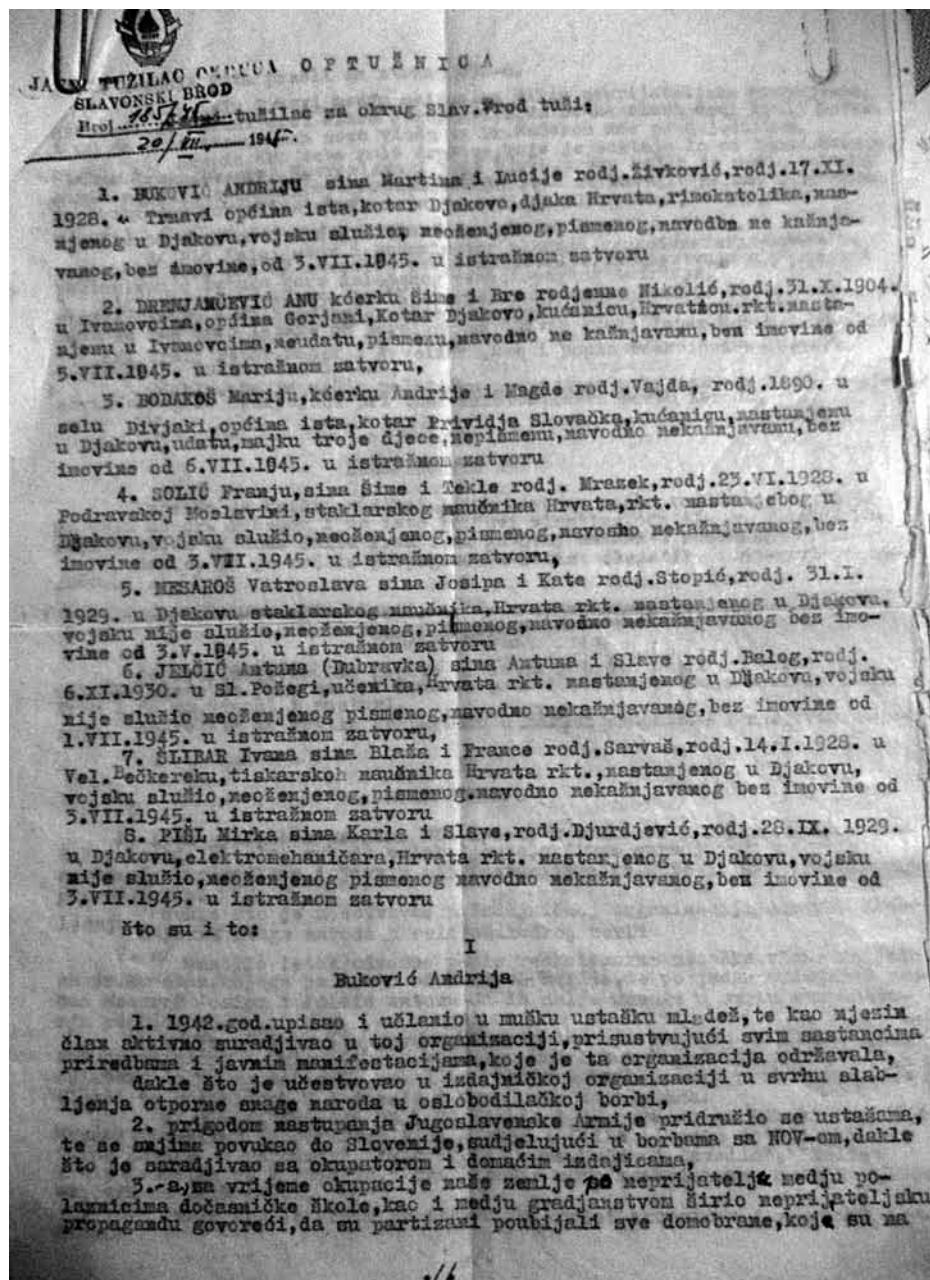
Piše:

Stipo PILIĆ

punoljetne zatočenike sam imao dokaze i bili su mi poznati, ali malodobnika nisam imao. Zato mi je trebao netko tko ima dokumente da je kao malodobnik bio osuđen i prošao kroz taj zatvor. Tako sam preko

dr. Andelka Mijatovića stupio u kontakt s akademikom Jelčićem.

Kako imam razna iskustva sa svjedočima i njihovim svjedočenjima, tako ni od ovoga susreta nisam očekivao puno. Možda neko svjedočenje, kakvo sjećanje jednoga književnog maga i znalca, i to je to. Ali ovoga sam puta bio i previše pesimističan. Došavši u stan akademika Jelčića u Trokutu u Novom Zagrebu, aka-



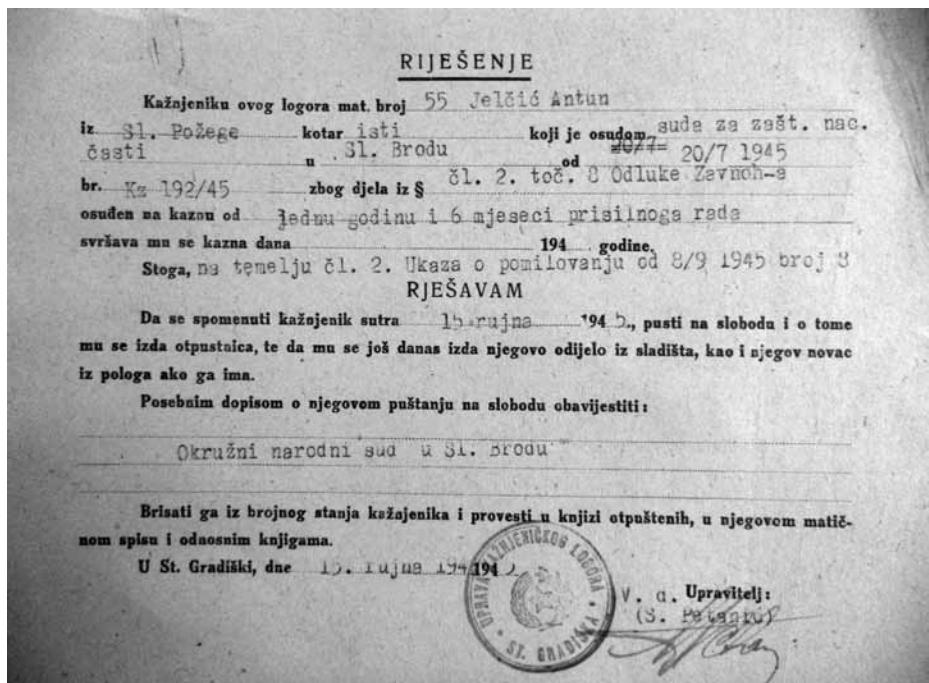
Optužnica kojom je obuhvaćen 14-godišnji Antun Dubravko Jelčić

demik mi je prvo ispričao svoje sjećanje i svjedočenje o „prevratu“ 1945., uhićenju i osudi na smrt njegova oca (također Antuna) i njegovoj političkoj akciji kao reakciji na tu presudu i uhićenju od OZN-e (on je govorio o UDB-i, ali posljedično, jer je UDB-a nastala godinu kasnije i češće se upotrebljava kao kolokvijalan pojam).

Antunovo sjećanje na uhićenje vodi ga u Đakovo, gdje je njegov otac tijekom Drugoga svjetskog rata bio kotarski predstojnik, te kao takav po „oslobodenju“ uhićen i zatočen od novih jugoslavenskih komunističkih vlasti. Antun je tijekom rata kao odličan i istaknut učenik sudjelovao u brojnim učeničkim priredbama i manifestacijama te je po tada uobičajenom redu postao članom ustaške mladeži. Uhićenje njegova oca i očeva brojnih njegovih prijatelja isprovociralo je njega i jednoga prijatelja te su oni 1. srpnja 1945. sastavili protukomunističke letke koje su raspačavali u biskupskom parku u Đakovu. Uskoro su ga presreli i pretresli priпадnici OZN-e i u džepovima njegovih hlača pronašli dio pripremljenih letaka za raspačavanje.

Po uhićenju, kao četrnaestogodišnjak osuđen je na sudu u Brodu na godinu i pol dana zatvora te upućen na izdržavanje kazne u zatvor u Staroj Gradiški. U zatvoru je jedno vrijeme radio na uređivanju i održavanju tamošnje kanalizacije. Prepoznali su ga tamošnji stražari koji su bili stari zatvorski stražari iz doba Nezavisne Države Hrvatske (NDH) iz vremena rata kada je dolazio u Zagreb sa svojim literarnim i dramskim skupinama na razne priredbe. Oni su mu pomogli te je premješten s uređivanja kanalizacije u ambulantu na lakše pisarske poslove. Poslije dva mjeseca zatvora došla je amnestija i po toj je osnovi oslobođen iz zatvora.

U privatnoj osobnoj ostavštini akademika Antuna Dubravka Jelčića u omotu „Zatvorski dokumenti“ sačuvana su tri dokumenta koja govore o istražnim i sudskim postupcima i njegovim dječačkim danima u ljeto 1945. Prvi je dokument optužnica Javnog tužitelja okruga Slavonski Brod, drugi je osuda istog tužitelja i na kraju je otpusnica „Uprave kažnjeničkog logora Stara Gradiška“ s pečatom i bez pečata. Ovdje će se dati prikaz ta tri dokumenta s posebnim osvrtom na one dijelove koji se odnose na akademika Dubravka Jelčića.



Rješenje o Jelčićevu otpustu

U optužnici broj 185/45. od 20/VII 1945. koja ima tri stranice, osam je optuženih osoba od kojih je njih šest maloletnih, a dvije punoljetne osobe su žene. Optuženi malodobnici su: prvooptuženi Andrija Baković, rođen 17. studenog 1928., četvrtooptuženi Franjo Solić, rođen 23. lipnja 1928., petooptuženi Vatroslav Mesaroš, rođen 31. siječnja 1929., sedmooptuženi Ivan Šlibar, rođen 14. siječnja 1928., osmooptuženi Mirko Pišl, rođen 28. rujna 1929. i kao šestooptuženi Antun (Dubravko) Jelčić, sin Antuna i Slave, rođene Balog, rođen 6. studenoga 1930. i ujedno najmlađi među optuženicima. Svi se oni završili u istražnom zatvoru između 1. i 5. srpnja 1945., a Dubravko je tamo od 1. srpnja. I svi su s područja kotara Đakovo. Osuđene žene su drugooptužena Drenjančević Ana, rođena 31. listopada 1904. i trećeoptužena Marija Bodakoš, rođena 1890. inače rođena u Slovačkoj i vjerojatno Slovakinja ili Mađarica iz Slovačke.

Između ovih osam optuženika najmanje stavki optužnice odnosi se na žene Anu Drenjavčević i Mariju Bodakoš koje su optužene jer su prenosile letak, odnosno navodni popis članova ustaške vlade na čelu s dr. Mačekom od jedne do druge osobe koja ih je umnažala i dalje širila, te su tako vršile propagandu protiv države.

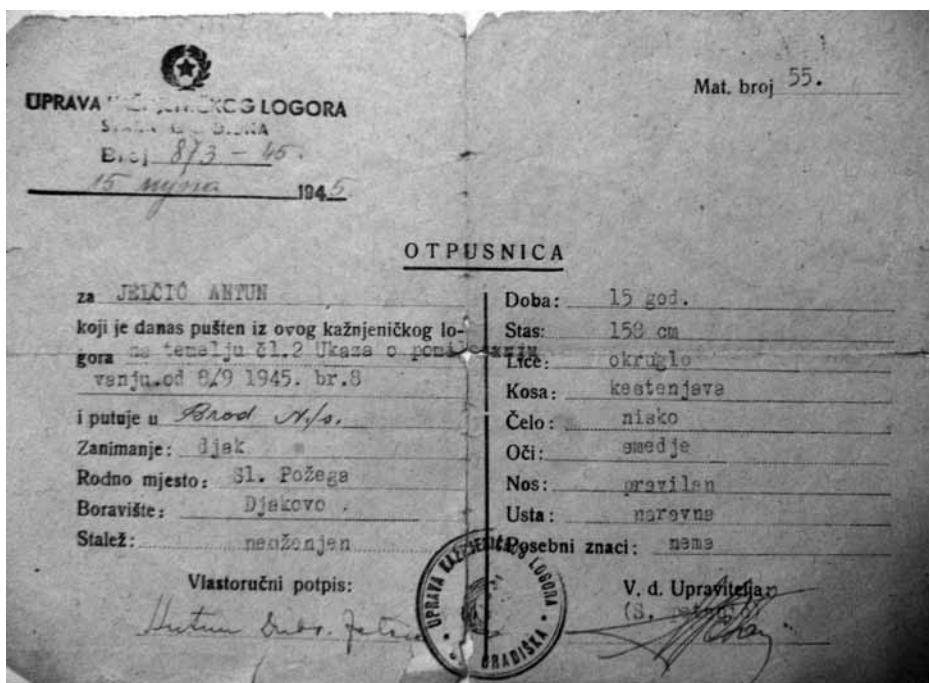
Najmanje optužnih stavki među optuženicima poslije ovih žena, imao je Dubravko. Prema optužnici on je osuđen

jer je odmah 1941. „učlanio se u mušku ustašku mladež i kao njezin član u njoj sudjelivao za cijelo vrijeme okupacije naše zemlje po neprijatelju aktivno sudjelujući na svim sastancima, javnim proslavama i priredbama koje je ova organizacija održavala“, te je tako „učestvovao u izdajničkoj organizaciji u svrhu slabljenja otporne snage u oslobođilačkoj borbi“. Isti je prema „uputama Franje Solića umnažao letak odnosno popis nove reakcionarne ustaške vlade na čelu sa dr. Mačekom u svrhu da ga rasturi po Djakovu, dakle vršio propagandu u korist okupatora i njegovih pomagača“.

Svi ostali optuženici imali su znatno više optužnih stavki, a najviše prvooptuženi Andrija Baković, što će se vidjeti i u konačnoj presudi.

U završnom dijelu optužnice navodi se kako su optuženi priznali izvršenje predmetnih kaznenih djela prema opisu u navedenom predmetu, te ih optužnica i tereti za ta djela. Ispod je na sredini dokumenta pečat Javnog tužitelja okruga Slavonski Brod s grbom Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) i nečitkim potpisom tužitelja.

Drugi dokument je „osuda“ Kz. 192/45 od 20. srpnja 1945. Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koja ima također tri stranice. Od optuženih je krivice oslobođena samo Marija Bodakoš,



Otpusnica malodobnika

a svi ostali optuženici su osuđeni na kazne zatvora u trajanju istovjetnom trajanja istražnog zatvora, pa sve do tri godine. Prvoosuđeni Andrija Baković, i šestoukrivljeni (sedmooptuženi) Ivan Šlibar osuđeni su na tri godine prisilnog rada, trećeokrivljeni (četvrtooptuženi) Franjo Solić, četvrtokrivljeni (petooptuženi) Vatroslav Mesaroš i sedmookrivljeni (osmooptuženi) Mirko Pišl na dvije godine prisilnog rada, a Ana Drenjančević je osuđena na vrijeme provedeno u istražnom zatvoru. Antun Dubravko Jelčić osuđen je na godinu i pol dana prisilnog rada, s tim da se svima osuđenima istražni zatvor uračunava u kaznu. Presuda ovoga Suda značila je nemogućnost nasljeđivanja roditeljske imovine, pa je Jelčić „proleteriziran“ tom presudom dodatno za budućnost i oslobođen brige za moguće naslijedstvo bilo kakve imovine.

Prema navodima presude tijekom rasprave, obrane i ocjene okrivljeni su priznali i na toj su osnovi osuđeni na gore navedene kazne. Kao olakotne okolnosti uzeta im je u obzir mladenačka nepromišljenost, a kao otegotne rad protiv interesa NOP (Narodnooslobodilačkog pokreta), pa ih je s obzirom na sve Sud „blago kaznio vjerujući da će, u buduće isti postati vrijedni čla-

novi svome narodu, da će se kloniti ovačkivih vršenja i sličnih kaznenih djela“. O kakvome se „blagom kažnjavanju“ radi, ostaje za vrijednosno procjenjivanje, a samo ona vrijednost koju je svome narodu darovao akademik Dubravko Jelčić dovoljan je zalog pogreške koju je donio tadašnji „narodni“ sud. Dodaju li se tomu

Dubravko Jelčić Strah

„ Moliti oproštenje znači priznati krivnju, a ja se ne osjećam krivcem. Ni najmanje. I ne zbog isprike, nego tek zbog objašnjenja, priznat će vam: nastojao sam izbjegći ovu podudarnost, i te kako nastojao, ali nije islio. Moram započeti ovako, jednostavno zato jer pričam kako je bilo...“



Naslovica Jelčićeva romana Strah

posebne okolnosti u kojima je Antun Dubravko Jelčić optužen, represivna narav tog Suda danas bi bila nezamisliva.

Ispod osude u desnom dijelu dokumenta je pečat Okružnog narodnog suda Slavonski Brod s grbom DFJ u sredini. Predsjednik Suda je stanoviti Salopek, tajnik Biuk, a zapisničar Žnidarić, ali svi bez potpisa, što upućuje na to da se radi o prijepisu dokumenta.

Uprava Kažnjeničkog logora Stara Gradiška pod brojem 873-45. od 15. rujna 1945. daje „Otpusnicu“ Antunu Jelčiću matičnog broja 55., starom 14 godina (a ne 15 kako piše u otpusnici) i to na temelju članka 2. Ukaza o pomilovanju od 8./9. 1945. br. 8. Time je učenik Antun Dubravko Jelčić postao slobodan i krenuo na put učenja, obrazovanja te stjecanja znanja i vještina, stigavši do najvišega mogućega stupnja, stupnja akademika.

No taj put Antuna Dubravka Jelčića nije bio nimalo lagan. Na očuvanom omotu upitniku fonda KPD Stara Gradiška zatvorska administracija uredno je stavila križ ispred majčina imena i djevojačkog prezimena, što znači da je umrla. A umrla je u svibnju 1945. od raka. Krajem lipnja „narodni sud“ novih jugoslavenskih komunističkih vlasti oca mu je osudio na smrt i u međuvremenu izvršio presudu. Njemu je doista tada moglo biti svejedno, je li u zatvoru ili na slobodi bez ijednog roditelja. Nije bez značenja da je otac bio bliski poznanik tada visokopozicioniranog Đakovčanina dr. Ivana Ribara, moleći ga i tražeći njegovu pomoć i zaštitu, svakako i radi jedinoga mu djeteta i još malodobnog sina, ali je rezultat svega bilo provođenje „revolucionarne pravde“. Zahvaljujući životu teti koja je preuzela brigu o njemu i optimističnom, vedrom, živahnom i ponosnom pogledu na život, Jelčić je mogao i dostigao najviši stupanj akademskih građana.

On je jedan koji je slučajno preživio. Koliki su njegove dobi, nešto stariji i srednje dobi, već provjereni i dokazani stručnjaci u svojim područjima, „pometeni“ i likvidirani za ciljeve komunističkog poretka i novog obecavanog besklasnog društva, blagostanja i raja?

U SPOMEN NA IVANA BOROVCA, POLITIČKOGA UZNIKA

U zadarskoj je bolnici 13. travnja 2020. umro Ivan Borovac, hrvatski politički uznik, član HDPZ - Podružnice Gospić. Pokopan je 15. travnja 2020. na gospičkome Gradskom groblju svete Marije Magdalene. Zbog korona-virusa pokopu je nazočila samo rodbina.

Pokojnik je bio veliki domoljub, rođen je 12. listopada 1940. u Dragnuši, Pazarište kod Gospića. Zbog državnog terora nad Hrvatima u Titovoј Jugoslaviji, kao mnogi iz njegova, a i drugih naraštaja, pobjegao preko granice iz mrske Jugoslavije. Dobio je dozvolu za useljenje u Australiju u kojoj je našao novu domovinu. Oženio se, zasnovao obitelj i marljivim radom osigurao miran i ugodan život. Kada je umirovljen prodao je svu imovinu i vratio se u Gospić. Znao je reći: „U Australiji sam imao sve, ali sam u grudima osjećao prazninu, manjkala mi je moja Lika i Hrvatska“.

Dragi brate Ivane, neka Ti je laka tvrda lička gruda, počivaj u miru u tišini gospičkoga katoličkog groblja u svojoj Lici i Hrvatskoj koje si neizmerno volio.

HDPZ Podružnica Gospić

MENI JE OSTALA SAMO RIJEČ

Meni je ostala samo riječ –
tiha ili glasna;
svejedno,
glavno da je jasna

Meni je ostala samo riječ –
svi moji uzleti,
svi padovi,
nježno ili grubo tkani
u riječi su utkani.

Meni je ostala samo riječ –
ponekad tiha,
ponekad glasna,
al' uvijek jasna.

I sve što će iza mene ostati –
tiho ili glasno,
u riječi će ostati,
u riječi jasno

Ivan DUJMOVIĆ

MOLITVA UZ MORE

Za Hrvatsku Te dragu molim,
Madono, kraljice mora,
tu patnicu tužnu i lijepu
s tisuću krvavih bora.

Prospi sunčevu zlato nad njom,
nek se otvore širom svi prozori;
nek urode loze vinove
i žito draga dozori.

I još Te molim u crkvi ovoj
prepunoj tropskih aroma,
Madono, kraljice mora,
povrati joj sinove doma!

*Nada KESTERČANEK
(SAD, 1957.)*

U SPOMEN NA BLAŽA MARASA, POLITIČKOG UZNIKA

Blaž Maras, hrvatski politički uznik, član HDPZ - Podružnice Gospic, rodio se 22. siječnja 1931. u Brušanima kod Gospica, podvelebitskom selu poznatom po svojim domoljubima. Umro je u gospičkoj bolnici 21. svibnja 2020. u devedesetoj godini života, a pokopan 23. svibnja 2020. u svojim Brušanima, na mjesnom groblju u kojem počivaju brojni Brušanci, domoljubi i borci za slobodu Hrvatske.

Pokojnog Blaža u dva navrata uhitila je i osudila jugokomunistička vlast: prvi put presudom Okružnog suda u Gospicu od 10. prosinca 1957. broj: Ko-106/1957-8 osuđen je zbog kaznenog djela iz člana 106. i 120., na kaznu zatvora u trajanju od 4 mjeseca, koja je presudom Vojnog suda NR Hrvatske, od 18. veljače 1958. broj: Kž-21/58-2 preinačena na kaznu zatvora u trajanju od 3 mjeseca. Kaznu je izdržavao u zatvoru, od 10. rujna 1957. do 10. prosinca 1957. godine.

Blažev brat Marko bio je ustaški časnik sa završenom vojnom akademijom, stručan i sposoban. Nakon preokreta 4. travnja 1945. skrivo se u Brušanima u obiteljskoj kući, u kobi u trapu za krumpir. Skrovište je bilo dobro izgrađeno i zamaskirano, a iznad dvostrukog poda između kojega se skrivo uvijek je bio sloj krumpira. U čestim udbaškim premetačinama kuće nisu Marka i njegovo skrovište otkrili. Povremeno je izlazio iz trapa i bio s obitelji. Bili su svi na oprezu i čim bi netko prilazio kući, spuštao bi

se u trap. Obiteljska povezanost bila je tako čvrsta da ga UDB-a preko svojih doušnika, kojih je imala i u Brušanima, nije otkrila.

Tako se skrivaо 12 godina, do 1957., kad je odlučio pobjeći preko granice na Zapad. Zbog tako dugoga skrivanja u trapu i nekretanje, nije imao kondicije, a uz to se jako udebljao, pa se put do granice s Italijom oduljio. Posjedovao je topografske karte, dobro se snalazio u prostoru i bio izvrstan strateg i taktičar, pa je uspješno izbjegavaо sve prepreke i zamke. Od neizmjerne pomoći bili su mu brat Blaž i rođak Ratković koji su ga pratili i bili mu na pripomoći sve do granice s Italijom. Blaž i rođak Ratković vratili su se kući u Brušane, pa kako su dugo izbivali od kuće, pobudili su sumnju i UDB-ih je uhitila. Tek kada je Blaž saznaо da je Marko sretno i sigurno ušao u Italiju, od kuda je kasnije uselio u SAD, opisao je UDB-i cijeli put njegova uspješnoga bijega. UDB-a je bila bijesna zbog svoje nesposobnosti, iščudivala se Markovoj sposobnosti, čvrstoj rodbinskoj povezanosti i naklonosti Brušanaca prema Marku. UDB-a je bila uvjerenja da je Markov bijeg pripremlila i organizirala neka neprijateljska organizacija, koju nisu otkrili, jer takav bijeg iz kuće koja je bila pod njihovim nadzorom nije moguć.

Drugi put, rješenjem istražnog suda Okružnog suda u Gospicu od 16. prosinca 1974. posl. br. Kio-66774-3, lišen je slobode zbog kaznenog djela

iz članka 117. stavka 2 KZ-a. Optužen je za pomaganje Ivanu Matičeviću i Matu Prpiću, pripadnicima Hrvatskoga revolucionarnog bratstva koji su se skrivali u dobro opremljenoj špilji u Velebitu, iz koje su poduzimali niz oružanih akcija, nastojeći pokrenuti ustank za rušenje Jugoslavije. U jednoj takvoj akciji ubijen je komandir milicije iz Karlobaga Đuro Uzelac. UDB-a je poduzela velike izvide i uhićenja žitelja s obje strane Velebita, podgorskoj i ličkoj. Otkrili su špilju u kojoj su se skrivali Ivan Matičević i Mate Prpić. U sukobu s njima ubijen je Milan Vučinić, pripadnik specijalne milicijske jedinice iz Zagreba koja je došla u pripomoć.

Blaž je inače bio pod stalnim nadzorom UDB-e pa je uhićen. Dokaz da podupire Ivana Matičevića i Matu Prpića bio je pronadeni kovački alat u Dabru, selu u Velebitu. Alat je doista bio Blažev, a pronađen je u Dabru jer je on kao kovač išao tamo potkivati konje samaraše kojima se izvlače posjećena stabla i cjepanice iz šume. Nisu mu dokazali krivnju, u pritvoru je bio od 16. prosinca 1974. do 13. siječnja 1975., kada je rješenjem od 22. svibnja 1975. posl. br. Kio-66/74 protiv njega obustavljena istraga.

Počivaj brate Blažu, časni hrvatski domoljube, u miru Božjem podno svoga Velebita, na svome ličkome kršu, koji si neizmjerno volio.

HDPZ Podružnica Gospic

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do početka lipnja 2020., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog časopisa nešobično pomogli:

Ivan Janeš, Đakovo	1.000,00 kn
Drago Cmrečak, Varaždin	500,00 kn
UKUPNO	1.50,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

IN DIESER AUSGABE

Diese Ausgabe unserer Zeitschrift wurde kurz vor den Parlamentswahlen in Kroatien, die für den 5. Juli 2020 geplant sind, abgeschlossen. In seinem Text analysiert **Zvonimir Jonjić** die grundlegenden Ausgangspunkte der so genannten Linken und der so genannten Rechten. Erstere berufen sich immer noch, teils direkt, teils indirekt, auf das jugoslawische kommunistische Erbe, während sich letztere auf das Recht des kroatischen Volkes auf Freiheit und Staatlichkeit berufen, das im Krieg für die Unabhängigkeit Kroatiens 1991-1996 bestätigt wurde. Mit anderen Worten, die so genannte Linke beharrt auf ideologischen und sozialen Spaltungen und vertieft diese ständig, während die so genannte Rechte andererseits für die nationale Versöhnung oder zumindest für einen Gemeinschaftssinn eintritt. Diese Unterschiede werden auch im Wahlkampf sichtbar, in dem, wie noch nie zuvor, Kräfte auftreten, die einen dritten Weg befürworten. Der Autor ist der Ansicht, dass diese Kräfte, in erster Linie die Heimatbewegung, und wahrscheinlich auch die Partei MOST, zusammen mit der Kroatischen Demokratischen Union eine zukünftige Koalition bilden sollten, die eine neue kroatische Regierung bilden würde.

*

Als Autor einer umfangreichen Monographie über kroatische nationale Symbo-

le und einer Reihe von Diskussionen zu diesem Thema setzt sich **Dr. sc. Mario Jareb**, ein Historiker vom Kroatischen Institut für Geschichte, mit der in den letzten zwanzig Jahren in den kroatischen Medien häufiger vertretenen These, wonach die Verwendung des kroatischen Wappens mit dem weißen (silbernen) Anfangsfeld Ausdruck der Nostalgie nach dem Unabhängigen Staat Kroatien (1941-1945) sei, auseinander. Dass es sich hier um ein Hirngespinst der Linken ohne jede faktische Grundlage handelt, zeigt bereits der Beitrag des Chefredakteurs **Dr. sc. Tomislav Jonjić**, der in der vorigen und dieser Ausgabe etwa hundertfünfzig solcher Wappen aus der Zeit vom 15. Jahrhundert bis zum Ende des 20. Jahrhunderts veröffentlichte. Dr. Jareb erläutert in wissenschaftlich überzeugender Weise die Entstehung des kroatischen Wappens und seine Verwendung im Laufe der Jahrhunderte. Die abwechselnde Verwendung der weißen (silbernen) oder roten (goldenen) Farbe des Anfangsfeldes ist das Hauptmerkmal der Geschichte des kroatischen Wappens.

*

Während **Ivan Vukić** das Leiden von **Ivanka Lilovac** beschreibt, einer jungen Frau aus Gospić, die im Frühjahr 1945 von Angehörigen der jugoslawischen Armee brutal vergewaltigt und hingerichtet wurde, veröffentlicht **Mag. sc. Ivan Be-**

kavac einen ausführlichen Nachruf auf den kürzlich verstorbenen **Dubravko Jelčić** (1930-1945), einen kroatischen Schriftsteller, Literaturkritiker und Literaturhistoriker, ein ordentliches Mitglied der Kroatischen Akademie der Wissenschaften und Künste. Jelčić war mitte 1945, im Alter von weniger als fünfzehn Jahren, ein Opfer des politischen Prozesses, und als solches später auch Mitglied der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangenen. Dokumente zu diesem Prozess werden von **Stipo Pilić** veröffentlicht. Es handelt sich um ein Verfahren, das im Sommer 1945 gegen acht zumeist minderjährige Gefangene eingeleitet wurde. Ihnen wurde vorgeworfen, mit der Unabhängigkeit des kroatischen Staates sympathisiert zu haben und während der Zeit des unabhängigen Staates Kroatien den Jungen- und Jugendorganisationen angehört zu haben, und nur in geringerem Maße aktiv gegen das jugoslawische kommunistische Regime vorgegangen zu sein. Der künftige Akademiemitglied Jelčić – dessen Mutter im Mai 1945 starb und dessen Vater als Gegner des jugoslawischen Staates wenige Wochen später verurteilt und hingerichtet wurde – wurde, nicht einmal fünfzehn Jahren alt, zu anderthalb Jahren Gefängnis mit Zwangsarbeit verurteilt. Er wurde immerhin Mitte September 1945 entlassen.



Bakar

IN THIS ISSUE

This issue of our magazine is closed right before the parliamentary elections in Croatia, scheduled to be held on July 5th 2020. **Zvonimir Jonjić** analyzes the starting points of the so-called left-wing and the right-wing in Croatian politics. The first ones still cling to Yugoslav communist heritage, while the second ones rely on the Croatian people's right to freedom and statehood, confirmed during the Homeland War 1991-1996. In other words, the so-called left-wing politicians insist on ideological and social divisions, while the so-called right-wing is a proponent of national reconciliation, or at least, a sense of belonging together. Those differences are visible in the elections campaign, in which those who call for a third path are starting to emerge. The author thinks that those political powers, firstly the Domovinski pokret (in English: The Homeland Movement), alongside probably Most (in English: The Bridge Party), could form a future coalition with the Hrvatska demokratska zajednica (in English: Croatian Democratic Union) and elect a government.

*

Mario Jareb, Ph.D., a historian from the Croatian Institute for History, and author of a lengthy monograph about Croatian national symbols, dismisses the thesis which has been present in Croatian media during the last twenty or so years: that the use of a Croatian coat of arms with the starting white or silver field is a sign of nostalgia towards the Independent State of Croatia (1941-1945). In his text, **Tomislav Jonjić, Ph.D.**, also shows that such claims are leftist nonsense: in the previous issue of this magazine, as well as this one, he published around one hundred and fifty images of such coat of arms, dating from the 15th to the end of 20th century. In a scientifically convincing way, Dr. Jareb demonstrates how the Croatian coat of arms came to be made, and how it has been used throughout the centuries. The random use of white (silver) and red (golden) color of its starting field has been the main characteristic of its history.

*

Ivan Vukić describes the death of **Ivanka Lilovac**, a girl from Gospic who

was brutally raped and killed by the Yugoslav Army soldiers in the spring of 1945, and **mr. sc. Ivan Bekavac** has written a lengthy eulogy for the recently deceased Croatian publicist, book critic and literary historian **Dubravko Jelčić** (1930-1945), who was also a regular member of the Croatian Academy of Science and Arts. In 1945, having less than fifteen years, Jelčić was a victim of a political show trial, and as such, he was a member of the Croatian Society of Political Prisoners. **Stipo Pilić** publishes documents from that trial, which was initiated in the summer of 1945 against eight mostly juvenile suspects. They were charged with being sympathizers of Croatian independence, being members of boys and girls organizations during the Independent State of Croatia, and to a small amount, for acting against the Yugoslav communist regime. The future academic – whose mother had died in May 1945, and his father had been executed several weeks later as an opponent of the Yugoslav communist state – was sentenced to a year and half of prison with forced labour. He was eventually released in mid-September 1945.



Mali Ston

PREGLED TIRAŽA LISTA "KOMUNIST"
NA PODRUČJU DALMACIJE

Red. br.	M e s t o	Tiraž na dan 9.II.72	Stanje na dan 30.IV.72	Broj čl. SKJ	Primedba
1.	Benkovac	46	44	946	
2.	Biograd	50	20	476	
3.	Brač	39	26	535	
4.	Vis	17	15	340	
5.	Vrgorac	13	17	606	
6.	Drniš	11	24	837	
7.	Dubrovnik	199	288	3.076	
8.	Zadar	275	1.542	4.492	
9.	Imotski	14	36	809	
10.	Knin	95	120	2.685	
11.	Makarska	103	109	1.272	
12.	Metković	48	84	542	
13.	Obrovac	11	15	531	
14.	Omiš	52	52	813	
15.	Ploče	9	18	862	
16.	Sinj	50	48	1.995	
17.	Split	3.216	5.374	14.158	
18.	Trogir	61	75	1.199	
19.	Hvar	41	63	535	
20.	Šibenik	77	178	4.510	
21.	KORČULA	17	52		
22.	LASTOVO	4.427	8.208	41.219	
	U K U P N O:	4448	8208		

Gospodja

Marija udova Radić,

Z A G R E B .

U ovim časovima bezkrajne narodne tuge i boli, kad patnička duša hrvatskog naroda drhće, kako već vijekove nije drhtala, nad strahovitim udarcem, što ju je zadesio nenadanim i nenadoknadinim gubitkom jednoga od najvećih sinova, što mu je sveta Hrvatska Majka dala svijetlo života; kad je hrvatskom narodu na tako barbarski i zločinčki način stjet njegov veliki vodja i jedan od historičkih genija Hrvatstva - plače i Hrvatska Stranka Prava sa svim sinovima hrvatskoga naroda, gdje ga godjer danas ima, nad odrom velikana i apoštola Oslobođenja Hrvatske, kljanjajući se Njegovoj bezsmrtnoj sjeni.

Sudbina je, milostiva gospodjo, bez dvjela najstrašnije pogodila Vas osobno, oduzevši Vam vornog supruga i otca Vaše djece, te izvolite primiti naše najiskrenije saučešće.

Zagreb, dne 10. kolovoza 1928.

Poslovni odbor "Hrvatske Stranke Prava":

St. Vladimir Prebeg
petarčić

St. Ante Pavelić
omurzak
franićević

Milutin Kajer

Dr. Mile Bočković

K. Stjepan Bošnjak
J. Štefan Petrić

St. Fran Mihaljević
St. Josip Kuncic
Ante Matrašić ml.